T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Gazetecilik Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ARAP BAHARI SÜRECİNDE SURİYE'DE YAŞANAN KİMYASAL SİLAH SALDIRI HABERLERİNİN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ: CNN TÜRK VE CNN INTERNATIONAL ÖRNEĞİ

Dilek TARHAN
2501111376

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Meltem BOSTANCI

İstanbul-2015

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	: DİLEK TARHAN	**Numarası**	:	2501111376
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	: GAZETECİLİK YÜKSEK LİSANS	**Danışmanı**	:	DOÇ. DR. MELTEM BOSTANCI
Tez Savunma Tarihi	: 25.12.2015	**Saati**	:	14.00
Tez Başlığı	: ARAP BAHARI SÜRECİNDE SURİYE'DE YAŞANAN KİMYASAL SİLAH SALDIRI HABERLERİNİN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ: CNN TÜRK VE CNN INTERNATIONAL ÖRNEĞİ			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ATİLLA GİRGİN		Kabul
2- PROF. DR. ASLI YAPAR GÖNENÇ		kabul
3- DOÇ. DR. MELTEM BOSTANCI		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- YRD. DOÇ. DR. NECLA ODYAKMAZ ACAR		
2- YRD. DOÇ. DR. KORHAN MAVNACIOĞLU		

Versiyon: 1.0.0.2-61559050-302.14.06

ÖZ

ARAP BAHARI SÜRECİNDE SURİYE'DE YAŞANAN KİMYASAL SİLAH SALDIRI HABERLERİNİN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ: CNN TÜRK VE CNN INTERNATIONAL ÖRNEĞİ

DİLEK TARHAN

Bu çalışmada Suriye'de Arap Baharı sürecinde 21 Ağustos 2013 tarihinde yaşanan kimyasal silah saldırısı ele alınmıştır. Yaşanan kimyasal silah saldırısının CNN Türk ve CNN International haber kanallarında yaşanan olayla ilgili yer verilen haberler incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmadaki amaç, iki farklı televizyon kanalının haberleri ele alışındaki farklılıkları ortaya koymaktır. Çalışma aralığı belirlenirken kimyasal silah saldırısının yaşandığı 21 Ağustos tarihindeki haberler ve sonrasındaki haberler incelenmiştir. Araştırmada Van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi yöntemi temel alınarak çözümleme yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada Ortadoğu tarihi belli dönemler çerçevesinde ele alınarak, bölgenin stratejik, tarihi ve ekonomik önemi anlatılmaya çalışılmıştır. Aynı bölümde Ortadoğu'da Soğuk Savaş sonrası dönem ve ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nde bölgenin önemine değinilmiştir. Suriye tarihi kısa olarak aktarılarak, geçmişten bugüne Türkiye-Suriye ilişkileri ele alınmıştır. Arap Baharı sürecinin diğer ülkelerde ve Suriye'de nasıl yaşandığı, yaşanan olayların perde arkası da bu bölümde incelenmeye çalışılmıştır. Eleştirel Söylem Analizi irdelenerek, TV kanallarının Suriye olaylarına yaklaşımıyla ilgili genel bir çerçeve çizilmiş, haberler Eleştirel Söylem Analizi yöntemiyle çözümlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Suriye, Arap Baharı, Van Dijk, Eleştirel Söylem Analizi

ABSTRACT

CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS OF CNN INTERNATIONAL AND CNN TURK CHANNEL'S COVERAGE OF SYRIA'S CHEMICAL WEAPONS ATTACK

DİLEK TARHAN

This study aims to analyze critical discourse analysis of CNN International and CNN Türk channel's coverage of Syria's chemical weapons attack during the Arab Springs. The purpose of this study is to reveal the difference between CNN International and CNN Türk. The investigation contains that the news of chemical weapons attack of 21 August. The news were analyzed based on Van Dijk's method.

The first section of this study examines crucial preiods of Middle East and looks strategic, historical and ecomic importance of the region. This section referred to the importance of the region post - Cold War and The US Greater Middle East Initiative. In the next section of study, relationships of Turkey and Syrian will be researched from historical, cultural and social aspects. I will also try to explain the Arab Springs and its regional influences. In the last section I present a general framework for critical discourse analyze and analyze the news of chemical weapons attack.

Keywords: Syria, Arab Spring, Van Dijk, Critical Discourse Analysis

ÖNSÖZ

Uzun bir çalışmanın ve yeni bir dönemin başlangıcı olan bu çalışma, zahmetli ama bir o kadar keyifli bir dönem oldu benim için. Bu çalışmanın tamamlanması için bilgisi ve sabrıyla daima yanımda olan ve bana yol gösteren değerli danışmanım Doç. Dr. Meltem Bostancı'ya müteşekkirim.

Sabrı ve sevgisiyle beni sürekli destekleyen, eşim Burak Tarhan'a, sevgisini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili anneme, kardeşime ve bütün aileme ne kadar teşekkür etsem az. Yeni bir yolculukta tekrar sizlerle olmak en büyük dileğim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ……...……...……..…….II

ABSTRACT……..…..…....III

ÖNSÖZ…….…...…...IV

İÇİNDEKİLER…….……..……..…...V

KISALTMALAR LİSTESİ…….……..…..…VIII

GİRİŞ…….……..…..1

BİRİNCİ BÖLÜM

Ortadoğu Tarihi

1.1. Ortadoğu Kavramı……....3

1.2. Ortadoğu'nun Önemi……4

1.2.1. Ortadoğu'nun Kısa Tarihi…….……...6

1.2.1.1. Ortadoğu'da Hristiyanlık Öncesi Dönem ve İslam Egemenliği……...……..…6

1.2.1.2. Ortadoğu'da Osmanlı Egemenliği……...8

1.2.1.3. İki Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Dönemlerinde Ortadoğu……..……..11

1.2.1.4. Ortadoğu'da Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi.....17

İKİNCİ BÖLÜM

Stratejik Önemi Olan Ülke: Suriye

2.1. Suriye……...……...25

2.1.1. Suriye Adının Kökeni…….25

2.1.2. İslam Öncesi ve İslam Egemenliği Döneminde Suriye..26

2.1.3. Osmanlı Egemenliğindeki Suriye……..29

2.1.4. Suriye'deki Fransız Manda Yönetimi…...……34

2.1.5. Baas Partisi ve Suriye'de Askeri Darbeler Dönemi.....37

2.1.6. Hafız Esad Dönemi……41

2.1.7. Beşar Esad Dönemi……...……46

2.2. Geçmişten Günümüze Suriye – Türkiye İlişkileri……..50
2.2.1. Hatay Sorunu……..…50
2.2.2. Su Sorunu.…….…….....54
2.2.3. PKK Sorunu……..60
2.2.4. 2002 Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri……...……63
2.3. Arap Baharı……...……72
2.3.1. Arap Baharı'nın Başlangıç Noktası: Tunus…...……...76
2.3.2. Arap Baharı Sürecinde İkinci Durak: Mısır……..…...78
2.3.3. Arap Baharı'nda Dış Müdahale: Libya…….82
2.3.4. En Kanlı Protesto: Suriye……..86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Eleştirel Söylem Analizi

Suriye'de Yaşanan Olayların Eleştirel Söylem Analizi: CNN Türk ve CNN İnternational Haberlerinin Karşılaştırılması

3.1. Söylem Nedir?.....91
3.1.1. Eleştirel Söylem Analizi……96
3.1.1.1. Van Dijk Eleştirel Söylem Analizi……....98
3.2. CNN Türk CNN İnternational Haberlerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesi……...…….104
3.2.1. Makro Yapıya Yönelik Tematik Analizi…….…….104
3.2.1.1. Başlıklar……..104
3.2.1.2. Haber Girişleri……111
3.2.1.3. Görüntü……...114
3.2.2. Makro Yapıya Yönelik Şematik Analiz….……..118
3.2.2.1. Ana Olay ve Sunum……118
3.2.2.2. Ardalan ve Bağlam Bilgisi…….……120
3.2.2.3. Haber Kaynakları……125
3.2.3. Mikro Yapıya Yönelik Analiz Çalışması….……126
3.2.3.1. Sentaktik Analiz…….……126

3.2.3.2. Sözcük Seçimleri……130
3.2.3.3. Retorik……..……...133
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME…….……....137
KAYNAKÇA……...….141

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.:	Aynı eser
A.g.e.:	Adı geçen eser
A.g.m.:	Adı geçen makale
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD:	Afet ve Acil Durum Yönetimi
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ASALA:	Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu
BM:	Birleşmiş Milletler
BOP:	Büyük Ortadoğu Projesi
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi
IŞİD:	Irak Şam İslam Devleti
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PKK:	Kürdistan İşçi Partisi
SSCB:	Sovyet Sosyalistler Cumhuriyetler Birliği
YPG:	Halkçı Koruma Birlikleri

GİRİŞ

Ortadoğu tarih boyunca kanlı çatışmaların yaşandığı önemli bir bölge olmuştur. 21. yüzyılda Arap halklarının özgürlük, eşitlik talepleri, işsizlik, kötü yaşam koşulları gibi birçok etken Arap coğrafyasını kanlı çatışmaların yaşandığı bir bölge haline getirmiştir. 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve birçok ülkede yaşanan Arap Baharı 21. yüzyılda Ortadoğu coğrafyasında yaşanan önemli olaylardan biri olmuştur. Sürecin yaşandığı ülkelerin birçoğu değişime sahne olurken Suriye'de yaşanan olaylar bir sonuca ulaşmamış, sürecin en uzun yaşandığı ülke Suriye olmuştur.

Tunus'ta Muhammed Buazizi'nin kendini yakmasıyla başlayan isyan dalga dalga diğer Arap ülkelerine de sıçramıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan süreç ölümlerin ve şiddetin yaşandığı kanlı bir kışa dönüşmüştür. Sürecin en etkili olduğu ülkeler Mısır ve Suriye olmuştur. İktidarın yıkılmadığı tek ülke ise Suriye olmuştur. Bu çalışmada, ilk bölümde stratejik öneme sahip Ortadoğu bölgesi belli dönemler içinde ele alınmıştır. Soğuk Savaş sonrası bölgede yaşanan olaylar ve Büyük Ortadoğu Projesi'ne değinilmiştir. İkinci bölümde Suriye tarihi anlatılarak, ülkenin 400 yıllık Osmanlı himayesinden sonra nasıl Fransız mandası altına girdiğine değinilmiştir. Aynı bölümde 21. yüzyılın en önemli ayaklanmalarından olan Arap Baharı'nın Tunus, Mısır, Libya ve diğer Arap ülkelerindeki yansımaları ele alınarak, Suriye'de yaşananlar detaylı şekilde anlatılmaya çalışılmıştır.

Son bölümde ise söylem analizi ve içerik analizinin farkları ortaya konulmuş ve eleştirel söylem analizi tanımlanarak Van Dijk yöntemi izlenmiştir. Van Dijk yöntemi kullanılarak CNN Türk ve CNN International kanallarında belirlenen tarihler arasında Suriye ile ilgili yayınlanan haberler çözümlenmeye çalışılmıştır.

I. BÖLÜM

ORTADOĞU TARİHİ

1.1. Ortadoğu Kavramı

İnsanlık tarihinin başlangıç bölgesi olarak kabul edilen Ortadoğu, geçmişten bugüne dikkatleri üzerine çeken bir bölge olmuş ve büyük devletlerin birincil hedefi olmuştur. 19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanan Ortadoğu kavramı bölgeyi anlatan özellikler ve buna bağlı sınırlar, dünyadaki siyasal durum ve bölgeye nereden bakıldığına bağlı olarak değişiklikler göstermiştir.[1]

Bölgenin tarihsel süreci anlatılmadan önce, kavram olarak Ortadoğu ele alınacaktır.

Ortadoğu kavramını ilk defa Amerikan deniz tarihçisi ve Jeopolitikçi Alfred Thayer Mahan, 1902 yılında *National Review*'de yayınlanan, *"The Persian Gulf and International Relations"* başlıklı makalesinde kullanmıştır. Mahan'a göre, Basra Körfezi, Süveyş Kanalı'ndan sonra Hindistan'a geçişte savunulması gereken en önemli bölgedir. Bu tanımlamada Mahan, Ortadoğu kavramını su yolları üzerinden stratejik bir konsept dahilinde aktarmaktadır. Konsept içerisinde İngilizler, Ruslar ve Almanların nüfuz mücadelelerine dikkat çekmiştir. Özellikle Rusya'nın Trans-Sibirya hattı ve Orta Asya'daki ilerlemelerini İngiltere'nin Basra Körfezi'nde durdurması gerektiğini ifade etmiştir. Mahan, bölgeyi merkezi Basra Körfezi olan Arabistan ile Hindistan arasındaki bölge olarak tanımlamıştır.[2]

Kaynaklarda Ortadoğu kavramının ilk kez Mahan tarafından kullanıldığı ağırlık kazansa da kavramın kullanımına ilişkin farklı görüşler de bulunmaktadır: Ortadoğu

[1] Beril Dedeoğlu, **Ortadoğu Üzerine Notlar**, İstanbul, Derin Yayınları, 2002, s. 2-3
[2] Serdar Sakin, Can Deveci, Ortadoğu Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme, 2011 (Çevrimiçi) http://www.historystudies.net/Makaleler/180246529_16-Serdar%20Sakin.pdf, 11 Mart 2013

kavramı ilk kez II. Dünya Savaşı'nda İngiltere tarafından Mısır'daki askerî birliklerinin Ortadoğu Komutanlığı olarak adlandırılmasıyla kullanılmaya başlanmıştır.[3]

Bölgesel sınırlar açısından ise Ortadoğu en geniş anlamda batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır'dan başlayarak doğuda Umman Körfezi'ne kadar uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman'ı içine alan, Afganistan ve Pakistan'ın da dahil edildiği, güneyde ise Suriye, Lübnan, İsrail ve Filistin'in yer aldığı bir coğrafya olarak tanımlanmaktadır. Daha dar anlamda, ama yaygın kullanımı itibariyle, batıda Mısır, kuzeyde Türkiye ve İran'ın yer aldığı, doğuda yine Umman Körfezi'ne, güneyde ise Aden Körfezi ve Yemen'i içine alan bölge Ortadoğu olarak adlandırılmaktadır.[4]

1.2. Ortadoğu'nun Önemi

Önemli bir tarihi mirasa sahip olan Ortadoğu, tarihsel süreç içerisinde önemli olaylara tanıklık etmiştir. Farklı imparatorlukları bünyesinde barındıran bölge, üç büyük dinin de merkezi olmuştur.

Ortadoğu bölgesi yüzyıllar boyunca birçok siyasi ve askeri olaylara sahne olmuş, birçok istila dalgası birbirini kovalamış, pek çok savaş ardı ardına yaşanmış, hakimiyet bir elden diğer bir ele geçmiştir. Asırlardan beri Doğu ve Batı'nın bir temas, bir geçiş yeri olması dolayısıyla bugün dini ve etnik bakımdan son derece kompleks yapıya sahip bir bölgedir. Bölgenin bazı devirlerde bütünü ile belli hakimiyetler altına girmesi bu karışıklığı önleyen veya hiç değilse azaltan bir etmen

[3] Akt. Melek Fırat, Ömer Kürkçüoğlu, **Orta Doğu'yla İlişkiler, Türk Dış Politikası 1919-1980**, Ed.: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, C. I, 2002, s. 194.
[4] Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi,** Bursa, Marmara Kitap Merkezi, 2008, s. 25

olmamıştır.[5]

Ortadoğu, jeopolitik öneminin yanı sıra ekonomik anlamda da hayati bir öneme sahip bir bölge olmuştur. Bölgenin zengin petrol kaynaklarına sahip olması, tarih boyunca dikkatlerin bu bölge üzerinde yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir.

Kuzey Afrika, Orta Asya ve Kafkasya bölgesini de içine alan Büyük Ortadoğu adı verilen bölgede, dünya petrol rezervlerinin yüzde 80'i doğalgaz rezervlerinin ise yüzde 50'si bulunmaktadır. Bu anlamda dünyanın enerji merkezidir.[6] Kara altın olarak adlandırılan petrolün 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren değer kazanmasıyla Ortadoğu'nun ve buradan geçen kara ve deniz yollarının stratejik önemi dünyanın hiçbir yeriyle kıyaslanamayacak derecede artmıştır.[7]

Amerikalı Deniz Tarihçisi ve Strateji Uzmanı Alfred Thayer Mahan bölgenin önemini şu sözlerle vurgulamaktadır:

> Dünya imparatoru olmak için önemli deniz ticaret yollarına hakim olmak gerekir. Hürmüz Boğazı, Aden Körfezi ve Babel Mendep Boğazı, Süveyş Körfezi ve Cebeli Tarık Boğazı bu bölgede yer almaktadır. Bu bölgeyi egemenlik altına almayı başaran devletin dünya gücü sorgulanmaz. Osmanlı İmparatorluğu, sonra Birleşik Krallık, Soğuk Savaş döneminde ise ABD ve Sovyetler Birliği (SSCB) bu sayede dünya gücü olmuştur.[8]

Günümüzde de stratejik olarak önemini koruyan bölge güç savaşlarının devam ettiği bir coğrafya olmuştur. Oldukça geniş bir tarihe sahip olan bölgeyi tüm hatlarıyla anlatmak mümkün görünmemektedir. O nedenle bu bölümde bölge belli dönemler çerçevesinde incelenecektir.

---

[5] Çağatay Özdemir, Ortadoğu ve Arap Baharı, Türkiye Demokratik Bir Ülke Olarak Ortadoğu'da Model Olabilir mi?, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, 2012, s.10
[6] Akt. Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi** a.g.e., s. 27
[7] Ömer Turan, **Tarihin Başladığı Nokta Orta Doğu**, İstanbul, Step Ajans Yayınları, 2002, s.16
[8] Akt., Arı, **a.g.e.**, s. 27-28

1.2.1. Ortadoğu'nun Kısa Tarihi

1.2.1.1. Ortadoğu'da Hristiyanlık Öncesi Dönem ve İslam Egemenliği

Ortadoğu üç büyük dinin doğduğu yer olması açısından önemli bir coğrafya olmuştur. Yahudilerin ilk yerleşim yerleri, ilk kurulan Yahudi devletinin başkenti ve Hz. Süleyman'ın mabedinin burada bulunması gibi nedenlerden dolayı Yahudiler için çok önemli olan Kudüs, diğer dinler açısından da oldukça önemli ve stratejik bir değere sahip olmuştur.

İsrailoğulları tarihsel kökenlerini buraya bağlarken, Beytüllahim'de doğan ve Nasıriyeli olarak bilinen Hz. İsa da peygamberliğinin başlamasından çarmıha gerildiğine inanılan M.S. 30 yılına kadar Kudüs'te yaşamıştır. Kuran'da geçen birçok peygamberin yaşamış olduğu yer olmasının yanı sıra Miraç olayının da burada gerçekleşmesi Kudüs'ün Müslümanlar açısından ayrı bir önem taşımasına neden olmuştur. Kudüs bir süreliğine de olsa Müslümanlar için kıble işlevi görmüştür.[9]

Ortadoğu olarak adlandırılan bölge, Hristiyanlık çağının başlangıcında, iki büyük imparatorluk arasında, bölgenin yazılı tarihinin binlerce yılında paylaşılmayan bir yer olmuştur. Bölgenin, Boğaziçi'nden Nil deltasına kadar uzanan Doğu Akdeniz kıyısındaki ülkeleri içine alan batı yarısının tamamı, Roma İmparatorluğu'nun bir parçası halindeydi. Bölgenin doğu yarısı, önce Yunanlıların, sonra da Romalıların 'Pers İmparatorluğu', orada yaşayanların İran olarak adlandırdığı İmparatorluğa aitti.[10]

Hristiyanlık çağının ilk altı yüzyılını, yani Hristiyanlığın doğuşundan İslamiyet'in doğuşuna kadar geçen süreyi, hem uygarlıkların hareketlerindeki hem de yaşanan

[9] Arı, **a.g.e.,** s. 37-38
[10] Bernard Lewis, **Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**, 8. Baskı, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2011, s. 27

olaylar zincirindeki önemli gelişmeler şekillendirmiştir. Bu gelişmelerden ilki ve belki de en önemlisi Hristiyanlığın benimsenmesi ve yaygınlaşması; Persler ve Museviler dışında Hristiyanlıktan önceki tüm dinlerin yok olması ya da etkisini yitirmesidir.[11]

Bölge İslam açısından Hz. Muhammed ile birlikte önem kazanmaya başlamıştır. 632 yılında Müslümanların Mekke'yi almasıyla birlikte giderek önem kazanan coğrafya, Hz. Muhammed'den sonra gelen peygamberler tarafından da önemsenmiştir.

1.2.1.2. Ortadoğu'da Osmanlı Egemenliği

Osmanlı İmparatorluğu, Ortadoğu'da 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar yani 400 yıl boyunca İslam adına hüküm sürmüştür. Arap dünyasında Osmanlı saltanatı 14. yüzyıl gibi daha erken bir zamanda başlamıştır. Bağdat'tan Kahire'ye sürgün edilen Abbasi İmparatoru'nun gelenek gereği Müslümanların kutsal toprakları olan Mekke ile Medine'nin muhafazasını İstanbul'daki I. Selim'e devretmesiyle 1517'de resmen tanınmıştır. Abbasi İmparatorluğu'nun sona ermesi ile Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti arasında bölgede çok az imparatorluk olmuştur.[12]

16. yüzyılın başlarında, hemen hemen tüm Arap ülkeleri Türkler tarafından Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir. 1514'te Sultan Selim Türk ordusunun Kuzey Irak'ı ele geçirmesine öncülük etmiştir.[13]

Osmanlılar, 1516-1517 yılları arasındaki kısa ve kesin bir savaşla son iki buçuk yüzyıldır Suriye, Mısır ve Batı Arabistan'ı egemenliği altına alan Memluk Sultanlığı'nı yok etmiş ve bu ülkeleri ele geçirmiştir. Bu toprakların alınmasıyla

[11] Lewis, a.g.e., s. 44
[12] Ilan Pappé, **Ortadoğu'yu Anlamak**, Çev.: Gül Atmaca, 2. Baskı, İstanbul, NTV Yayınları, Mart 2011, s. 19
[13] Borisoviç Lutskiy, **Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla**, Çev.: Turan Keskin, İstanbul, Yordam Kitap, 2011 s. 11

Osmanlı egemenliği, batıda Fas sınırına kadar Kuzey Afrika'da; güneyde Afrika ve Arabistan'da Kızıldeniz'in iki kıyısına; doğuda Hint Okyanusu'na ve daha sonra XVI. yüzyılda Irak'a kadar genişlemiştir. Bu arada uzun süren mücadeleler sonucu Osmanlılar İran'ın elinde bulunan Irak'ı ele geçirmiş ve ordularını Basra Körfezine kadar indirmişlerdir. Kutsal Mekke ve Medine şehirleri dahil, İslamiyet'in merkezi topraklarının hakimiyeti artık Osmanlı devletinin eline geçmiştir.[14]

Arap ülkelerinin fethi Kanuni zamanında da devam etmiştir. Ancak 20 yüzyılın sonuna gelindiğinde, bir zamanların sapasağlam Osmanlı-İslami Ortadoğu düzeni, ana parçalarından Avrupa hakimiyeti tehdidine karşı yükselen çeşitli tepkilerle dengesini kaybetmiştir. İslam toplumunun kendi geçmişi içinde yenilenme yollarını bulması ya da o geleneklerin kaybedilmesiyle karşı karşıya kalacağı bilinci giderek artmıştır.[15]

Osmanlılar 400 yıl boyunca ciddi bir direnişle karşılaşmadan bölgeyi yönetmişlerdir. Ancak Osmanlı yönetiminin son yıllarında, Arap topraklarında ilk milliyetçi mücadelelerin ortaya çıktığı görülmüştür.

İslamiyet, başlangıçta M.S. 7. yüzyılda ortaya çıktığında Arap olmakla eşanlamlı olmuştur. Ancak Arap topraklarının fethedilmesini izleyen yüzyıl içinde etnik kimlik ya da milliyet yerine din 'en üstün bağ' biçimini almıştır ve böylece Araplar, Müslüman olan Türk yöneticileri kabullenmişlerdir. Başka bir neden de Osmanlı yönetiminin yapısı olmuştur. Görünürde tüm gücün padişahın elinde bulunduğu, dünyanın en merkeziyetçi imparatorluklarından biri olmasına karşın, bu durum yalnızca bir aldatmaca olmuştur.[16]

---

[14] Lewis, **Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**, s. 147
[15] William L. Clevand, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Çev: Mehmet Harman, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2004, s. 148
[16] T. G. Fraser, Andrew Mango, Robert Mcnamara, **Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu**, Çev: Füsun Doruker, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2011, s. 19-20

Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar iktidarda kalmasına getirilebilecek en iyi açıklama etnik kökenlere önem vermemiş olmasıdır. Osmanlı yönetimi başkalarının etnik kökenine ve dini tercihlerine karşı hoşgörülü davranmıştır. Bu hoşgörü hem bir dini hüküm hem de siyasal yaşamın bir parçası olmuştur.

Dinin ve Arapların Osmanlı Devleti içindeki önemi, zaman geçtikçe artmıştır. Özellikle II. Abdülhamid'in yönetimi sırasında (1876 – 1909) İslamiyet ön plana çıkmıştır. II. Abdülhamid, Araplara özellikle yakınlık göstermiş ve hatta Osmanlı İmparatorluğu'nu bir Türk – Arap İmparatorluğu haline getirmeyi düşünmüştür.[17]

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme döneminde devlet uzak eyaletlerdeki denetimini kaybetmeye başlayınca, devletin gönderdiği valilerden ziyade yerel otoritelerin sözü geçmeye başlamıştır.[18]

Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede güç kaybetmesine yol açmıştır. Müslüman olmayan Avrupa'daki topraklarını kaybetmeye başlayan Osmanlı Devleti, Müslüman Arap topraklarını da kaybetmeye başlamıştır. 1830 yılında Cezayir'i Fransa'ya kaptıran Osmanlı Devleti, II. Abdülhamid döneminde de 1881'de Tunus'un Fransa ve 1882'de Mısır'ın İngiltere tarafından ele geçirilmesini önleyememiştir. 1890'lardan itibaren Avrupa'nın iki büyük devleti İngiltere ve Fransa'dan sonra, Almanya da Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu topraklarına ilgi göstermeye başlamıştır. Böylece kısa bir süre sonra çıkacak I. Dünya Savaşı'nın tarafları da belli olmuştur.[19]

[17] Prof. Dr. Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945 – 1970)**, Ankara, Barış Kitap, t.y., s. 3
[18] Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, s. 92
[19] Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945 – 1970)**, s. 3

1.2.1.3. İki Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Dönemlerinde Ortadoğu

XVI. yüzyılda Osmanlı egemenliğine giren Arap ülkeleri I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı yönetiminde kalmışlardır. Ortadoğu bölgesini yaklaşık 400 yıl yöneten Osmanlılar, 1908-1918 tarihleri arasında sahneden çekilmişlerdir.

Osmanlılar 19. yy'ın ortalarından itibaren Kuzey Afrika'da etkin ya da egemen değillerdi ancak Maşrık'ı yani Ortadoğu'nun doğusunu ellerinde tutuyorlardı. Osmanlılar, İngiliz ya da Fransız birliklerinin saldırıları karşısında geri çekilirken Irak'ın güneyinde olduğu gibi ya şiddetli çarpışmaların ardından hasar ve yıkım bırakarak ya da Kudüs'te olduğu gibi tek bir kurşun atmadan sessizce ayrılıyorlardı.[20]

Osmanlı Devleti'nin Arap topraklarını elinde tutamamasının en önemli nedeni, I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Arapları Osmanlılara karşı ayaklandırırken, Osmanlı Devleti, İslamcılık fikrinden uzaklaşmış ve Arapları da zaten gözden çıkarmış olması olmuştur.

Araplar bağımsızlıkları için ayaklansalar da Osmanlı devleti savaşta yenildiği ve hatta ömrünü de tamamladığı halde, Araplar bağımsızlıklarını elde edememişlerdir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Arap ülkeleri İngiltere ve Fransa arasında 1916 Sykes-Picot Anlaşması'na uygun olarak, 1920 Nisan'ında yapılan San Remo konferansında 'mandat' sistemi adı altında paylaşılmıştır.[21]

Sykes-Picot Anlaşması'na göre Fransa, Acre limanının kuzeyinde kalan Akdeniz sahiline sahip olurken, Britanya, petrol zengini Mezopotamya ile Hayfa çevresinde sınırlı bir yerleşim edinecekti. Diğer Arap toprakları da Fransa ya da İngiltere koruması altında kalacaktı. Britanya için 'Filistin' adı verilen bir bölgenin ortaya

[20] Pappé, **a.g.e**, s. 24
[21] Kürkçüoğlu, **a.g.e**, s. 5

çıkacağı da bu anlaşmayla işaret ediliyordu.[22] I. Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu yakın tarihinde ilk kez, bölge dışı güçlerin denetimine girmiştir. Batı Avrupa'nın politikalarını yöneten devletler durumundaki İngiltere ve Fransa birer emperyalist güç olarak bölgeyi kontrolleri altına almışlardır.[23]

Bu iki devletin bölgede yürüttüğü politikalar bölgeyi günümüze kadar devam edecek kaosun içerisine sürüklemiştir.[24] İngiltere ve Fransa başlangıçta Arap halkına kendi kaderlerini belirleme hakkını tanıyacaklarını söyleseler de sonuç böyle olmamıştır. İki ülke bölgedeki çıkarlarını korumak ve sömürgelerini sürdürebilmek için bölgenin tarihsel yapısını değiştirebilecek boyutlarda bölge ülkelerinin siyasal, sosyal ve ekonomik yapılarına müdahalelerde bulunmuşlardır. Bölge devletleri arasında dinsel ve mezhepsel ayrılıkları derinleştirmişler. Bu yapılanlar sonucu II. Dünya Savaşı sonuna kadar bölge iki devletin kontrolü altında kalmıştır.[25]

Savaştan sonra Atatürk önderliğindeki Türkiye'nin bağımsızlık savaşını kazanması ve laiklik alanındaki reform hareketleri, Arap dünyasında bir çeşit kırgınlık yaratmıştır. Atatürk devrimlerinin Batı'ya dönük bir nitelik taşıması, Batı'ya karşı mücadele yürütmekte olan Arapların, Türklerle yollarını bir kez daha ayırmıştır.[26]

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, İran ve Afganistan tam bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bu devletlere iki savaş arası dönemde dört Arap devleti daha katılmıştır: Suudi Arabistan, Yemen, Irak ve Mısır. Suudi Arabistan ve Yemen'in bağımsızlığı hem teorik hem de pratik düzeyde geçerli olmasına rağmen, Irak ve Mısır, eşit olmayan anlaşmalarla diplomatik olarak İngiliz güçlerinin ve üslerinin varlığıyla eski hükümdarlarına bağlı durumda kalmışlardır. Suriye ve Lübnan da Fransa'nın Levant

[22] Fraser, Mango, Mcnamara, **Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu**, s. 84
[23] Ömer Taşlı, **Ortadoğu'ya Süper Güçlerin Etkileri**, İstanbul, Fikir Yayınları, 1986, s.15
[24] Türel Yılmaz, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 303
[25] Taşlı, **Ortadoğu'ya Süper Güçlerin Etkileri**, s. 9
[26] Kürkçüoğlu, **a.g.e.,** s. 7

bölgesini terk etmesinin ardından bağımsız devletlerarasına katılmıştır.[27]

II. Dünya Savaşı, gerek eski emperyal güçleri ekonomik ve askeri olarak zayıflatması gerekse Araplara farklı alternatiflerin mümkün olduğu bir dünya sunması itibariyle değişimi tetikleyen önemli unsurlardan biri olmuştur. Orta Avrupa savaşı olarak başlayan II. Dünya Savaşı, İtalyan ordularının Mağrib'de ilerlemeye başlamasıyla Ortadoğu'ya yayılmıştır. Ortadoğu, II. Dünya Savaşı'na tam anlamıyla dahil olmuştur. Türkiye ise bu savaşa fiilen katılmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap eyaletlerinden oluşturulan yeni yarı bağımsız ulus devletler doğrudan savaşta yer almamalarına rağmen İngiltere ve Fransa işgali altında oldukları için savaş bölgesinin içinde olmuşlardır. Hindistan'ın elde tutulması Britanya için I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi büyük stratejik ve siyasi önem teşkil etmiştir. İran'dan petrol tedarikinin koruma altına alınması diğer önem taşıyan bir konu olmuştur. Mısır bir kez daha Britanya'nın Akdeniz üssü haline gelmişti. Savaşta Türkiye ve İran'ın varlığı Ortadoğu'yu güvenli bir bölge haline getirmiştir.[28]

Ancak 1940'ta İtalyan orduları Kuzey Afrika'ya girmiş ve Britanya'nın konumunu tehdit etmeye başlamıştır. 1941'de Almanya'nın doğuya, Fransız yönetimi altındaki Suriye ve Lübnan'a ve Almanya ile ilişkileri olan bir grubun elinde olan Irak'a doğru ilerleyebileceği yönünde korkuları ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine Mayıs 1941'de Irak Britanya tarafından, Haziran 1941'de Suriye bir Fransız-Britanya ortak gücü tarafından, İran da bir Britanya ve Sovyetler Birliği ortak gücü tarafından işgal edilmiştir. 1941 sonunda ABD, Japonya'nın yanı sıra Almanya ve İtalya'ya karşı savaşa girmiştir. Temmuz 1942'de, Kuzey Afrika'ya gelen Alman ordusu Mısır'a doğru ilerlemiş, ama Britanya tarafından durdurulmuştur. Kasım 1942'de Anglo-Amerikan orduları Mağrip'e çıkarak, Fas ve Cezayir'i işgal etmiştir. 1943'te

[27] Lewis, **Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**, s. 447-448
[28] Peter Mansfield, **Ortadoğu Tarihi**, Çev: Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul, Say Yayınları, 2012, s. 315

Almanlar, Tunus'tan da çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece fiili savaş Arap ülkeleri açısından sona ermiştir.[29]

II. Dünya Savaşı, I. Dünya Savaşı'ndan daha çok, petrolü dünyanın temel stratejik mineral kaynağı durumuna getirmiştir. Hegemonyasını Ortadoğu'da zorla kabul ettirmek, güçlendirmek ve yayılmasını sağlamak, Washington'ın savaş sonrası ilk hedefi olmuştur. Ortadoğu ve sahip olduğu petrolü, Soğuk Savaşı şekillendiren temel sorunlardan biri olmuştur.[30]

Ortadoğu, II. Dünya Savaşı'nın ikinci mücadele alanı haline gelmiştir ancak gerçek meydan savaşı, 1942 yılında Irak ve Mağrip'te yaşanmıştır. Buradaki çatışmalar Fransa'nın Fas, Tunus ve Cezayir'deki hakimiyetini bitirmiş ancak İngilizlerin Libya'ya girmesine, İtalyanların ise oradaki sınırlı hakimiyetini kurmasına neden olmuştur.[31]

1945 yılının Mart ayında, Suudi Arabistan, Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Yemen ve prensipte hala İngiliz mandasında olan Filistin bölgesinin bir parçası durumundaki Trans Ürdün tarafından Arap Devletleri Birliği kurulmuştur. Trans Ürdün, 1946 yılında bağımsızlığını kazanarak Ürdün adını almıştır.[32] Britanya'nın desteğiyle kurulan Arap Devletleri Birliği, kuramsal olarak Pan-Arap Birliği öğretisinden ilham alındıysa da gelişmemiş bir ideoloji olarak kalmıştır. Birlik Arapların kendilerini korumaları ve yeniden doğuş için zorunluydu. Bu eğilimi harekete geçiren en güçlü kaynak Filistin'deki olaylar olmuştu. Siyonistlerin, Batılıların yardımıyla, Filistin'in büyük bir kısmına el koymayı amaçladıklarının daha çok farkına varılması, Arap

[29] Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu Toplumsal Araştırmalar Birimi, "Ortadoğu Tarihi, 2. Bölüm: 1939-1967, Klasik Sömürgeciliğin Bölgeden Çekilişi, Yükselen Arap Milliyetçiliği", 1 Eylül 2005 (Çevrimiçi) http://www.bgst.org/dunya-temel-metinler/ortadogu-tarihi-2-bolum-1939-1967-klasik-somurgeciligin-bolgeden-cekilisi-yukselen-arap-milliyetciligi, 4 Nisan 2013

[30] Gilbert Achcar, **Kaynayan Ortadoğu Marksist Aynada Ortadoğu**, Çev: Rida Şimşekel, İstanbul, İthaki Yayınları, 2004, s. 17

[31] Pappé, **Ortadoğu'yu Anlamak**, s. 35

[32] Lewis, **Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**, s. 448

Birliği düşüncesini harekete geçiren en önemli etkenlerden biri olmuştur.[33]

Britanya'nın Filistin mandası 1948 yılında sona erince Ben Gurion, Tel Aviv Müzesi'nde İsrail devletinin kurulacağını ilan etmiştir. İsrail'in kuruluşunun ilan edildiği günün ertesinde Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Suudi Arabistan'dan oluşan Arap Birliği orduları saldırıya geçmiş, ancak savaş 1949 yılında İsrail'in zaferiyle sona ermiştir. Savaş sonrası imzalanan ateşkes anlaşmasıyla İsrail için daha güvenli sınırlar oluşturulmuştur. Artık İsrail, Filistin topraklarının yüzde 78'ine sahip konuma gelmiştir.[34]

Devletlerarasındaki ilişkiler açısından 1940'lar on yılı, Ortadoğu'da büyük bir değişim dönemi olmuştur. İsrail'in kurulması, yüzbinlerce Filistinlinin kaçışı ve yurtlarından edilmeleri, Arap Birliği'nin kurulması, Arap devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları ve İngiltere ile Fransa'nın gerilemesi, ABD ve Sovyetler Birliği'nin dünya gücü olarak ortaya çıkmaları, bölge adına yeni ve önemli gelişmeler olmuştur.[35]

II. Dünya Savaşı sonrasında Arap devletleri uzun süredir istedikleri egemenliği elde etmiştir. Ancak Sovyetler Birliği ve ABD arasında dünya çapında üstünlük kurmaya yönelik Soğuk Savaş rekabetinin başlaması, Ortadoğu devletlerini savaşa sürüklemiştir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle sıcak savaş dönemi sona erse de bölgede istikrar sağlanamamıştır. Savaşın ardından dünya oldukça önemli olaylara sahne olmuş, bölgesel kutuplaşmaların başladığı ve uluslararası politikaların bir anda değiştiği Soğuk Savaş dönemi başlamıştır. Ortadoğu'nun önemi bu dönemde daha da artmış, ABD ve Sovyet Rusya'nın bölgede egemenlik kurma isteği iki yeni bloğun oluşmasına yol açmıştır. ABD Batı Avrupa, Sovyet Rusya ise Doğu Avrupa liderliğini

[33] Mansfield, **Ortadoğu Tarihi**, s. 328-329
[34] Fraser, Mango ve Mcnamara, **Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu**, s. 367
[35] William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Çev.: Mehmet Harmancı, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008, s. 209

üstlenmiştir.

Sovyetler Birliği için Ortadoğu, üç kıta arasındaki jeopolitik konumu, sahip olduğu petrol kaynakları ve coğrafi yakınlığı sebebiyle ülke güvenliğinin sağlanması açısından kontrol altında tutulması gereken bir bölge olmuştur. Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu hâkimiyeti, tarih boyunca Rusya'nın hayalini kurduğu sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirebilmesi için de önemli bir fırsat olarak görülmüştür.[36]

1.2.1.4. Ortadoğu'da Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi

Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin gücü ve nüfuzu önemli ölçüde artmıştır. Soğuk Savaş'ın aniden sona ermesi ve Sovyet gücünün ortadan kalkması ABD'ye bölgede daha önce görülmemiş bir büyük nüfuz sağlama fırsatı yaratmıştır.

ABD'nin Soğuk Savaş'tan sonra bölgede nüfuz açısından rakipsiz kalmasının en çarpıcı göstergesi Mısır ve Suriye dahil olmak üzere Irak'la savaşmak ve Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak için uluslararası bir koalisyon oluşturduğu 1991 Körfez Savaşı olmuştur. Körfez Savaşı'nın bitiminde ABD, Ortadoğu'nun hegemonik gücü olarak tek başına kalmıştır. Aynı dönemde günümüze dek sürecek olan Arap – İsrail çatışmalarının odak noktası haline gelmesi bölgesel gelişmeleri şekillendiren faktör olarak ortaya çıkmıştır.[37]

Körfez Savaşı'ndan sonraki yıllar merkezi Ortadoğu devletleri açısından sıkıntılı geçmiştir. Bu savaşın başlıca hedefi bölgedeki petrole hakim olmak olmuştur. ABD, 1990'lar boyunca bu hedefi gerçekleştirecek politikaları izlemeye devam etse de Soğuk Savaş'ın son yıllarında bunu çok farklı şekilde yapmıştır. 1979 devriminden

[36] Haluk Ülman, "Orta Doğu Buhranı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt XIII, No: IV. Ankara: Ajans Matbaası, s. 233
[37] Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, s. 411

önce Şah'ın İran'ı ve İran-Irak savaşında Saddam Hüseyin'in Irak'ıyla yaptığı gibi, yerel bir devletin ABD Körfez politikasının vekaleten uygulamasını sağlayacağına, kendini Körfez'in koruyucusu durumuna getirmiştir.[38]

ABD Başkanı Bush, Körfez Savaşı sonrasında bölgede ortaya çıkan durumu 'Yeni Dünya Düzeni' olarak adlandırmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise ABD'nin Ortadoğu politikasını belirleyen en önemli etken terörizm olmuştur. 2001 yılının 11 Eylül'ünde ABD'ye yapılan saldırı sonucunda bütün dengeler değişmiştir. ABD, Ortadoğu bölgesini terörizm tehdidinin beslendiği bölge olarak görmüştür. ABD'nin terörle mücadele etmesi için bölgedeki anti-demokratik rejimlerin ortadan kalkması gerekmiştir.

Uluslararası ilişkiler uzmanı Zbignjew Brzezinski, ABD'nin 11 Eylül sonrası izlemekte olduğu politikayı şu şekilde özetlemektedir:

"ABD, vereceği cevabın sadece bu saldırıların sorumlularına değil, küresel sistem içerisindeki tüm terörün odaklarına karşı yapılacağını ve 'Terörizme Karşı Savaşı', siyasi, askeri ve ekonomik ayakları olan bir operasyon şeklinde sürdüreceğini belirtmektedir. ABD'nin vereceği karşılık için ortaya acil, orta ve uzun vadeli planlar konmaktadır. Acil karşılık, Afganistan'da ve Ortadoğu'da bilinen terörist kamplara ve liderlere ve de Taliban'a doğrudan askeri eylemleri içerecek, orta vadeli karşılık; bir yandan Ortadoğu Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da faaliyet gösteren terörist şebekelerin üzerine giderken, öbür yandan terörizme hoşgörü gösteren ya da gizli destek veren hükümetleri hedef seçecek, uzun vadeli karşılık ise, teröristlerin siyasal desteğini kıracak bir uluslararası koalisyon oluşturmak şeklinde planlanmaktır".[39]

11 Eylül saldırılarından sonra uluslararası terörün engellenmesi bağlamında ortaya çıkan yeni dünya düzeninde Ortadoğu bölgesinin Batılı devletler için önemi daha da artmıştır. Terör saldırısının ardından, Ortadoğu uluslararası politikada önemli gündem konularından biri olmuştur. Çünkü İslami terörizmin kaynağı olarak bu bölge görülmüştür. 11 Eylül ABD'nin politikasını Irak'ın işgali, Arap-İsrail çatışması ve

[38] Cleveland, **a.e.**, s. 568
[39] Aktaran Şule Şahin, 11 Eylül 2001 Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu Politikası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2006, s. 42

İran konularında etkilemiştir. 2003 yılında Bush yönetimindeki ABD, Saddam Hüseyin'i devirerek Irak'ı işgal etmiştir. Irak işgalinden sonra ABD'nin bölgede bir direnişle karşılaşması Ortadoğu politikasında baskıya dayalı uygulamaların doğru olmadığını ve yeni politikalara ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir.

ABD yönetimi ilk olarak 2002 yılının sonunda Ortadoğu Ortaklık İnisiyatifi'ni (Middle East Partnership Initiative) başlatmıştır. Bu inisiyatif daha çok ikili ilişkileri ön plana çıkaran ancak mali yönü zayıf olan bir inisiyatif olmuştur. Daha sonra Bush yönetimi Arap dünyasında demokratik reformlar gerçekleştirmek için 'Büyük Ortadoğu Projesi' olarak adlandırılan bir proje başlatmıştır. Bu proje resmi olarak 2003 yılında Başkan Bush'un yaptığı bir konuşma ile başlamıştır. Projenin bu şekilde adlandırılması kavramsal anlamda belirsizliklere neden olmuştur. ABD, Ortadoğu kavramının başına büyük kelimesini ekleyerek hedeflediği bölgenin geniş olduğu izlenimini vermiştir. 2004 yılında gerçekleştirilen G8 zirvesinde ABD Ortadoğu'yu Arap devletleri, İsrail, Türkiye, İran, Pakistan ve Afganistan olarak tarif etmiştir. Zirve bildirgesinde de "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'yle Ortak Bir Gelecek ve Kalkınma için Ortaklık" ifadesi kullanılmıştır.[40]

Büyük Ortadoğu Projesi'nin kapsamına ve ne olduğuna dair iki ayrı medeniyetten beslenen çeşitli görüşler bulunmaktadır. Batının resmi söyleminde bu proje, Ortadoğu'da demokratikleşmenin önemli bir aracı olacaktır ve nüfusunun büyük çoğunluğu Müslümanlardan oluşan Türkiye de, İslam'dan dolayı geri kalan Ortadoğu ülkelerine örnek teşkil edecek, Batılı bir modernleşme bu ülkelerde gerçekleştirilecektir.

Büyük Ortadoğu Projesi'ni olumlayan bu görüşün tam karşısında ise, bu projeyi hegemonyanın ve emperyalizmin yeni bir biçimi olarak gören görüşler vardır. Doğu

[40] Atilla Sandıklı, Kenan Dağcı, **Büyük Ortadoğu Projesi Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler**, İstanbul, Tasam Yayınları, 2006, s. 178

temelli olan ancak Batılı akademisyenlerin bazılarının da katıldığı bu görüşe göre; ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri bölgenin enerji kaynaklarını elde tutmak için demokrasi, insan hak ve özgürlükleri adı altında bir işgal ve emperyalizm politikası izlemektedir.[41]

Aslında Büyük Ortadoğu Projesi, Soğuk Savaş sürecinin ardından yürürlüğe konulmaya çalışılan 'Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin bir uzantısıdır. Ancak projenin hayat bulması 11 Eylül terör saldırılarından sonra olmuştur. Afganistan ve Irak'ın işgalleri ile uygulamaya konmuş olan projenin resmi ağızlardan ilk ilanı İsviçre'nin Davos şehrinde yapılan Dünya Ekonomik Forumu'nda ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney tarafından 24 Ocak 2004 tarihinde yapılmıştır.[42]

1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) yıkılmasından sonra dünya sahnesinde yalnız kalan ABD, Ortadoğu bölgesindeki faaliyetlerini artırmış, bölgede hâkimiyet sağlamak için elde ettiği bu fırsatı yaygın politikalar üreterek kullanmıştır. Bu politikalar da Büyük Ortadoğu Projesi'ni oluşturmuştur.[43]

Büyük Ortadoğu Projesi, zor ve şiddetle örülmüş bir askeri işgal çerçevesi içinde modernleştirme programıdır ve kurmak istediği değerler hegemonyası özünde bir değersizleştirme, kültürden koparma, yozlaştırma denemesidir.[44]

ABD silahlı kuvvetlerinin ve Pentagon'un yeni sürece göre yetiştirilip yapılandırılmasının en etkili ideologlarından Thomas P. M. Barnett ABD'nin 21. yüzyıldaki savaşlarının küreselleşme normlarının direnen ülkelere yerleştirilmesi olduğunu yazmakta ve bu temelde Ortadoğu'yu temel hedeflerin başlıcası olarak

[41] Şadiye Deniz, "Ortadoğu'nın Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 5, Sayı 20, 2012, s. 177
[42] Salim Cöhce, "Büyük Orta Doğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Orta Doğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 2, 2000, s. 66-67
[43] Mahir Kaynak, Emin Gürses, **Büyük Ortadoğu Projesi**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2008, s. 12 -13
[44] Haluk Gerger, **ABD, Ortadoğu, Türkiye**, İstanbul, Ceylan Yayınları, Kasım 2006, s. 519

görmektedir. Barnett'e göre ABD'nin yeni hedefi ya da düşmanı küreselleşmeye eklemlenmemiş ona kapalı ülkelerdir. Barnett Ortadoğu'ya ilişkin yönelimi şöyle ilan etmektedir:

> Ortadoğu merkeze (küreselleşme dünyasına) katılana kadar biz asla Ortadoğu'yu bırakmayacağız... Biz bölgeyi dönüştürmek istiyoruz... Biz dünyanın her tarafında savaş açmaya hazırız ancak bizim odaklandığımız asıl yer boşluk bölgeleridir... ABD Güney Batı Asya'da diğer adıyla Orta Asya'da ve İran Körfezi'nde savaşa hazırdır çünkü bu bölgeden akan enerji küresel bağlantının korunması bakımından önemlidir.[45]

ABD için Ortadoğu bölgesinin neden çok önemli olduğunu Mahir Kaynak'ın şu sözleriyle anlamak mümkündür: Eğer, Büyük Ortadoğu'da Avrupa etkili olursa, Avrupa dünyanın en büyük gücü haline gelir. Eğer Rusya kontrol ederse, Rusya en büyük güç olur. Eğer Amerika Birleşik Devletleri bu bölgeleri kontrol edemezse, büyümeyi bırakın küçülmek zorunda kalır. Ve dünya üzerinde etkinliği azalır.[46]

Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'nde ABD'nin belli başlı beklentileri şu şekilde özetlenebilir: Petrol ve diğer enerji kaynaklarını kontrol altına almak, projenin kapsamı içerisinde yer alan ülkelerin liberal ekonomiye geçirilmesiyle pazar şansını artırmak, İsrail'in güvenliğini sağlamak, Irak Savaşıyla baş gösteren ABD aleyhtarı söylemleri bertaraf etmek, radikal İslamcı örgütleri etkisizleştirerek küresel terör olgusunun zararlarını asgariye indirmek.[47]

ABD, bu projeyi gerçekleştirmek için Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır. Türkiye'nin jeopolitik konumu, ABD için stratejik öneme sahip olan İran, Irak ve Suriye gibi ülkelerle komşu olması Büyük Ortadoğu Projesi'nde Türkiye'nin önemini artırmaktadır. Büyük Ortadoğu Projesi'nde Türkiye'den beklentileri şu şekildedir: Arap devletlerine model ülke olarak öncülük etmesi, Batı ile Ortadoğu arasında köprü görevini üstlenmesi.

---

[45] Akt., Gerger, **a.e.**, s. 527-528
[46] Kaynak, Gürses, **a.g.e**, s.14
[47] Cöhce, **a.y.**, s. 67

ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nde Türkiye ile stratejik ortaklık kurması gerektiği konusunda yaygın bir görüş olsa da Hasan Bülent Kahraman konuya farklı açıdan yaklaşmaktadır:

> Türkiye ile ABD arasında stratejik ortaklık Ortadoğu üzerinden kurulamaz. Bu iki ülkenin çıkarları çatışmaktadır çünkü. Türkiye'nin Ortadoğu'dan ne beklentisi varsa ABD onların tam karşısındadır, onların tersini istemekte stratejisini de ona göre kurmaktadır. Laik-demokratik bir devlet modeli olarak ifade ettiği anlamın dışında Türkiye'nin Ortadoğu'da ABD açısından bir önemi yoktur. Varolan önemi ABD çıkarlarına hizmet etmesidir. ABD'nin Ortadoğu planları arasında Türkiye'nin konumunun değiştirilmesi de vardır.[48]

Suriye de Büyük Ortadoğu Projesi'nde stratejik bir öneme sahiptir. "Suriye Üzerinde Mücadele" kitabının yazarı, İngiliz Araştırmacı ve yazar Patrik Seale göre Suriye'yi önemli kılan etkenler arasında; Doğu Akdeniz'e açılan kapısı olarak İran'la yakın müttefik olması ve yine İran'la Hizbullah arasında köprü rolü oynaması yer almaktadır. İran ile Suriye arasındaki bağı koparmak ise, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nde önemli bir dönüm noktasıdır. İran-Suriye bağının koparılmasıyla, Hizbullah'ın önünün kesilmesi ve İran'ın Doğu Akdeniz'e inmesinin engellenmesi hedeflenmektedir.[49]

Suriye'nin önemli ticaret yolları üzerinde bulunması, Doğu Akdeniz'e açılan liman kentlerinin olması, dini ve etnik olarak bölgenin en kozmopolit ülkelerinden biri olması ülkeyi bölgede kilit ülke konumuna getirmektedir.

Ortadoğu bölgesi ABD için hala önemini korumaktadır. 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin bölge üzerinde gerçekleştirmek istedikleri bugün daha net şekilde görülmektedir. Ortadoğu, 2010 yılına gelindiğinde ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nin bir parçası olarak görülen bir sürece girmiştir. Hem umut hem de çelişkiler bölgesi olmuştur. Osmanlı, Britanya ve Fransa İmparatorlukları bölgede çoktan yok

---

[48] Hasan Bülent Kahraman, **ABD Bu 11 Eylül'ü Çok Sevdi, 11 Eylül Sonrası ABD, Türkiye, Ortadoğu**, İstanbul, Agora Kitaplığı, Ocak 2006, s. 96

[49] Ulusal Kanal, "Suriye Neden Önemli?" 8 Şubat 2012 (Çevrimiçi) http://www.ulusalkanal.com.tr/dunya/suriye-neden-onemli-h967.html, 12 Nisan 2013

olmuştu, zaten son ikisi büyük ölçüde göçmenlerden oluşuyordu. Dışarıdan gelen en büyük güç ABD'ydi ancak 2003 yılı sonrasında Irak'ta ortaya çıkan sorunlar, ABD'nin de sınırları olduğunu göstermiştir ve 31 Ağustos 2010 tarihinde ABD'nin bu ülkedeki aktif çatışma rolü sona ermiştir.[50]

2011 yılına gelindiğinde ise 'Arap Baharı' adı verilen süreç başlamış ve bölgedeki istikrar bozulmuştur. Arap Baharı sürecinde yaşananlar ABD'yi Büyük Ortadoğu Projesi'ne bir adım daha yakınlaştırmıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan süreci ve bu süreçte bölgede yaşanan olaylar ikinci bölümde detaylı olarak incelenmeye çalışılacaktır. Bu bölüme kadar yazılanlarla Ortadoğu'da yakın tarihte meydana gelen olaylar genel hatlarıyla ele alınarak, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde bölgede gerçekleştirmek istedikleri, Türkiye'ye biçilen rol ve Suriye'nin önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

[50] Fraser, Mango ve McNamara, **Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu**, s. 390

II. BÖLÜM

Stratejik Bir Önemi Olan Ülke: Suriye

2.1. Suriye

Bu başlık altında çalışmanın esas konusu olan Suriye bölgesinin tarihi - siyasi - ekonomik olarak önemi ve tarihsel süreç içerisinde Türkiye ile ilişkileri incelenecektir. Ülkenin tarihini anlatmadan önce Suriye adı kavramsal olarak ele alınacaktır.

2.1.1. Suriye adının kökeni

Tarih boyunca bütün devletlerin sahip olmak istediği ülkelerden biri olan Suriye, Akdeniz'in tüm doğu kıyılarını içine alan coğrafyayı tanımlamak için kullanılmıştır. İlk defa Yunanlıların üç kıtanın birleştiği yeri anlatmak için kullandıkları bu isimle, XX. yüzyılın başına kadar bugünkü Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin ve İsrail'i içine alan bölge kastedilmektedir.[51]

Tarih içerisinde farklı isimlerle anılan Suriye'yi, Mısırlılar Retenu olarak adlandırırken, bu ad Tevrat'da Lotanu ve Rotanu olarak ifade edilmiştir. İslam hakimiyetine geçtikten sonra Müslümanların 'Bilad al Şam' ya da 'al Şam' olarak adlandırdıkları bölge Arap tarihi kaynaklarında ise Şam ve Dımaşk olarak adlandırılmaktadır. Bölgenin adını ne zaman ve ne amaçla aldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte 19. yüzyılda Avrupalılar tarafından bölgesel amaçlı olarak sık sık kullanılmıştır. [52]

---

[51] Nevin Yazıcı, "Suriye Siyasi Tarihi" Ed. Ümit Özdağ, **Küçük Ortadoğu Suriye**, Ankara, Kripto Yayınları, 2012, s. 13

[52] Ömer Osman Umar, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, s. 1

Suriye geçmişten bugüne stratejik öneme sahip olan bir ülke olmuştur. Ülkenin stratejik konumu nedeniyle, gözler bugün de bu ülkeye çevrilmiştir.

Suriye'nin tüm devletlerin gözlerini çevirdiği bir ülke olmasında; coğrafi bir mihver konuma sahip olması yani kuzeyden güneye Türkiye ve petrolce zengin Arap Yarımadası arasındaki başlıca bağlantıyı teşkil etmesi ve doğudan batıya Irak ile Mısır arasındaki doğal koridoru meydana getirmesi, ayrıca Arap ve İslam dünyasında dini, kültürel ve entelektüel bir merkez ve politik fikir ve akımların kaynağı olmasının rolü büyüktür.[53]

Anadolu, Mezopotamya ve Mısır arasındaki ticaret ve askeri harekat yollarının kavuşma noktasındaki Suriye, stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca saldırıya açık bir pozisyonda olmuştur. Bu faktör Suriye'deki siyasi kültür ve yaşam biçiminin bugüne kadarki oluşumunda da etkili olmuştur.[54]

2.1.2. İslam Öncesi ve İslam Egemenliği Döneminde Suriye

Uygarlığın ve yerleşik hayatın başlangıcından beri önemli bir bölge olan Suriye'de ilk yerleşim tarihi M.Ö 5000 yıllarına dayanmaktadır. Şam kentinin ise dünyanın en eski ve devamlılık gösteren kenti olduğu tahmin edilmektedir. Bölgeye M.Ö 2240 - 2000 arası Akadlar, M.Ö 2000 - 1800 yılları arasında ise Amuriler hakim olmuşlardır. M.Ö 1750 - 1500 yılları arasında Halep civarında hakim olan Yamhad Krallığı, M.Ö 1600 yıllarından itibaren Hitit saldırıları neticesinde yıkılmıştır. M.Ö 1500 – 1360 yılları arasında yaşayan ve Hurilerin kurduğu Mittanni devleti de Hitit ve Asurlular'ın saldırıları sonucunda yıkılmıştır. Daha sonra bölgeyi ele geçirmek isteyen Mısır ve

[53] Erdem Erciyes, **Ortadoğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri,** İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 16
[54] Selahattin İbas, **Türkiye-Suriye İlişkileri Tarihi, Ortadoğu Siyasetinde Türkiye**, Ankara: Platin Yayınları, 2004, s. 42

Hititler arasında gerçekleşen savaş sonrasında, tarihteki ilk yazılı anlaşması da olan Kadeş Anlaşması imzalanarak, Kuzey Suriye Hititlere, Güney Suriye ise Mısır topraklarına bırakılmıştır.[55]

Fenikeliler bölgeye hakim oldukları dönemde ticarete oldukça önem vermişler. Fenike şehir kolonileri olan Sayda ve Sur önemli ticaret merkezleri haline gelmiş ve ekonomik anlamda diğer devletlerin ilgisini çekmiştir. [56] Büyük İskender yönetiminden sonra Suriye'ye hakim olan Romalılar, bölgeyi kendi eyaletleri gibi yönetmişlerdir. Roma'nın ikiye bölünmesiyle Suriye, Bizans'a kalmış, ancak Bizans'ın bu dönem zayıf olması bölgenin Müslümanlar tarafından fethini kolaylaştırmıştır.[57]

Hz. Ömer döneminde Suriye'ye daha düzenli seferler yapılmış ve Ağustos 636'da yapılan Yermuk Savaşı'nı Müslümanların kazanması Suriye'deki Bizans direnişini kırmıştır. Bu zaferle tüm Suriye'nin fethi sağlanmıştır. Suriye'nin fethi İslamiyet'e büyük prestij kazandırmıştır.[58]

Halid Bin Velid komutasındaki askerlerin 634'te denetimi sağlamasıyla Suriye'de Müslüman Arap devletlerinin hakimiyeti başlamıştır. Bu süreçle birlikte Suriye, Müslüman Arap kimliğine yönelmiştir. 660'ta Emevi hakimiyetine giren Suriye, Emevi Devleti'nin Abbasiler tarafından 750'de yıkılması sonucu halifelik merkezinin Şam'dan Bağdat'a taşınmasıyla eski önemini kaybetmiştir.[59]

Daha sonraki dönemde Fatımiler Suriye'ye hakim olmuş, rakipleri ise Karmatiler olmuştur. Mısır Fatımi Halifeliği ile Bağdat Abbasi Halifeliği arasında mücadele

[55] Yazıcı, **a.y.,** s. 14
[56] Server Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş**, İstanbul, Alkım Yayınları, 1991, s. 128-129
[57] Umar, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938),** s. 5
[58] Umar, **a.e.**, s. 6
[59] Yazıcı, **a.y**., s. 15

devam etmiştir. 977 yılında Mirdasiler Haleb'e hakim olsalar da Fatımiler bölgedeki hakimiyetlerini kurmuşlardır. Suriye'deki hakimiyetlerini daha çok valileri sıklıkla değiştirerek sağlamışlardır. Selçukluların Şam'daki fetihleri sonucunda Fatımilerin hakimiyeti sona ermiştir.[60]

Selçuklu hakimiyeti, Haçlı Seferleri nedeniyle kısa sürmüştür. 1128 yılında Selçuklu emirlerinden Musul Atabeyi İmameddin Zengi'nin Haçlı kuvvetlerini Halep'ten çıkarmasıyla, oğlu Nureddin Zengi Suriye'yi geri almıştır. 1171 yılında ise, Zengilerin komutanı olarak Mısır'a giren Selaheddin Eyyübi, Fatımi Devleti'ne son vererek Suriye ve Mısır'ı içine alan güçlü bir devletin temellerini atmıştır. Eyyübi Devleti'nin yıkılmasından sonra 1260 yılında Sultan Baybars komutasındaki Memluk Ordusu, Ayn Calut Savaşı'nda Moğolları yenerek, Suriye'de hakimiyet sağlamıştır. Bu dönemde Suriye'deki eski Eyyubi toprakları, en büyüğü Şam olmak üzere altı eyalete ayrılmıştır. Yönetimin Suriyeli Arap ailelere bırakıldığı bu dönemde Dürzilik, Nusayrilik ve İsmaliye gibi mezheplere, Maruni Hristiyanlara karşı sert politikalar izlenmiştir.[61]

2.1.3. Osmanlı Egemenliğindeki Suriye

Suriye, 1516 Mercidabık Savaşı'nın ardından Osmanlı topraklarına katılarak, 400 yıl boyunca Osmanlı egemenliği altında kalmıştır. Osmanlı'nın yönetim anlayışı içinde zaman zaman değişik yön tayinleri yapması bölgenin kaderini etkilemiştir.[62]

Osmanlı Devleti Bladu'ş Şam (Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün'ü kapsayan alan) olarak adlandırdığı Suriye'yi; Şam, Trablusşam ve Sayda olarak dört eyalete ayırmış, bölgede merkezi denetimi sağlamıştır. Bunun yanı sıra yerel topluluklara belirli

[60] Umar, **a.e**., s. 7
[61] Yazıcı, **a.y**., s. 16
[62] Mustafa Balbay, **Suriye Raporu**, 2. Baskı, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2007, s. 17

ölçüde özerklik tanıyan askeri nitelikte bir feodal sistem kurmuştur.[63]

Tarihsel bir karşılaştırma yapıldığında Osmanlı Devleti, Roma İmparatorluğu'ndan sonra en uzun süreli hakimiyeti kurmuştur.

Osmanlı döneminde özellikle Halep, Hicaz, Basra, Bağdat ve İran'dan gelen kervan yollarının merkezine dönüşmüştür. 16. yüzyılda bütün Ortadoğu'nun başlıca ticaret merkezi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeye hakim olmasından itibaren yaklaşık 300 yıl herhangi bir değişiklik yaşanmamış ancak Avrupa'da yaşanan devrimlerin etkileri bölgeye ulaştıkça bölgedeki istikrar bozulmaya başlamıştır.[64]

1798 yılında Mısır'ı işgal eden Napolyon, Suriye'deki Hristiyan halkın Osmanlı İmparatorluğu'na isyan ederek kendisine destek vereceğini düşünmüş ve Suriye üzerine yürümüştür. Hristiyan halktan istediği desteği bulamayan Napolyon, Akka önlerinde Cezzar Ahmed Paşa tarafından durdurulmuştur. Müslüman halkı yanına almak için her türlü propagandayı yapan Napolyon başarılı olamayacağını anlayınca, Suriye'den ayrılmıştır.[65]

1801 yılında Fransızların Mısır'ı terk etmesiyle, işgal üzerine Osmanlı askeri birlikleriyle Mısır'a gönderilen Mehmet Ali Paşa, Mısır'da kalmış ve 1805 yılında vali olarak atanmıştır. Bölgedeki isyanları bastırarak, önemli bir güç haline gelen Mehmet Ali Paşa Osmanlı karşısında ayrıcalıklı bir konum kazanmıştır. Balkanlar'da Rum milliyetçiliğinin ayrılıkçı bir isyana dönüşmesiyle Osmanlı Devleti'ne yardım eden Mehmet Ali Paşa, bunun karşılığında Suriye ve Girit valiliklerinin verileceği sözünü almış ancak Osmanlı Devleti bu sözünü yerine getiremeyince taraflar arasındaki ilişki gerginleşmiştir. Mehmet Ali Paşa açısından atılacak ilk adım Suriye'nin işgal edilmesi olmuştur. Çünkü bu dönem Osmanlı Devleti 1828-1829

[63] Yazıcı, **a.y.**, s. 16
[64] Poyraz Gürson, **Suriye**, Ankara, Atılım Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 6
[65] Derek Hopwood, **Syria 1945 – 1986 Politics and Society**, London, 1988, pp.16

Osmanlı – Rus savaşından yeni çıkmış ve 1826 yılında kaldırılan Yeniçeri Ordusu'nun yerine bir ordu oluşturamamıştır.[66]

Mehmet Ali Paşa döneminde bölgede Arap milliyetçiliğinin oluşumu sağlanırken bir taraftan da Türk düşmanlığı aşılanmıştır. Hristiyanlar elde ettikleri haklar ile Müslümanlara göre avantajlı konuma gelmişlerdir. Özellikle Fransızlar Marunileri kışkırtmışlardır. Avrupalı devletlerin isyana müdahale etmeleri sorunu uluslararası bir mesele haline getirmiş, Avrupalı devletlerin Osmanlı'ya yardımları ve Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın yönetimine karşı çıkan isyanlar sonucunda 1840 yılında İbrahim Paşa kuvvetleri Suriye'den çekilmişlerdir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu bölgedeki egemenliğini yeniden sağlamıştır.[67]

Avrupalıların kışkırtmasıyla 1841 ve 1845 yıllarında Maruni-Dürzi çekişmesi, küçük çaplı çatışmaya dönüşmüş ancak Osmanlı İmparatorluğu yabancı devletlerin müdahalesine izin vermeden isyanı önlemiştir.[68]

1876 yılında I. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte, Avrupalıların kışkırtmasıyla Suriye özgürlüğünü istemiştir. Bu tür fikirler Türk-Arap ilişkilerine zarar vermiştir. Türk Arap ilişkilerinin bozulmasını önlemek amacıyla II. Abdülhamit Pan-İslamist bir propaganda izlemiş ve onlardan bazılarını hükümet kademelerinde görevlendirmiştir.[69]

Bu dönemde İngiltere ve Fransa da Arapları sürekli Türklere karşı kışkırtmışlardır. Bölgenin karışık demografik yapısını avantaj olarak gören İngiliz ve Fransızlar stratejik öneme sahip olan bu coğrafyada etkili olabilmek için bölgede güçlü bir

[66] Sabahattin Şen, **Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2004, s. 23
[67] Ömer Osman Umar, **Türkiye-Suriye İlişkileri (1918 - 1940)**, Elazığ, Ortadoğu Araştırma Yayınları, 2003, s. 6
[68] Haluk Ülman, "1840-1845 Arasında Suriye ve Lübnan'ın Durumu ve Milletlerarası Politika, Ankara, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, (Eylül-Aralık), 1963, s. 263-265
[69] Umar, **a.e.**, s. 7

teşkilatlanma yapısı oluşturmuşlardır ve bunun faydasını I. Dünya Savaşı'nda görmüşlerdir. Savaş sırasında, Osmanlıların önemli bir harekat merkezi olan Suriye, Mısır'daki İngiliz kuvvetlerinin başlıca hedefi haline gelmiştir. Hicaz'da oluşturulan ve Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın komutasına verilen bir Arap ordusunun desteklediği İngilizler, 1918 yılında Suriye'yi ele geçirmişlerdir. Savaş sona erdiğinde bölgede Şam'da Faysal'ın başında olduğu bir askeri yönetim kurulmuş, Beyrut ve çevresi Fransızların, Filistin ise İngilizlerin hakimiyetine girmiştir. Batılı devletlerin bağımsızlık vaatlerine inanan Suriye ise dört küçük devlete (Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin) bölünmüştür. [70]

Avrupalı güçler 19. yüzyılın başından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'daki topraklarıyla daha çok ilgilenmeye başlamışlardır. Osmanlı'nın zayıflamasıyla birlikte imparatorluğun içişlerine daha fazla müdahale olmuştur.[71]

I. Dünya Savaşı sırasında Şerif Hüseyin ve İngilizlerin kışkırtmalarına rağmen Suriye'de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı toplu bir isyan hareketi olmamıştır ancak Osmanlı kuvvetlerinin geri çekilmesiyle Arapların saldırıları artmıştır. Savaş sırasında telgraf hatlarını da keserek ordunun haberleşmesini engellemişlerdir. Osmanlı Devleti 1918 yılında Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalayarak savaştan çekilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Haleb'in kuzeyinde İskenderun-Beylan-Deyrel-Cemal, Telle'l Furat ve doğuya uzanan hatta daha sonra Antakya'yı dahil ederek oluşturduğu savunma hattı Türkiye'nin güneyinde Suriye ile olan Misakı Milli sınırlarını oluşturmuştur. Türk askeri birliklerinin buraya çekilmesiyle Suriye'deki 400 yıllık Osmanlı hakimiyeti sona ermiştir.[72]

Savaşın bitiminden sonra imzalanan Versailles Anlaşması daha önce Osmanlı egemenliğinde olan Arap ülkelerinin bağımsızlıklarını şartlı olarak tanınabileceğini ve

[70] Erciyes, **Ortadoğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri,** s. 43
[71] Gürson, **Suriye**, s. 10 -11
[72] Umar, **Türkiye-Suriye İlişkileri (1918 – 1940)**, s. 9

bu ülkelerin bir manda himayesine girebileceklerini içeriyordu. 1922 yılında Milletler Cemiyeti tarafından resmen taahhüt altına alınan manda şartlarına göre İngilizler, Irak ve Filistin'den Fransa ise Suriye ve Lübnan'dan sorumlu olacaktı.[73]

Osmanlı'nın Ortadoğu toprakları savaş sırasında, İtilaf Devletlerinin kendi aralarında yaptığı Sykes-Picot anlaşmasıyla paylaşılmıştı. İngiltere ve Fransa arasında yapılan gizli anlaşmalar sonucu Suriye, Fransız manda sistemi altına girmiştir.

Kasım 1915'te, Beyrut'ta eskiden başkonsolosluk yapan François Georges Picot, Arap uzmanı Albay Sir Mark Sykes ile görüşerek, Osmanlı'nın Doğu Akdeniz'deki topraklarının paylaşılması konusunda bazı teklifler önermişlerdir. İngiltere ve Fransa, doğrudan yönetimleri altında kalan bölgeler ve Filistin dışındaki Ortadoğu'da bağımsız bir Arap devletini tanımaya ve himaye etmeye hazır olduklarını belirtmişlerdir. 1916 yılında İngiltere ve Fransa arasında bu konuda bir ön anlaşma yapılmış, ancak İngiltere, bu anlaşmanın bir taslak olduğunu ancak Rusya'nın onayıyla kesin şeklini alacağını söylemiştir. Sykes-Picot anlaşması İngiliz ve Fransız kabineleri tarafından Şubat 1916'da onaylanmış ancak koşulları gizli tutulmuştur. Mart 1916'da ise Rusya'ya bildirilmiştir. Rusya Kuzeydoğu Anadolu'daki toprak istekleri kabul edilirse anlaşmayı kabul edeceğini söylemiştir. Bu anlaşma, Suriye konusundaki bazı anlaşmazlıkları ve pürüzleri de beraberinde getirmiştir.[74]

2.1.4. Suriye'de Fransız Manda Yönetimi

Fransa savaş sırasında yapılan gizli anlaşmalara dayanarak önce Suriye'nin sahil kesimini daha sonra da Sur'dan Adana'ya kadar olan kısım Fransız kontrolüne girmiştir. Suriyelilerin direnmesine rağmen Fransızlar onları Meyselun Savaşı'nda yenerek iç Suriye'yi de işgal etmeye başlamıştır. 1920 yılında ise Şam'ı işgal ederek

[73] Gürson, **a.e.**, s. 27
[74] Şen, **Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi**, s. 65-66

Faysal'ın krallığına son vermiştir.[75]

Kontrolü altındaki manda rejimleri içerisinde en çok Suriye'de zorlanan Fransa'nın uyguladığı baskı politikaları başta Dürziler olmak üzere Nusayrilerin ve Bedevilerin çıkardığı isyanlara dönüşmüştür. 1925 yılında Halep ve Şam 'Suriye Devleti' adı altında birleştirilerek, bir yıl sonra Lübnan, Suriye'den ayrılmış ve Fransa'ya bağlı bir cumhuriyet olmuştur. Alevi ve Dürzi yönetimleri 1936 yılına kadar ayrı kalmıştır. 1925 - 1927 yılları arasında Fransa manda yönetimine karşı çıkan isyanlarda 6.000'den fazla insan hayatını kaybetmiştir.[76]

II. Dünya Savaşı öncesinden ekonomik anlamda sıkıntılı bir dönem yaşayan Fransa, kendi manda idaresindeki ülkelere karşı politikasını değiştirmiştir. Fransız manda yönetimine karşı başlatılan isyanlar sonuç vermiştir.

1936 sonunda imzalanan anlaşmayla Haşim Atasi önderliğinde kurulan ulusal hükümet Fransa tarafından tanınmıştır. Suriye'nin bağımsızlığını tanıyan bu anlaşmayla Alevi ve Dürzi bölgeleri Suriye'ye dahil edilmiş, Lübnan da ayrı bir devlet olarak tanınmıştır. Anlaşma, Fransa'ya Suriye'nin dış politikasında belirleyici olma ve bölgede iki askeri üs bulundurma gibi haklar sağlamıştır. Fransa, Türkiye'nin isteği doğrultusunda İskenderun sancağının ayrı bir yönetime kavuşturulmasını kabul etmiş, daha sonra Hatay Türkiye'ye katılmıştır.[77]

1940 yılında Fransa'nın düşüşüyle birlikte Suriye ve Lübnan, Vichy hükümetinin yönetimi altına girmiştir. Britanya bu iki levant devletinde Alman istilasına izin vermeyeceğini ilan etmiştir. Ancak Almanya'da olabildiğince ödün koparmaya çalışan Vichy hükümeti Beyrut'taki yüksek komiserliğe Mihver devletleriyle işbirliği

[75] Ömer Osman Umar, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, s. 453
[76] Yazıcı, **a.y.**, s. 20 - 21
[77] Yazıcı, **a.y**., s. 21

yapmasını emretmiştir. 1941 yılında Irak'taki Raşit Ali'ye yardıma giden Alman savaş uçaklarına Suriye hava sahasını kullanma izni verilmiştir. Bunun üzerine General de Gaulle'un Özgür Fransız birlikleri ile Britanya birlikleri Filistin'den bir saldırı başlatmış, Vichy birliklerinin kısmen sert direnişine rağmen savaş altı hafta sürmüştür. Savaş sonrasında imzalanan ateşkes anlaşmasıyla Vichy askerlerine Özgür Fransa birliklerine katılma ya da Fransa'ya geri dönme seçeneği sunulmuştur.[78]

1941 yılında bağımsızlıkları resmen tanınan Suriye ve Lübnan, egemenliklerini Fransa'nın elinden koparıp almak zorunda bırakılmışlardır. De Gaulle'nin manda yapısını sürdürme çabaları, iki devleti bağımsızlıklarını elde etme kararlığı konusunda harekete geçirmiştir.

ABD ve Britanya da savaş sonrasında Fransız yönetiminin devam etmesinin Batı için pek kazançlı olmayacağına karar vermişlerdir. 1943 yılında Suriye'deki milliyetçiler ABD ve Britanya'nın baskısıyla Özgür Fransa'nın düzenlediği seçimi kazanmışlardır. Radikal bir Arap Birliği yanlısı olan Şükrü-el Kuvvetli başkan seçilmiştir. Fransa'nın ülkeden çekilmeyi reddetmesi, 1945 yılında patlak veren Fransa karşıtı isyanlarla son bulmuştur. Britanya, Fransa'nın bölgedeki askerlerini çekmesi konusunda baskı yapmıştır. Uluslararası baskılara boyun eğen Fransa yenilgiyi kabullenerek, 1946 yılında bölgeden askerlerini çekmiştir.[79]

Fransız ve İngiliz hakimiyetinin Batılı devletler ve Ortadoğulu devletler açısından en önemli sonucu istenilen stratejik hedefe ulaşılması olmuştur. Ortadoğu'nun Mihver devletlere karşı savaşta üs ve destek kurumları sağlaması, Batı için en önemli hizmeti olmuştur. Mihver devletlerin doğrudan hakimiyetinden kurtarmaları da Batı'nın Ortadoğu'ya en önemli hizmeti olmuştur.[80]

[78] Mansfield, **Ortadoğu Tarihi,** s. 317
[79] Fraser, Mango ve McNamara, **Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu**, s. 359
[80] Lewis, Ortadoğu, **İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**, s. 446

Suriye savaş sonrasında bağımsızlığını kazanırken en önemli siyasi teşkilat olan ve 1928 yılında kurulan Ulusal Blok'un 1947 yılında bölünmesiyle, iki siyasi parti ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri Şükrü Kuvvetli'nin başında olduğu Şam ağırlıklı Ulusal Parti, diğeri ise Halep ağırlıklı Halk Partisi'ydi. 1949 yılına kadar iktidara ağırlığını koyan, tüccar ve sanayicinin partisi olarak kabul edilen Ulusal Parti iken, köylü kesimin partisi olarak kabul edilen Halk Partisi muhalefeti temsil ediyordu. 1949 yılında bu iki partinin popülaritesi giderek azalmış, kuruluşu 1933 yılına dayanan ve Lübnan asıllı bir Hristiyan olan Antun Sadeh liderliğindeki Milliyetçi Sosyalist Parti ve Halid Bektaş'ın liderliğini yaptığı Suriye Komünist Partisi etkinliğini artırmıştır. Bu partilere Arap Sosyalist Partisi'nin ve 1943 yılında bir hareket olarak ortaya çıkan ancak Suriye'nin bağımsızlığından sonra partileşen ve uzun yıllar etkisini sürdürecek olan Baas Partisi'ni eklemek gerekir.[81]

2.1.5. Baas Partisi ve Suriye'de Askeri Darbeler Dönemi

Baas Partisi, hemen hemen hepsi Batı eğitimi almış ve liderliğini Ortodoks Hristiyan Mişel Eflak ve Selahaddin Bitar'ın öncülüğünü yaptığı Suriyeli bir grup entelektüel tarafından 1943 yılında kurulmuştur. Parti, Arap Yeniden Diriliş Partisi adıyla kurulmuştur.[82]

Tüm Arap halklarını tek bir devlet çatısı altında toplamayı hedefleyen Baas Partisi, bu hedefine ulaşmak için üç temel prensip belirlemiştir. Bu kavramların sıralanması ideolojik özelliklere göre belirlenmiştir. Birlik, tüm Arap ulusunun tek bir çatı altında toplanması anlamındadır. Özgürlük, bütünleşmiş Arap ulusunun yabancı güçlerden bağımsızlığını simgelemektedir. Sosyalizm, Arap sosyalizminin bağımsız olduğu, herhangi bir doktrin takip etmediği ancak Arap ideolojilerinden yararlandığı şeklinde açıklanmaktadır. Baas Partisi, sosyalizmi zenginliğin yeniden paylaşımı ve sosyal

[81] Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, s. 267-268
[82] Yazıcı, **a.y.**, s. 22

adaletin sağlanmasında bir araç olarak görmektedir.[83]

Arapça'da diriliş anlamına gelen Baas, Suriye için de yeni umutların dirilişi olmuştur.[84] Baas Partisi'nin temel amacı Arap iradesini yeniden canlandırmak olmuştur. Mişel Eflak'a göre Arap iradesi o kadar kötü durumdaydı ki yeniden dirilme ihtiyacı çok acildi. Bu düşüncelerle Baas Partisi ilk kongresini 200 kişinin katılımıyla 1947 yılında Şam'da yapmış, partinin program ve tüzüğü burada kabul edilmiştir.[85]

Kurulduğu günden bu yana Arap milliyetçiliğini benimseyen Baas Partisi'nin tüzüğü; Arap ulusunun kültürel birliği oluşturduğu, evlatları arasında olan farkın tamamen tesadüfi olduğu ve hiçbir öneme sahip olmadığı ve bu farklılığın Arap bilincinin uyanmasıyla ortadan kalkacağını, Arap devletine sadece ulusal bir bağın hakim olduğunu kapsamaktadır.[86]

Suriye milliyetçiliğinden daha çok Arap milliyetçisi bir parti olarak kurulan Baas Partisi'nin programında Suriye, Irak, Filistin ve Ürdün'ü birleştirmeyi amaçlayan Bereketli Hilal üzerinde bir 'Büyük Suriye' bulunmaktaydı.[87]

Baas Partisi'nin Suriye'deki ilk başarısı 1954 genel seçimlerinde mecliste 13 sandalye elde etmiş olması olmuştur.[88] Baas, 1958 yılında Suriye'nin Mısır ile birleşmesini destekleyince ülke içinde varlığını göstermeye başlamıştır. Birleşik Arap Cumhuriyeti kabinesinde yer alan Baas ile Nasır'ın ilişkisi kısa bir süre sonra bozulmuştur. Nasır'ın merkeziyetçi bir sistem kurması sadece Baas Partisi'nin değil, ordu mensupları ve muhafazakar siyasetçilerinin de tepkisine neden olmuştur. 1961 yılında

[83] Gürson, **Suriye**, s. 56
[84] Balbay, **Suriye Raporu**, s. 24
[85] Adid Davişa, **Arap Milliyetçiliği: Zaferden Umutsuzluğa**, Çev: Lütfi Yalçın, İstanbul, Literatür Yayınları, 2004, s. 138
[86] Nikoalas Van Dam, **Suriye'de İktidar Mücadelesi**, Çev: Semih İdiz, Aslı Falay Çalkıvik, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.39
[87] Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, s. 271
[88] Davişa, **Arap Milliyetçiliği: Zaferden Umutsuzluğa**, s. 139

gerçekleşen bir darbeyle Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılmıştır. 1962 yılında General Zahreddin başkanlığında Suriye'de yeni bir hükümet kurulmuş ancak kısa sürmüştür. 1963 yılında Irak'ta Baasçıların yaptığı darbe Suriye Baasçılarını da cesaretlendirmiş ve yaptıkları darbeyle yönetimi ele geçirmişlerdir. [89]

1963 yılındaki askeri darbeyle Baas Partisi iktidara geldiyse de yeni yönetim de başarısız darbe girişimleriyle karşı karşıya kalmaktan kurtulamamıştır. Baas Partisi ideoloji olarak zamanla evrim geçirmiştir. Neo – Baas olarak adlandırılan grubun iktidarı ele geçirmesinde öne çıkan isim ise Hafız Esad olmuştur.

1966 yılında Baas Partisi'nin bölgecilerin ağırlıkta olduğu radikal kanadı, birçok tasfiyeyle ve mezhep-bölge-aşiret bağlarını kullanarak yeni bir darbe gerçekleştirmiştir. Böylelikle 1960'ların başından beri Baas Partisi'nin sosyalizme öncelik verecek şekildeki ideolojik dönüşümüne son noktayı koymuştur ve partinin radikal evresini yani Neo-Baas dönemini başlatmıştır. Partide 1963 - 1970 döneminde eski kuşak Baasçılardan radikal sosyalist Baasçılara doğru bir kayma yaşanmıştır. 1966 yılında Selah Cedid ve Hafız Esad'ın liderliğini yaptığı Neo-Baas grubu askeri bir darbeyle iktidarı ele geçirdi ve Nusayri subaylar ilk kez, ordu ve hükümet içerisinde etkili pozisyona gelmiş oldular. 1966 darbesinden bir yıl sonra İsrail ile yapılan ve yenilgi ile sonuçlanan Altı Gün Savaşları, Suriye'de iktidar alanında değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. Yenilgi Mısır ve Suriye'deki radikal sosyalist rejimin gözden düşmesine neden olmuştur. Salah Cedid ve onun sivil hükümetteki temsilcisi Attasi, yenilgi sonrasında itibar kaybederken, hükümette Savunma Bakanlığı ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı görevini yürüten Hafız Esad güçlenerek çıkmıştır.[90]

Hafız Esad'ın öncülüğündeki milliyetçilerin 16 Kasım 1970 tarihinde yaptıkları

[89] Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994, s. 208
[90] Yazıcı, **a.e.**, s. 25-27

darbeyle devlet başkanlığına Ahmed Habib getirilmiş, Hafız Esad başbakanlık ve parti genel sekreterliğini üstlenmiştir. Darbeden yaklaşık dört ay sonra 12 Mart 1971 tarihinde yapılan referandumla Hafız Esad, Suriye'nin ilk Nusayri kökenli devlet başkanı olmuştur.[91]

Hafız Esad, hem Suriye'nin yalnızlığını gidermek hem de yeni bir açılım yapmak için Mısır ve Libya ile birlikte yeni bir devlet kurmayı hedeflemiştir: Arap Cumhuriyetleri Birliği. Bu birlikle kendini biraz daha gücü hisseden Suriye'nin hedefi ise Altı Gün Savaşları'nda kaybettiği Golan tepelerini almak olmuştur. 1973 yılında Suriye ve İsrail birlikleri tekrar karşı karşıya geldiklerinde kaybeden yine Suriye olmuştur.[92]

2.1.6. Hafız Esad Dönemi

Suriye'de Alevilerin yaşadığı bölge olan Lazkiye doğumlu olan, ilk ve orta öğrenimini burada bitiren ve daha 16 yaşındayken Baas içinde faaliyet göstererek aktif bir parti üyesi haline gelen Hafız Esad, eğitimini 1951 yılında kaydolduğu askeri akademide sürdürmüş, buradan hava subayı olarak mezun olmuştur. Bu yıllarda SSCB'de pilotluk eğitimi alan Hafız Esad, Suriye'de askerin politikayla iç içe olduğu yapıdan da yararlanarak, asker olmasına rağmen Baas içindeki faaliyetlerini sürdürmüştür. Nasır hayranı olmasına ve Arap Birliği anlayışını desteklemesine karşılık, 1958'de kurulan ve 1961 yılına kadar devam eden Birleşik Arap Cumhuriyeti döneminde Nasır'ın Baas'ı kapattığı ve Suriye'yi de yönetmeye kalktığı için Nasır politikalarını eleştiren Hafız Esad, Kahire'de görev yaptığı sırada Mısır hükümeti için potansiyel bir sorun olarak görülmüştür. Hafız Esad bu yıllarda Baas üyeleriyle gizli gizli bir araya gelerek faaliyetlerini sürdürmüştür.[93]

---

[91] Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, s. 286
[92] Balbay, **Suriye Raporu**, s. 23
[93] Arı, **a.e.**, s. 458-459

II. Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını müteakip Suriye'de yaşanan iç karışıklık ve darbeler döneminin ardından, 13 Kasım 1970 darbesiyle Hafız Esad'ın iktidara gelmesi göreli bir istikrar ve siyasi konsolidasyon dönemi başlatmıştır. Darbenin ardından devlet başkanlığı yolunda formalite niteliğinde birkaç adım atan Esad, yeni bir anayasa hazırlama işine koyulmuştur. Şubat 1971'de geçici bir anayasa ilan edilmiş ve içinde Baas dışındaki partilerden de temsilciler bulunan bir asamble yeni anayasayı hazırlamakla görevlendirilmiştir. Esad bir yandan da, Baas'ın 1966-70 arasında ülkeyi yöneten radikal kanadının sosyalizan ekonomi politikalarını yumuşatmıştır. Tek aday olarak girdiği Devlet Başkanlığı seçimini 1971 Mart'ında oyların yüzde 99,2'sini alarak kazanmıştır. Hafız Esad Suriye'nin ilk Alevi (Nusayri) Devlet Başkanı olmuştur.[94]

Suriye'de Hafız Esad'ın devlet başkanı olması ülkedeki kalıcı bir dönüşümün de habercisi olmuştur. Suriye nüfusunun yüzde 10-12'sini oluşturan Alevi toplumu iktidarı bir daha bırakmamak üzere ele geçirmiştir. Suriye'de hem parti içinde hem de ordu, bürokrasi ve istihbarat gibi kilit konumlara bazı istisnalar dışında Aleviler getirilmiştir.[95]

Hafız Esad'ın başlangıçta izlediği bölgesel politikalar, Suriye içinde oldukça tutulmuş ve bu durum da Esad'ın konumunu sağlamlaştırmasına imkan vermiştir.

Pan-Arap birliği konusundaki düşünce ve politikaları nedeniyle Arap dünyasında Nasır'ın halefi olarak algılanan Hafız Esad'ın Lübnan iç savaşına karışması ve Lübnan'da Filistin Kurtuluş Örgütü'ne karşı Maruni Hristiyanların yanında yer alması Suriye ve Arap dünyasında sorgulanmasına neden olmuştur.[96]

---

[94] Burak Cop, "Suriyeyi Anlamak: Hafız Esad'ın Mirası", 7 Aralık 2011, (Çevrimiçi) http://www.ntvmsnbc.com/id/25303859, 24 Aralık 2013
[95] Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, s. 274
[96] Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, s. 449

İran İslam Devrimi ve Irak-İran Savaşı sırasında izlenen politika da Suriye'nin Arap dünyasından uzaklaşmasına neden olmuştur.

Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Humeyni'nin İslam Devrimi çağrısının Irak'ta bulunan Şiileri etkilemesinden endişe ettiği için, geçmişten kalan birtakım sorunları da bahane edip 1980 yılında İran'a savaş ilan etmiştir. İki ülke arasındaki savaş 8 yıl sürmüştür. Arap devletlerinin çoğu Irak'ı desteklerken Suriye, İran'ın yanında yer almıştır. Hafız Esad, İran'daki rejimi ABD-İsrail düzenine bir protesto olarak görmüş, Arapların Tahran'daki rejimi desteklemeleri gerektiğini savunmuştur. Bu politikalar, Suriye'yi Arap dünyasından uzaklaştırmıştır. Hafız Esad'ın dış politikadaki bu tavrı Suriye içinde de ciddi muhalefet oluşturmuştur. Muhalefet daha çok Sünni Müslüman ve muhafazakar kesimden gelmiştir. Halep, Hama ve Humus'ta yoğunlaşan muhalefet, Müslüman Kardeşlerin Suriye ayağına mensup kişiler tarafından başlatılmıştır. Hafız Esad muhalefetin başlattığı ayaklanmaları bastırmış, böylece muhtemel muhaliflere de iktidarını korumak için bütün gücünü göstermiştir.[97]

Hafız Esad'ın yönetimi ele almasını takiben Müslüman Kardeşler'in ilk kitlesel hareketi 1973'te gerçekleşmiştir. Yeni anayasa taslağında İslam'ın devletin resmi dini olarak tanımlanmaması üzerine çeşitli gösteriler olmuştur. Esad Sünni halkın tepkisini yatıştırmak için anayasaya Devlet Başkanı'nın Müslüman olması gerektiği yönünde bir madde koydurmuş, sık sık Cuma namazlarında boy göstermiş ve bir sonraki yıl kutsal toprakları ziyaret etmiştir. Yeni anayasa yüzde 97,6 evet oyuyla kabul edilince Şam ve Halep'te gösteriler düzenlenmiştir.

1976 itibariyle muhalefetin bir kısmı silaha sarılmıştır. Müslüman Kardeşler kökenli olan ama bu hareketten ayrılan Mücahidin adlı örgüt, pek çok sivil ve askeri yetkiliye

[97] Cleveland, **a.e**, s. 450

yönelik suikastlara yönelmiştir. 16 Haziran 1979'da gece bir askeri okula sızan bir grup militan katliam yaparak 30'dan fazla öğrenciyi öldürmüştür. Bu olaya karşılık cezaevlerindeki 15 Mücahidin üyesi idama mahkûm edilmiştir. Haziran 1980'de Hafız Esad, Müslüman Kardeşler'in bir suikast girişiminden şans eseri kurtulunca askeri bir birlik Palmira cezaevine giderek buradaki Müslüman Kardeşler üyesi 550 mahkumu katletmiştir. Suriye İslami Cephesi adı altında toplanan İslamcı gruplar Ağustos ve Eylül 1981'de çeşitli bakanlık binalarını bombalamışlardır. Rejim soruna nihai çözümü Hama şehrinde sahneye koymuştur. İslamcıların geleneksel olarak güçlü olduğu Hama'da çıkan ayaklanmada isyancılar şehrin kontrolünü ele geçirmiş ve 70 civarında resmi görevliyi öldürtmüşlerdir. Bunun üzerine tank, top ve helikopterlerle destekli ordu birlikleri Şubat ayı boyunca kentte operasyon yapmıştır. Çoğu sivil olan ölü sayısı hakkındaki tahminler 5 bin ila 25 bin arasında değişmektedir. Hama katliamıyla beraber İslamcı muhalefet kesin bir yenilgiye uğramıştır.[98]

Esad'ın Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurması Suriye'yi Ortadoğu bölgesinin önemli bir gücü haline getirmiştir.[99] İsrail'in ABD ile müttefik olması Esad'ı Sovyetler Birliği'ne yakınlaştırmıştır. Soğuk Savaş döneminde iki ülke arasındaki rekabetten faydalanmaya çalışmıştır. Soğuk Savaş döneminde Suriye'nin Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurması, ülkeyi Ortadoğu'da önemli bir güç haline getirmiştir. Hafız Esad, amacına ulaşmak için Filistinli grupları da desteklemiştir.

Sovyetler Birliği'ne bağımlı olan Suriye Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yalnız kalmıştır. Gorbaçov Rusya'da göreve gelince SSCB'nin Ortadoğu politikasında birtakım değişiklikler olmuş, bu durum da Esad'ın politikalarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Esad, Arap ülkeleriyle ilişkilerini düzeltmeye çalışmıştır. Irak'ın

[98] Burak Cop, "Suriyeyi Anlamak: Hafız Esad'ın Mirası", 7 Aralık 2011, (Çevrimiçi) http://www.ntvmsnbc.com/id/25303859, 24 Aralık 2013

[99] Şatlı Amanov, **Hafız Esed Dönemi Suriye Dış Politikası, Ortadoğu Siyasetinde Suriye**, Platin Yayınları, Ankara, 2004, s. 194

Kuveyt'i işgali Esad'ın Batı ile ilişkilerini düzeltmesi için önemli bir fırsat olmuştur. Esad, tüm Arap ülkelerinin savaşta ve barışta uyum içerisinde çalışarak İsrail ile mücadele etmeleri gerektiğini ve Suriye'nin bu süreçte lider ülke olacağını savunmuştur. 'Esad Doktrini' olarak adlandırılan bu görüş, hem Baas Partisi'nin hem de Esad'ın hedeflerinden biri olan Arap Birliği'ni vurgulamakta ve büyük Suriye idealine göndermede bulunmaktadır.[100]

Esad, Arap ülkelerinin İsrail ile bir anlaşma imzalaması durumunda Suriye'nin yalnızlaşacağını bildiği için bu ülkelerin İsrail ile anlaşma yapmasını engellemeye çalışmıştır. Hafız Esad'ın bu tutumu Kissinger'ın da "Ortadoğu'da Mısır'sız savaş, Suriye'siz barış olmaz" ifadesinden de anlaşılacağı gibi Suriye'yi vazgeçilmez bir ülke konumuna getirmiştir.

1990'lı yıllarda Hafız Esad'ın halefinin kim olacağı konusu ülkede krize neden olmuştur. Hafız Esad'dan sonra Basil Esad'ın iktidara geleceği genel kanı olsa da, Basil Esad'ın trafik kazası sonucu hayatını kaybetmesi bu düşünceyi ortadan kaldırmıştır. Suriye'nin 30 yıl boyunca tek hâkimi olan Hafız Esad, sağlığının bozulması ve 2000 yılında hayatını kaybetmesiyle beraber yerini oğlu Beşar Esad'a bırakmıştır.

[100] Amanov, **a.e.**, s. 204

2.1.7. Beşar Esad Dönemi

Baba Esad'ın ölümünden sonra Beşar Esad'ın iktidara gelebilmesi için yasal değişiklikler kısa sürede yapılmış, Suriye Parlamentosu 40 yaş olan devlet başkanı olma sınırını 34'e indirerek Beşar Esad'a iktidar yolunu açmıştır. Beşar Esad babasının politikalarını yeni yüzyıla uygun hale getirerek devam ettireceğini söylemiştir.[101]

Beşar Esad dönemi Şam Baharı olarak adlandırılmıştır. Beşar Esad askeri bilgiye sahip olmadığı için başkanlığa hazırlık sürecine, askeri eğitim alarak başlamıştır. 1994 yılında askeri bir birime yerleştirilen Esad, 1995 yılında binbaşı olmuştur. Yüksek Askeri Akademisini 1997 yılında dereceyle bitiren Esad, 1999 yılında kurmay albaylığa yükselmiştir.[102]

Hafız Esad, Beşar Esad'ın askeri, siyasi ve ekonomi alanında eğitim almasını sağlarken Suriye halkını ve yönetimini Esad'ın başkanlığına hazırlamıştır. Beşar Esad medyada, Suriye halkına verilen süreklilik ve istikrarın temsilcisi, uluslararası statüde güç sahibi, Suriye halkı tarafından sevilen, yolsuzluğa karşı çıkan bir başkan olarak anlatılmıştır.[103]

Hafız Esad, Beşar Esad'ın başkanlığını tehlikeye sokacak görevde olan insanları da tasfiye etmiştir. Bu tasfiye ülkede muhalifsiz bir ortam sağlamıştır. Beşar Esad babasının ölümünün ardından 2000 yılında yapılan referandumla halkın oylarının yüzde 97'sini almış ve Suriye Cumhurbaşkanı olmuştur.

[101] Şen, **Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi**, 312
[102] Flynt Leverett, **Inheriting Syria: Bashar's Trial by Fire**, Washington, The Brookings Institution, 2005, p. 61
[103] Samuel Bar, **Bashar's Syria: The Regime and its Strategic Worldwiev**, Israel, Comperative Strategy, 2006, p. 368

Beşar Esad 2001 yılında kendi kabinesini kurmuştur. 33 üyesi bulunan yeni kabinede 18 bakanın yerine yenileri atanmış sadece 6 bakan önceki dönem kabinede görev yapan kişilerden oluşmuştur.[104] Esad 2003 yılının sonuna kadar, başkan olarak en az 1900 kararname, yasa ve idari emir çıkarmış ancak bunların çoğu Baas Partisi tarafından bloke edilmiştir. 2003 yılında sürgündeki muhalifler için bireysel af çıkarma kararı da Suriye İstihbarat Örgütü tarafından bloke edilmiştir.[105]

Beşar Esad Yönetimi, babasının I. Körfez Savaşı sırasında yaptığı gibi ABD'nin Saddam yönetimine karşı tavrını desteklememiş ve Irak'a yapılacak müdahaleye karşı çıkmıştır. ABD yönetimi 11 Eylül sonrasında Suriye'den El-Kaide örgütü ile ilgili istihbarat bilgileri alsa da Afganistan'ın bombalanması konusunda ters düşmüşlerdir. Bush başkanlığındaki ABD, Ortadoğu bölgesinde kara listeye aldıkları ülkeler arasında Suriye'ye yer vermiş ve Suriye muhtemel hedeflerden biri olarak gösterilmiştir.

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali ile Beşar Esad yönetimi için sıkıntılı dönemlerin başlangıcı olmuştur. ABD'nin Ortadoğu'yu yeniden şekillendirme isteği ABD ile ilişkileri gergin olan Şam yönetimini yeni arayışlara itmiştir. Irak işgalinden sonra Suriye ve İran üzerindeki baskılarını artıran ABD, Suriye'yi suçlamaya başlamıştır. Esad yönetimini zorda bırakan ve uluslararası izalosyona sahip olan olay ise Lübnan eski başkanlarından Refik Hariri'nin 2005 yılında silahlı saldırı sonucu öldürülmesi olmuştur. Hariri, Lübnan'da Suriye karşıtı Hristiyanlar ve Dürzilerle yeni bir cephe oluşturmuş, bu cephe ABD ve Fransa tarafından desteklenmiştir. Bu cephenin 2005 yılında yapılması öngörülen seçimlerden galip çıkacağı beklenirken böyle bir suikastın gerçekleşmesi gözleri Suriye'ye çevirmiştir. Başta ABD ve Fransa olmak

[104] Yasin Atlıoğlu, **Beşşar Esad Suriyesi'nde Reform, Demokratikleşme-Güvenlik İkilemi**, İstanbul, Tasam Yayınları, 2007, s. 72
[105] Bar, **a.e.**, s. 375

üzere tüm Batı'dan sert eleştiriler alan Suriye, Suudi Arabistan ve Mısır gibi birçok Arap ülkelerinin de desteğini kaybetmiştir.[106]

Suriye için Lübnan, Büyük Suriye idealinin gerçekleşebilmesi için önemli yapıtaşlarından biri olmuştur. Hiçbir zaman Beyrut'ta bir diplomatik temsilcilik açmayan Suriye, Lübnan'ı daima Suriye'nin bir parçası olarak görmüştür.[107] Lübnan'dan geri çekilemeyen Suriye'nin 11 Eylül sonrası terörizme destek vermekle suçlanmasının sebebi Hizbullah'tı. Bu nedenle İsrail ile barış görüşmeleri de gerçekleşmiyordu. Lübnan, Suriye'nin ekonomik penceresiydi ve asker-tüccar-kaçakçılık üçgeni içinde Lübnan kaybedilmeyecek bir karttı. Lübnan'da suikastın sonunda yaşanan gösteriler sonrasında Suriye, 1559 sayılı BM kararını kabul etti ve Lübnan'dan askeri ve istihbari birliklerini çekmek zorunda kaldı.[108]

Hariri suikasti, terör, kitle imha silahları ve Lübnan konusunda ABD baskısına maruz kalan Beşar Esad yönetimini oldukça zor durumda bırakmıştır. Bu olay sonrasında Fransa ve ABD başta olmak üzere birçok eleştiri alan Suriye, Arap ülkelerinin de desteğini kaybetmiştir. Askeri birliklerini Lübnan'dan tamamen çeken Suriye yalnız kalmamak için İran ve Türkiye ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Suriye'de Esad yönetiminin 2001 yılından beri dış politikada yaşadığı sorunlar, iç politikaya da yansımıştır. Bu süreçte siyasi tutuklamalar artmış, basın özgürlüğü kıstlanmış, ekonomik anlamda da başarısız olunmuştur.

2011 yılına gelindiğinde ise 2010 yılında Tunus'ta bir gencin kendini yakmasıyla Tunus'ta başlayan ve birçok Ortadoğu ülkesinde görülen isyanlar Suriye'ye de sıçramıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan bu süreci ve Suriye'de günümüze kadar

[106] Cevdet Aslan, Beşar Esad Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Haziran 2008, s. 55-56
[107] Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap–İsrail Savaşları (1948–1988)**, Ankara, İş Bankası Yayınları, 1994, s. 488
[108] Salih Metecan Gülşen, "Suriye", t.y., (Çevrimiçi) acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/485/, 26 Aralık 2013

devam eden süreç anlatılmadan önce Suriye – Türkiye uluslararası ilişkileri ve politikaları incelenecektir.

2.2. Geçmişten Günümüze Suriye - Türkiye İlişkileri

Türkiye ve Suriye ilişkileri tarihsel süreç içerisinde pek istikrarlı olamamıştır. Türkiye'ye göre Suriye teröre ev sahipliği yaptığı, su kaynaklarının paylaşımında sorun çıkardığı ve coğrafi olarak Türk toprak bütünlüğüne müdahalede bulunduğu için düşman ülke iken, Suriye'ye göre de Türkiye su kaynaklarını adil paylaşmadığı, batı ülkelerinin destekçisi olduğu, Hatay üzerinde hak iddia ettiği için düşman olarak görmüştür.[109]

Bu bölümde iki ülke arasında yaşanan Hatay, su ve PKK sorununa değinildikten sonra, Arap Baharı sürecinde iki ülke arasında yaşanan olaylar ele alınacaktır.

2.2.1. Hatay Sorunu

Türkiye ve Suriye mandasının dış politikadaki ilk karşılaşması Hatay sorunu nedeniyle olmuştur. Bu sorun uzun yıllar iki ülke arasında sorun olarak kalmıştır. Hatay sorunu tarihten gelen bir sorun olarak Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerinde uzun süre önemli bir etken olmuştur.

Osmanlı idari yapılanmasında Halep ili sınırlarında yer alan bu bölge 1921 yılındaki Ankara Anlaşması ile Fransızlara bırakılmış, Fransa da Ankara Hükümeti'nin isteği

[109] Vikipedi, "Suriye-Türkiye İlişkileri", t.y., (Çevrimiçi) http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye-Türkiye_ilişkileri, 26 Aralık 2013

üzerine halkın yüzde 39'unu Türklerin oluşturduğu bölgeye ayrı bir statü tanımıştır. Anlaşma ile birlikte kurulan bu özerk bölgeye de İskenderun Sancağı adı verilmiştir.[110]

1936 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından Suriye adı verilen sancak, Misaki Milli sınırları içerisinde kabul edilmesine rağmen Kurtuluş Savaşı sırasında Fransa ile savaşı sona erdiren 1921 tarihli Ankara Anlaşması'yla Türkiye'nin tespit edilen güney sınırının dışında bırakılmıştır. 1923'te yapılan Lozan Anlaşması'nda da, Ankara Anlaşması'nda belirlenen Türkiye Suriye sınırı aynen kabul edilmiş ve Sancak'a tanınan özel yönetim kabul edilmiştir. 1936 yılına kadar geçen süreçte Türkiye Sancak'taki Türklerin haklarının korunması gerektiğini vurgulamıştır. Buradaki Türklerle ilişkilerini sıkı tutan Türkiye'nin faaliyetleri, bölgenin Türkiye'ye katılması için atılan bir adım olarak görülmüş ve Arapları endişelendirmiştir.[111]

Fransız mandası altındaki Suriye, Hatay'ın kültürel bağları üzerinden kendilerine bağlanması gerektiğini savunurken, Türkiye Hatay'ın tarihsel ve yönetimsel bağı üzerinde durarak bu bölgenin Türk toprağı olması gerektiğini savunmuştur.

Atatürk, Hatay'ın anavatana katılması gerektiğini savunmuş, yakın çevresine gerekli olursa Hatay'a 5.000 kişilik milis gücünün reisi olup Fransızlarla ve Suriyelilerle savaşacağını beyan etmiştir. Hastalığının son döneminde de onu ayakta tutan en önemli sebeplerden biri Hatay olmuştur. Hatay devletinin bayrağını da kendisi önermiş, beyaz ay-yıldızlı kırmızı bayrağın içindeki kırmızı yıldızın sonradan dikilmesini, "Zamanı geldiğinde çıkarırsınız" demiştir.[112]

---

[110] Wikipedia, "Suriye-Türkiye İlişkileri", t.y., (Çevrimiçi) http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye-Türkiye_ilişkileri, 26 Aralık 2013

[111] Doç. Dr. Sedat Aybar, **Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, Tarihsel Gelişim Sürecinde Ortadoğu'nun Türkiye Açısından Ekonomik ve Politik Önemi ve Geliştirilebilecek Politikalar**, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 22-23

[112] Hüseyin Alper Özcan, "AKP Döneminde Suriye'ye Yönelik Türk Dış Politikası" Ed. Ümit Özdağ, **Küçük Ortadoğu Suriye**, Ankara, Kripto Yayınları, 2012, s. 217

1936 yılında Fransa, Suriye ile bir anlaşma imzalayarak bağımsızlık vermiş ancak bu anlaşmada Hatay'dan bahsedilmemiştir. Türkiye aynı anlaşmanın Hatay için de uygulanmasını istemiş ve bunun için Milletler Cemiyeti'ne başvurmuştur. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Almanya'nın müttefiki olmasını engellemek için Türkiye'nin bu isteği kabul edilmiştir. 1938 yılında Hatay Devleti kurulmuş ve 40 milletvekilinin seçileceği Hatay Meclisi oluşturulmuş, bu mecliste Türkler 22 koltuk kazanmıştır. 1939 yılında Fransa Türkiye'nin isteklerini kabul ederek, bölge üzerindeki yetkilerini Türkiye'ye devretmiştir. Daha sonra Hatay Millet Meclisi, yapılan oylama ile Türkiye'ye katılma kararı almıştır.[113]

Hatay sorununun iki ülke arasında ciddi bir sorun haline dönüşmesi ise 1943 yılında Suriye'de örgütlenme faaliyetlerine başlayan Baas'ın 1950'li yılların ortalarından itibaren Suriye politikasında etkili olmaya başladığı yıllara rastlamıştır. Suriye'nin Sovyetler Birliği tarafından aşırı boyutlarda silahlandırılmasını kendi güvenliği için tehdit olarak gören Türkiye ile bu ülke arasında 1957 Ekim'inde sıcak çatışma olasılığı yaşanmıştır. 1963 yılında yapılan darbeyle iktidarı ele geçiren Baas Partisi'nin 1966 yılında iç darbeyle Alevi kökenli liderlerin denetimine geçmesi iki ülke arasında Hatay'ın ciddi şekilde gündeme taşınmasına neden olmuştur.[114]

Hatay sorunu Araplar tarafından unutulmamıştır. 2000'li yıllarda bile Suriye haritalarında ve Suriye televizyonlarındaki günlük hava durumu raporlarında Hatay, Suriye sınırları içerisinde gösterilmiştir. Bu sorun Suriye'nin Türkiye'ye karşı ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu) ve PKK kozunu kullanmasına neden olmuştur. Ancak Beşar Esad döneminde iki ülke arasındaki

[113] Wikipedia, "Suriye-Türkiye İlişkileri", t.y., (Çevrimiçi) http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye-Türkiye_ilişkileri, 26 Aralık 2013

[114] Tayyar Arı, **Liderler, Kanaat Önderleri ve Kamuoyunun Gözünden Yükselen Güç Türkiye, ABD ve Ortadoğu İlişkileri**, İstanbul, Marmara Kitap Merkezi, 2010, s. 148-149

ilişkilerin düzelmesi Hatay konusunda kendini göstermiş, yakın dönem Suriye haritalarında Hatay Türkiye haritalarında gösterilmeye başlamıştır. Esad'ın 2004 yılında Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret sırasında iki ülke arasında çifte vergilendirmenin önlenmesi yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasıyla mevcut turizm anlaşması çerçevesinde 6. Turizm Protokolü olmak üzere üç ayrı belge imzalanmış ve Suriye anlaşma metninde Hatay'ın Türkiye sınırları içinde olduğunu dolaylı olarak kabul etmiştir. Erdoğan'ın 2004 yılındaki Suriye ziyaretinde bir ticaret anlaşması imzalanmış ve konulan bir maddeyle iki ülke birbirlerinin sınırlarını resmen tanımıştır. Suriye, Hatay'ın Türk toprağı olduğunu resmen kabul etmiştir.[115]

2.2.2. Su Sorunu

Ortadoğu gibi su kaynaklarının kısıtlı olduğu bölgelerde su, hayati bir önem taşımaktadır. Kimi ülkelerde su, öncelikli politika konusu haline gelmiştir. Söz konusu bu durum Fırat-Dicle havzasında ve Asi nehri havzasında kıyısı olan Türkiye ve Suriye için de geçerli olmuştur. Su sorunu özellikle 1950'lerden sonra iki ülke ilişkilerinde kilit rol oynamıştır.

1950'li yıllara kadar Türkiye, bölge suları ile ilgili olarak Suriye ve havzanın diğer kıyıdaşı olan Irak ile herhangi bir gerginlik yaşamamıştır. Ancak 1960'lı yıllarda Fırat-Dicle havzasının üç kıyıdaş ülkesi de büyük sulama projeleri için yatırımlar yapmaya, sulama ve hidroelektrik enerji üretmek için baraj inşa etmeye başlamışlardır. Türkiye, Fırat nehri üzerine; Keban, Karakaya, Atatürk, Birecik ve Karkamış barajlarını, Suriye ise Tabka, Baas, Tişrin barajlarını inşa etmiştir. Ayrıca Suriye Fırat'ın önemli bir kolu olan ve Türkiye'den doğan Habur suyunun üzerinde Habur, Doğu Habur ve Batı Habur barajlarını da inşa etmiştir. Bu projeler ile süregelen sakin durum değişime uğramaya başlamıştır.[116]

---

[115] Aybar, **Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, Tarihsel Gelişim Sürecinde Ortadoğu'nun Türkiye Açısından Ekonomik ve Politik Önemi ve Geliştirilebilecek Politikalar**, s. 24-25

[116] Tuğba Evrim Maden, "Türkiye-Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü, Kasım 2011, (Çevrimiçi)

1975'te inşası biten Keban Barajı'nın ardından Türkiye, bölgede daha geniş çaplı projelerin geliştirilmesi kararı almıştır. Suriye de 1968 yılında Fırat Nehri üstünde, Suriye'nin neredeyse tüm ekonomisinin üzerine oturtulduğu Tabka Barajı'nın inşasına başlamıştır. [117]

Keban Barajı bittikten sonra Türkiye, Fırat ve Dicle üzerinde toplam 21 baraj, 19 elektrik santrali, sulama tünelleri ve ek tesisleri kapsayan Güneydoğu Anadolu Projesi'ni (GAP) oluşturmuştur. Suriye ve Irak'ın en önemli su kaynağı olan Fırat nehri üzerinde geniş çaplı proje başlatılması iki ülkeyi de rahatsız etmiştir. İki ülke Türkiye'ye karşı ortak bir tavır takınarak, Türkiye'nin kendilerini susuz bırakacağı, haksız su paylaşımı yapıldığı gibi konularda bulunmuşlardır. Tarafların resmi olarak bir anlaşmaya varması ise 1980'lerin başlarında olmuştur. Türkiye-Irak arasında imzalanan 1980 Karma Ekonomik Komisyonu Protokolü ile, ortak bir komite oluşturulmasını ve her ülkenin sınır aşan sulardan ihtiyacı olan makul ve uygun su miktarının tamamlanmasını sağlayacak metodun kararlaştırılması karara bağlanmıştır. Irak ve Türkiye'nin 1982'de yaptığı ilk toplantıdan sonra Suriye de toplantılara katılmış ve uzlaşma yolunda en önemli adım atılmıştır.[118]

GAP projesi kapsamındaki barajların sayıları artıkça Turgut Özal, Şam'ın endişelerini gidermek için Fırat'tan saniyede 500 metreküp su bırakılacağı sözünü vererek gidermeye çalışmıştır. 1986 yılında Özal, Türkiye'den Ortadoğu'ya su götürülmesini içeren bir Barış Suyu Projesi ortaya atmıştır.[119]

Özal, Suriye'yle ekonomik ve ticari ilişkileri gelişmesinin siyasal sorunları

---

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011113_inceleme2.pdf, 26 Aralık 2013

[117] Özhan Uluatam, **Damlaya Damlaya, Ortadoğu'nun Su Sorunu**, 2. Basım, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2004, s. 65

[118] Uluatam, **a.e.**, s. 68

[119] Alan Makovsky, Sabri Sayarı, **Türkiye'nin Yeni Dünyası Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, İstanbul, Alfa Yayınları, Şubat 2002, s. 55

çözeceğine inanmıştır ve bu anlayış çerçevesinde Suriye yetkililerine çeşitli projeler sunmuştur. Suriye'de doğal gaz ve petrol aramalarına Türkiye'nin yardım etmesi, bu ülkeye elektrik verilmesi, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin sularının içme suyu olarak Arap ülkelerine taşınması bu projeler arasında yer almıştır.

Su sıkıntısı çeken Suriye için Barış Suyu Projesi olarak adlandırılan son proje dikkat çekici olmuştur. Türkiye, kendi topraklarında doğan ve yine kendi topraklarında denize dökülen Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin kendi kullanımından arta kalan sularını iki boru hattıyla Suudi Arabistan ve Umman'a taşınmasını önermiştir. 1986 yılından beri hazırlanan ve fizibilite çalışmaları Brown-Root firması yapılan projeye göre, birinci boru hattından günde 3.500.000 metreküp su Hatay üzerinden Suriye'ye girecek ve Ürdün'den geçerek Suudi Arabistan'ın Mekke ve Cidde kentlerine yönelecekti. İkinci hattan ise 2.500.000 metreküp verilecek ola su Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan'ın doğusundan Kuveyt, Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman'a kadar yükselecekti. 1988 yılında resmen önerilen bu proje Arap devletleri sıcak bakmadığı için hayata geçirilememiş, ancak Özal'ın Araplara yönelik en önemli kozu olarak sunulmuştur.[120]

Soğuk Savaş dönemi, Türkiye-Suriye ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Su ve güvenlik konuları iki ülkenin iç politikalarından da etkinlenmiştir.

Tarımın ulusal kalkınma politikası içinde ülke rejiminin önemli bir parçası olması nedeniyle su konusu Suriye için teknik bir konudan öte, kimlik, kendine kendine yeterlilik, bağımsızlık ve Arap milliyetçiliği ile ilişkilendirilmiştir. Fırat-Dicle havzasında başlattığı su geliştirme projelerini Türkiye, refah ve gelişim düzeyinin eşit olmadığı Güney Doğu Anadolu için bir yatırım olarak değerlendirmiştir.[121]

---

[120] Baskın Oran, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar** (1980 – 2001), Cilt 2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 144-145

[121] Meliha Benli Altunışık, Özlem Tür, **"From Distant Neighbours to Partners? Changing Syria-Turkish Relations",** İstanbul, SAGE Publications, Vol. 37 (2), 2006, p. 233

Türkiye ve Suriye arasında 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatı'na kadar, su kaynaklarının kullanımıyla ilgili gergin durum devam etmiştir. Türkiye'nin Fırat-Dicle Havzasında yapacağı her proje Suriye ve Irak tarafından veto edilmiştir. 1998 Adana Mutabakatı ile yeni güvenlik düzenlemeleri altında Türkiye ve Suriye arasında anlaşmaya varılması, ticaretten turizme uzanan geniş ölçekli bir işbirliği zemininin hazırlanmasını sağlamıştır. 2000 yılına kadar iki ülke ilişkilerinde güven inşa etme çalışmaları devam etmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 2000 yılında Hafız Esad'ın cenazesine katılması, ilişkilerin değişmeye başladığını göstermiştir.[122]

İki ülkenin ilişkileri arasındaki en önemli adımlardan biri 2001 yılında imzalanan GAP-GOLD protokolü ile atılmıştır. Güneydoğu Anadolu Projesi ile Suriye Sulama Bakanlığı'nın Arazi Islah Müessesi'ni bir araya getiren bu anlaşma çerçevesinde, Suriye Sulama Bakanı Türkiye'yi ziyaret etmiştir. İki organizasyon arasında imzalanan protokol ile tarafların birbirine eğitim, çalışma gezileri, teknoloji değiş tokuşu ve ortak projelerin yapılması yönünde maddeler bulundurmuşlardır. GAP'ı geliştirme ve kullanma konularında Suriyeli uzmanların görüşleri de alınmaya başlanmıştır.[123]

Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkiler Beşar Esad ve AKP'nin iktidara gelmesiyle hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'ni gündeme getirmesi ve 2003 yılında Irak'ı işgal etmesinden sonra Türkiye ile Suriye arasında yakınlaşma dönemi başlamıştır.

Beşar Esad, Türkiye ile olan ilişkilere ayrı bir önem vermiş, ekonomik ve kültürel alanda birçok anlaşmaya imza atmıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Suriye'ye

[122] Tuğba Evrim Maden, "Türkiye-Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü, Kasım 2011, (Çevrimiçi), http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011113_inceleme2.pdf, 26 Aralık 2013
[123] Özcan, **a.y.**, s. 223

hem Müslüman olması hem de Arap ülkeleri arasında belirleyici konumu nedeniyle özel bir önem vermiştir.[124] Türkiye-Suriye ilişkileri 2003 yılında yapılan karşılık üst düzey ziyaretlerle önemli bir ivme kazanmıştır. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın 2004 yılında Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret ile bağımsız Suriye tarihinde ilk kez bir devlet başkanı Suriye'ye gelmiştir. Bu ziyaret hem bölgesel dengeler açısından hem de iki ülke ilişkileri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülmüştür.[125]

22 Aralık 2004 tarihinde Başbakan Erdoğan, Suriye ziyareti sırasında Suriye Başbakanı Otri ile görüşerek, Asi nehri üzerinde yapılacak ortak bir baraj için işbirliği ve teknik destek verebileceğini söylemiştir.[126]

1992 yılında duran Ortak Teknik Komite toplantıları 2007-2008 yıllarında Suriye'de toplanmıştır. 2009 yılında İstanbul'da gerçekleşen toplantıda Fırat-Dicle havzası sularının kalite ve meteorolojik bilgilerini paylaşma kararı alınmıştır. İstanbul'da 5. Dünya Su Forumu'nda Türkiye ve Suriye, Irak'ı sınır-aşan suların makul kullanımı ve tahsisi ile ilgili görüşmeye çağırmış, ancak Irak bu çağrıyı reddetmiştir.[127] 2009 yılında iki ülke arasında imzalanan 50 mutabakat zaptında bölge suları ile ilgili kararlar da alınmıştır. İmzalanan mutabakatta Asi nehri üzerinde Asi Dostluk Projesi'nin yapılması, Suriye sınırları içerisinde Dicle nehrinden yılda 1.25 milyar metreküp su çekmek için pompa istasyonunun kurulmasına, su kaynaklarının verimli kullanımı ve kuraklık ile mücadele çalışması yapılmasına ve su kalitesinin iyileştirilmesi için çalışmalar yürütülmesine karar verilmiştir.[128]

2011 yılında iki ülke başbakanının katıldığı törenle Asi Dostluk Barajı'nın temeli

[124] Fahri Türk, **Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Ortadoğu 1990'lardan Günümüze**, İstanbul, Paradigma Akademi Yayınları, Şubat 2013, s. 97
[125] F. Stephen Larrabee, "Turkey Rediscovers the Middle East", **Foreign Affairs**, July/August, 2007, s. 109
[126] Tuğba Evrim Maden, "Türkiye-Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü, Kasım 2011, (Çevrimiçi), http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011113_inceleme2.pdf, 26 Aralık 2013
[127] Ayşegül Kibaroğlu and Waltina Scheumann, **Euphrates-Tigris River System: Political Rapprochement and Trans-boundary Water Cooperation**, Germany, Springer, 2011, p. 295
[128] Kibaroğlu and Scheumann, **a.e.**, p. 291

atılmış ancak Arap Baharı süreciyle Suriye'de yaşanan gelişmeler, projenin dondurulmasına neden olmuştur.

2.2.3. PKK Sorunu

Türkiye ve Suriye'yi sıcak savaşın eşiğine getiren sorun Suriye'nin PKK'ya dolayısıyla teröre verdiği destek olmuştur. Suriye, "düşmanımın düşmanı dostumdur" politikasını benimseyerek Türkiye aleyhtarı her türlü hareketi desteklemekten geri kalmamıştır. Suriye, Türkiye'nin sorunlu olduğu Yunanistan gibi ülkelerle de işbirliği yapmıştır. PKK uluslararası arenada aradığı desteği Suriye'de bulmuştur.

Terörü düşmanlarına karşı bir silah, Ortadoğu'da yayılmaya yönelik bir araç olarak kullanan Suriye bu gücün kontrolünü eski Devlet Başkanı Hafız Esad zamanında ülkenin haber alma ve güvenlik birimlerini kullanarak elinde tutmuştur. 1980 darbesinden sonra Suriye'ye geçen PKK lideri Abdullah Öcalan, Hafız Esad'ın kardeşi Cemil Esad aracılığıyla Muherabat ile temas kurmuştur. Öcalan 1979'da Suriye'de bulunan Sovyet gizli servis görevlisi Yevgenvy Promakov'un yardımıyla 250 kadar PKK militanını gerilla savaşı konusunda eğitilmesi için Filistin Kurtuluş Örgütü kamplarına götürmüştür. PKK kurulma aşamasında yok olmak üzereyken Suriye'den aldığı bu destekle ayakta kalabilmiştir.[129]

İki ülke arasında 1990-1998 yılları arasındaki asıl sorun terör olmuştur. Suriye'nin terör silahını sadece Türkiye için değil birçok ülke için kullanmıştır. İsrail Savaşı ve Lübnan Krizi nedeniyle bölgedeki etkinliğini ve varlığını gündemde tutmak için de terörü bir araç olarak kullanmıştır.[130]

Hatay'ın referandumla Türkiye'ye katılmasını bir türlü kabullenmeyen Suriye,

[129] Türk, **Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Ortadoğu 1990'lardan Günümüze**, s. 90
[130] Hatem Cabbarlı, **Ortadoğu'da Terör Örgütleri ve Suriye'nin Yaklaşımı (HAMAS, HİZBULLAH, PKK)**, Ankara, Platin Yayınları, 2004, s. 409

Türkiye'nin 1970'li yıllarda elektrik üretimi ve sulama yapmak için Fırat ve Dicle nehir sularını kullanarak, GAP projesini uygulamaya başlamasıyla su sorununu bahane ederek, Türkiye'ye karşı PKK terör örgütünü desteklemeye başlamıştır.

Suriye, Türkiye'nin 1984 yılından beri mücadele ettiği bu terör örgütünü su ve Hatay gibi farklı konularda pazarlık aracı olarak kullanmaya çalışmıştır. Suriye, PKK lideri Abdullah Öcalan'a barınak sağlayarak destek vermiş ve Suriye işgali altındaki Lübnan'da terör örgütüne lojistik ve eğitim desteği sağlamıştır. Türkiye'den kaçan PKK'lılara da barınak, para ve kimlik temin etmiş, barındırdığı PKK'lıları siyasi mülteci olarak kabul etmiş ve söz konusu terör örgütünün temsilcilik ve propaganda büroları açmasına izin vermiştir.[131]

PKK cinayetlerinin devam etmesi dönemin başbakanı Turgut Özal'ı 1987 yılında Şam'ı ziyarete zorlamış ve bu görüşmelerde PKK sorunu masaya yatırılmıştır. Görüşme sonucunda imzalanan anlaşmayla Suriye'ye saniyede 500 metreküp su verilmesi öngörülmüş, bunun karşılığında Suriye'den teröre verdiği desteği kesmesi talep edilmiştir. Ancak 1987 Protokolü soruna çözüm olmamıştır. Suriye, Türkiye'de eylem yapan PKK'lı teröristlerin ülkesine geçmesine göz yummaya devam etmiştir. PKK ile mücadelenin sertleştiği 1989 yılında Özal, Suriye'nin Protokole uymadığını ve böyle devam ederse, Türkiye'nin de Suriye'ye su vermekten vazgeçeceğini söylemiştir. 1980'ler boyunca PKK ve su sorunu iki ülke arasında karşılıklı koz olarak kullanılmıştır.[132]

1992 yılında imzalanan ve yine Suriye'nin PKK'ya ülkesindeki faaliyetlerine izin vermemesini öngören protokol de uygulanamamıştır. Suriye, terör örgütünü desteklemeye devam etmiştir. İki ülke arasındaki görüşmeler 1998 yılına kadar resmi olarak devam etmiş ancak bir sonuç alınamamıştır.

---

[131] Makovsky ve Sayarı, **Türkiye'nin Yeni Dünyası Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, s. 44-45

[132] Makovsky ve Sayarı, **a.e.**, s. 45

1998 Ekim'inde Öcalan'ı ülkesinden çıkarmak ya da Türkiye ile çatışmak gibi iki seçenek arasında kalan Suriye, PKK liderini ülkesinden çıkarmayı tercih etmiş ve bu iki ülke arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. 1998 yılında iki ülke arasında imzalanan Adana Anlaşması'yla terör konusunda kapsamlı işbirliği kararı alan iki ülke diğer konularda da işbirliği imkanı araştırmaya başlamıştır.[133]

Suriye'nin bu anlaşmayı imzalamasında Türkiye'nin İsrail ile imzaladığı işbirliği anlaşması, ABD'nin Türkiye'yi desteklemesi ve Türkiye'nin Kuzey Suriye'ye askeri güç gönderme istihbaratı etkili olmuştur.

Terör örgütü lideri Öcalan'ın yakalanmasıyla iki ülke ilişkileri olumlu yönde gelişmiştir. 2000 yılında Hafız Esad'ın ölümünün ardından Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in cenazeye katılımı ve 2005 yılında tekrar Şam'a gitmesi ilişkilerin olumlu yönde gelişmesini sağlamıştır.

2003 yılında Irak işgali sonrasında ABD ve İsrail'in Suriye'ye karşı saldırı ihtimalini gündeme getirmelerine Türkiye şiddetle karşı çıkmıştır. Özellikle ABD'nin Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurma isteği Ankara, Şam ve Tahran arasında işbirliğini artırmıştır. Türkiye gibi İran ve Suriye de Kürt devletinin bölgede istikrarı bozacağına inanmıştır.[134]

2.2.4. 2002 Sonrası Türkiye – Suriye İlişkileri

İki ülke arasındaki ilişkiler AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından sonraki dönemde ivme kazanmıştır. Komşularla sıfır sorun politikasını ilke edinen Türkiye, Suriye ile ilişkilere de önem vermiştir ve Arap Baharı sürecine kadar bu politikanın en iyi

[133] Arı, **Liderler, Kanaat Önderleri ve Kamuoyunun Gözünden Yükselen Güç Türkiye, ABD ve Ortadoğu İlişkileri**, s. 150
[134] Arı, **a.e.**, s. 151

işlediği ülke Suriye olmuştur.

2004 yılında Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın Türkiye'yi ziyareti, aynı yılın sonunda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Suriye ziyareti sırasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması iki ülke ilişkilerinin iyileşmesini sağlamıştır.

İki ülke siyasi açıdan yakınlaştıkça, ticari, yatırım ortaklıkları ve turizm alanlarında da daha iyi ilişkiler kurmuşlardır. 2007 yılında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, ticaret hacminde kayda değer bir artış yaşanmıştır. 2010 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi iki milyar beş yüz milyon seviyesine ulaşmıştır. 2009 yılında imzalanan Vize Muafiyeti Anlaşması neticesinde iki ülke arasındaki turistik ziyaretler de eskiye oranla artmıştır. AKP döneminde Türkiye, Suriye ile ilişkilerinde diplomatik alanda da atılım yapmış, 2006 yılında yaşanan Lübnan krizinin ardından Suriye-İsrail diyaloguna arabuluculuk yapmak için harekete geçmiştir. Suriye, bu duruma ılımlı yaklaşmış hatta bu süreçte İsrail'in Türkiye toprakları üzerinde Suriye'deki bir tesisi vurması bile Türkiye-Suriye ilişkilerini etkilememiştir.[135]

2007 yılında Beşar Esad'ın Ankara ziyareti sırasında iki ülke arasında işbirliği Mutabakat Zaptı imzalanmış ve ilişkilerin güvenlik, ekonomi, enerji ve su başlıkları altında geliştirilmesi amaçlanmıştır.[136] 2008 yılında da iki ülke arasındaki ticareti artırmak için Mardin'in Nusaybin sınır kapısı açılmış, ayrıca KKTC'nin Gazimagosa limanı ile Suriye'nin Lazkiye limanı arasında seferler başlamıştır.

İki ülke arasında köklü bir sorun olan su sorunu ile ilgili de bu dönemde önemli

[135] Özcan, **a.y.**, s. 226 -227
[136] Veysel Ayhan, "Çatışmadan Entegrasyona: Türkiye-Suriye", Ankara, **Stratejik Düşünce: Aylık Uluslararası İlişkiler ve Strateji Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1, Aralık 2009, s.45

adımlar atılmıştır. Türkiye'nin zaman zaman karşı karşıya kaldığı Asi nehrinin taşması nedeniyle Amik Ovası'ndaki zararların giderilmesi konusunda iki ülke de yapıcı adımlar atarak Asi nehri üzerinde ortak baraj yapılması planlanmıştır. 2009 yılında Çevre Bakanı Veysel Eroğlu ve Suriye Sulama Bakanı Nadir el Bounni'nin imzaladığı 51 mutabakat zaptından biri de Asi nehri üzerinde yapılması hedeflenen Dostluk Barajı'na yönelik olmuştur. Asi Dostluk Barajı'ndan iki ülkenin yarı yarıya kullanım ilkesine göre yararlanmasının öngörüldüğü mutabakatla 8 bin hektarlık bir alanın sulanması amaçlanmıştır. Barajın temeli 2011'de iki ülkenin başbakanlarının katılımıyla gerçekleşmiştir.[137] Ancak Arap Baharı sürecinde Suriye'de yaşanan olaylar projenin askıya alınmasına yol açmıştır.

2009 yılında Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad, Başbakan Erdoğan'ın davetlisi olarak Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş ve karşılıklı görüşmeler sonucunda, Türkiye–Suriye Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin kurulması kararlaştırılmıştır. İki ülke arasındaki bütün ilişkilerin her aşamasında faaliyet göstermesi beklenen ve her iki ülkenin başbakanlarının eş başkanlığı ve her iki ülkeden de onar bakanın katılımı ile gerçekleştirileceği kararlaştırılmıştır. Yine aynı görüşmede Suriye ve Türkiye Dışişleri Bakanları, Türkiye ile Suriye arasındaki vizeleri kaldıran anlaşmayı imzalamıştır. İmza töreninde, Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, iki ülke arasındaki vizelerin tümüyle kaldırıldığına karar verildiğini beyan ederken, Suriye Dışişleri Bakanı Muallim de, iki ülke arasında taşımacılık yapan tırlara uygulanan vergilerin kaldırılması yönünde karar verildiğini açıklamıştır.[138]

2010 yılına gelindiğinde ise Tunus'ta bir gencin kendini yakmasıyla başlayan ve Arap

[137] Bekir Aksu, "Beşar Esad Döneminde Türkiye Suriye İlişkilerindeki Değişim", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi, 2011, s. 123

[138] Mehmet Tan, Aziz Belli, Abdullah Aydın, "2002 Sonrası ve Arap Baharı Kapsamında Türkiye Suriye İlişkileri ve Bölgesel Yansımaları" 1-2 Ekim 2012, (Çevrimiçi) http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Imagesimages/files/10.pdf, 28.12.2013

Baharı olarak adlandırılan süreçte Suriye'de yaşanan olaylar ve bu olaylardan Türkiye'nin de zarar görmesi iki ülke ilişkilerinin tekrar bozulmasına neden olmuştur.

Esad yönetiminin 2011 yılının Haziran ayında muhaliflere yönelik yaptığı Cisr eş Şuğur operasyonundan kaçan 3 bin dolayında Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır. Bu olay sonrasında Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan "Suriye'nin yaptığı kabul edilemez, bu bir vahşettir." demecini vermiş, ikinci bir Hama Katliamı yaşanmaması konusunda Suriye'yi uyarmış ve tüm ticari ilişkiler askıya alınmıştır. Daha sonra Şam ziyaretinde bulunan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Beşar Esad'la görüşmüş, görüşmede Türkiye'nin taleplerini ilettiğini karşılığında ise Suriye'nin muhaliflerle mücadeleye devam edeceği cevabını aldığını söylemiştir.[139]

2012 yılında Kilis'in Suriye sınırında yaşanan Esad ve muhaliflerle yaşanan çatışmalar sonucu muhaliflerin Türkiye'ye doğru kaçması ve Esad güçlerinin ateş açması sonucu bir Türk vatandaşının yaralanması, sonrasında yaşanan Hule katliamı Türkiye'nin Suriye'ye nota vererek tüm ilişkileri askıya aldığını açıklamasına neden olmuştur. Hule katliamında çoğu çocuk 108 kişi öldürülmüştür.[140]

Ülkede başlayan olaylar sonrası Türkiye, Suriye'den göç eden birçok sığınmacıyı kabul etmiştir. Reuters'ın haberine göre, Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) Basın Müşaviri Mustafa Aydoğdu, 'Kurban Bayramı'ndan önce yaptığımız çalışmada bu sayının (Türkiye'deki Suriyeli mülteci sayısı) 600 binin üzerine çıktığı sonucuna vardık" ifadelerini kullanmıştır.[141] Bugün 900 binden fazla Suriyelinin Türkiye sınırları içerisinde yaşadığı söylenmektedir.

[139] Vikipedi, "Suriye-Türkiye İlişkileri", t.y., (Çevrimiçi) http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye-Türkiye_ilişkileri, 28 Aralık 2013
[140] Vikipedi, "Suriye-Türkiye İlişkileri", t.y., (Çevrimiçi) http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye-Türkiye_ilişkileri, 28 Aralık 2013
[141] BBC Türkçe, "Hule Katliamı: Üç Çocuğumu da Öldürdüler", 29 Mayıs 2012, (Çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/05/120528_houla_massacre.shtml, 28 Aralık 2013

Ağustos 2012'de BBC tarafından yayınlanan haberde Suriyeli muhaliflerin Türkiye'nin Adana ilçesindeki bir eğitim kampında eğitilip Suriye'ye gönderildiği iddia edilmiş, The Independent muhabiri Robert Fisk ise Halep'te Esad güçlerine karşı çarpışan muhaliflerin arasında Türk militanların da yer aldığını belgelemiştir. Suriye krizinde Türkiye'nin Pakistan rolünü üstlenerek muhaliflere silahların aktarılmasında kullanıldığını ve Suriye'deki Mücahitler için bir dinlenme merkezi haline geldiğini söylemiştir.[142] Suriye ise Türkiye'yi ülkeye yasadışı yollardan giren silahlı oluşumları desteklemekle suçlamıştır.

Hüsnü Mahalli Erdoğan'ın Suriye'ye yönelik politikasında şu önemli noktalara dikkat çekmektedir:

> Ankara'nın Esad'a yönelik tavrını intikam dürtülerinin belirlediğini söylemek yanlış olmaz. Erdoğan, Esad'a "Mademki sen benim söylediklerimi yapmadın ben de senden kurtulmak için her yola başvururum" der gibi. Esad'ın bu konudaki tavrını ise gazetelere ve TV'lere verdiği demeçlerden anlamak mümkün. Esad, Erdoğan'ın kendisinden reform yapmasını istediğini ancak bunu yaparken bir Osmanlı sultanı, kendisini de onun valisi olarak gördüğünü söylemiştir. "Ama ben her seferinde ona Suriye'nin nesnel koşullarını anlatıyor ve zamana ihtiyacım olduğunu söylüyordum... Değişim ve dönüşüm kolay değil, hele her tarafı düşmanlarla çevrili Suriye'de. Esad'ın Erdoğan'a yanıtları içinde en ilginç olan bölüm ise şöyleydi: "Erdoğan bana demokrasiye geç ya da reform yap derken tek bir şey istiyordu: Yasaklı olan Müslüman Kardeşleri serbest bırakmamı, onlara siyaset yapma özgürlüğü tanımamı ve iktidarı onlarla paylaşmamı."[143]

Yine 2012 yılında Türkiye, Suriye sınırına sadece savunma amacıyla kullanılacağı garantisi verilen Patriot füzeleri yerleştirmek için NATO'ya başvurmuş, bu isteği NATO tarafından kabul edilmiştir.[144] ABD, Almanya ve Hollanda'nın gönderdiği ilk parti füzeler Adana, Kahramanmaraş ve Gaziantep'e konuşlandırılmış ve 26 Ocak

---

[142] BBC Türkçe, "Halep'te Savaşan 'Türk Militanlar'", 21 Ağustos 2012, (Çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/08/120821_fisk_syria.shtml, 28 Aralık 2013

[143] Hüsnü Mahalli, **Diren Suriye**, İstanbul, Destek Yayınları, Ocak 2014, s. 175-176

[144] BBC, "NATO, Türkiye-Suriye sınırına Patriot kararını onayladı" 4 Aralık 2012, (Çevrimiçi) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/12/121204_nato_patriot_update2.shtml, 28 Aralık 2013

2013 tarihinde devreye girmiştir.[145] 31 Ocak 2014 yılı sonuna kadar Türkiye'de bulunmasına karar verilen füze savunma sisteminin görev süresi, Türkiye'nin talebi üzerine 2015 yılına kadar uzatılmıştır.

3 Ekim 2012 tarihinde Suriye'nin Tel Ebyaz ilçesinden ateşlenen iki adet top mermisi Türkiye'nin Suriye sınırındaki Akçakale ilçesine düşmüştür. 5 kişinin ölmesine ve 10 kişinin yaralanmasına neden olan olay sonrası ilçedeki okullar tatil edilmiş ve bazı noktalar boşaltılmıştır. Türkiye 'meşru müdafaa' hakkını kullanarak aynı gün içinde Tel Abyaz ilçesine T-155 Fırtına obüsleri ile topçu ateşi başlatmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi olayın ardından toplanmış ve Suriye'ye müdahale için hükümete askeri tezkere verilmiştir. Türkiye ayrıca NATO'yu acil olarak toplanmaya çağırmış, toplantıda ise Türkiye'ye destek kararı çıkmıştır. Ayrıca ABD ve Birleşmiş Milletler de Türkiye'ye olan desteklerini ifade etmişlerdir. 4 Ekim 2012 günü Suriye Enformasyon Bakanı Umran Zubi Suriye tarafından konu ile ilgili yorum yapan ilk kişi olmuştur. Ölenler için üzgün olduğunu dile getiren Zubi, Türkiye'yi ise sınır güvenliğini sağlamaları konusunda uyarmıştır. Ertesi gün Türkiye Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay, Suriye hükümetinin kendilerinden özür dilediğini açıklasa da Suriye'nin BM Daimi Temsilcisi Beşar Caferi özür diledikleri iddialarını yalanlamıştır.[146]

11 Şubat 2013 tarihinde Özgür Suriye Ordusu kontrolündeki Türkiye-Suriye sınırında bulunan Cilvegözü sınır kapısında gerçekleştirilen bombalı araç saldırısında dördü Türk vatandaşı olmak üzere on dört kişi ölmüş, otuz kişi yaralanmıştır. Olayın ardından Suriye hükümet yetkilileri saldırıdan Suriye'deki muhalifleri sorumlu tutmuştur. Suriye Ulusal Konseyi Başkanı George Sabra ise saldırının Suriye

[145] Güven Özalp, "Patriot Sistemlerinin İlk Bölümü Devrede", 26 Ocak 2013, (Çevrimiçi) http://www.amerikaninsesi.com/content/patriot-sistemlerinin-ilk-bolumu-devrede/1591390.html, 28 Aralık 2013)

[146] Vikipedi, "Suriye-Türkiye İlişkileri", t.y., (Çevrimiçi) http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye-Türkiye_ilişkileri, 28 Aralık 2013

Hükümetince yapıldığını iddia etmiştir.[147]

Cilvegözü sınır kapısında gerçekleştirilen bombalı saldırının ardından 11 Mayıs 2013 tarihinde Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde 15 dakika arayla iki bombalı saldırı gerçekleştirilmiştir. Bombalı saldırı sonucu çok fazla insanın hayatını kaybettiği söylense de resmi olarak 51 kişinin öldüğü, 155 kişinin yaralandığı[148] açıklanmıştır.

Saldırıdan birkaç gün sonra RedHack sosyal paylaşım sitesi üzerinden Jandarma İstihbarat Daire Başkanlığı'na ait olduğunu öne sürdüğü belgeler yayınlamıştır. Belgelerde saldırı gerçekleşmeden yaklaşık 1 ay önce konuyla ilgili Türk yetkililerinin bilgisi olduğunu kanıtlayan bilgiler görülmüştür.

Belgelerde, silahlı Suriye muhalefeti örgütü El Nusra'nın üç araca Türkiye'ye yönelik bir eylemde kullanmak üzere bomba düzeneği yerleştirdiği yönündeki bilgilerle paralellik taşıdığı ibaresi yer almıştır.[149] Saldırı sonucunda gözaltına alınan 32 kişiden 22'si tutuklanmıştır.[150] Saldırıların faili ve planlayıcısı olarak tutuklanan Nasır Eskiocak, saldırılar için Suriyeli Hacı lakaplı kişiyle 5 milyon dolara anlaştığını söylemiştir.[151]

Suriye'ye ait Mi-17 tipi bir helikopter, sınır ihlali yaptığı gerekçesiyle Türk savaş uçakları tarafından 16 Eylül 2013 tarihinde düşürülmüştür. Türkiye Genelkurmay Başkanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre Suriye helikopteri sınıra yaklaşık 48

[147] Radikal, "Hatay'da büyük patlama", 11 Şubat 2013, (Çevrimiçi) http://www.radikal.com.tr/turkiye/hatayda_buyuk_patlama-1120938, 28 Aralık 2013
[148] Sondakika.com, "52 Kişinin Öldüğü Reyhanlı Saldırısının İddianamesi Tamalandı (3)", 23 Ekim 2013, (Çevrimiçi) http://www.sondakika.com/haber/haber-52-kisinin-oldugu-reyhanli-saldirisinin-5208799/, 28 Aralık 2013
[149] Radikal, "Jandarma El Nusra uyarısı yapmış" 22 Mayıs 2013, (Çevrimiçi) http://www.radikal.com.tr/politika/redhackten_sok_reyhanli_belgeleri-1134548, 28 Aralık 2013
[150] Doğan Haber Ajansı, "Reyhanlı'daki patlamada gözaltına alınan 3 kişi tutuklandı", 23 Ağustos 2013, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/gundem/24574530.asp, 28 Aralık 2013
[151] Anadolu Ajansı, "Reyhanlı saldırısının bir numarası Nasır Eskiocak konuştu", 15 Haziran 2013, (Çevrimiçi) http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23513347.asp, 28 Aralık 2013

kilometre mesafede iken üssü Diyarbakır'da bulunan Birleştirilmiş Kontrol İhbar Merkezi tarafından takibe alınmış, yapılan uyarılara rağmen sınırı 2 kilometre ihlal etmesi nedeniyle Türk jetinin düşürülmesi sonrası değişen angajman kurallarına uyularak düşürülmüştür. Suriye Genelkurmay Başkanlığı ise yaptığı açıklamada helikopterin Türk jetleri tarafından düşürüldüğünü onaylamıştır. Yapılan açıklamada helikopterin Lazkiye kırsalı Bedama bölgesi üzerinde Türkiye sınırından giren muhalifleri izlemekte iken teknik bir aksaklık sonucu Türkiye sınırlarına girdiği de doğrulanmış fakat askerî bir görevi olmayan helikopterin hemen Suriye sınırına geri döndüğü ifade edilmiştir. Açıklamanın devamında helikopterin düşürülmesini aceleci bir karar olarak niteleyen Suriye Genelkurmay Başkanlığı bu durumu Türkiye hükümeti'nin Suriye'ye karşı olan düşmanca tutumunun bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Helikopter Suriye'de muhaliflerin kontrolündeki bir bölgeye düşmüş, helikopterden atlayan üç personelden ikisi ölmüş biri ise Özgür Suriye Ordusu tarafından rehin alınmıştır. Rehin alınan pilot ertesi gün Özgür Suriye Ordusu militanlarınca kafası kesilerek öldürülmüştür.[152]

Yakın dönemde vizelerin kaldırıldığı, dostluk barajı temellerinin atıldığı, sınırlardaki mayınlı bölgelerin temizlendiği ve ortak bakanlar kurulunun yapıldığı Suriye sınırında, Suriye ile çatışma durumuna gelinmiştir.[153]

Ortadoğu'da büyük bir ivme yakalayan Türkiye'nin bölgede oyun kurucu ülke söylemiyle yürüttüğü ve kimi çevrelerce Yeni Osmanlıcı diye nitelenen politikası Suriye'de dirençle karşılaşmış, devrim arayışlarına verilen güçlü siyasi ve kimi çevrelere göre muhalifleri eğitmek ve hafif silahlar sağlamak gibi askeri desteğe rağmen hedefine ulaşamamıştır.[154]

---

[152] Vikipedi, "Suriye-Türkiye İlişkileri", t.y., (Çevrimiçi) http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye-Türkiye_ilişkileri, 28 Aralık 2013

[153] Hasan Duran, Çağatay Özdemir, Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı, Sakarya, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt / Volume: 7, Sayı / Number: 2, 2012, s. 186

[154] Doğan Ertuğrul, "Türkiye Dış Politikası için bir test: Suriye Krizi" Haziran 2012, (Çevrimiçi) http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/Dogan_Ertugrul_TESEV_Suriye%20Krizi.pdf, 28

2.3. Arap Baharı

Ortadoğu önemli bir süreçten geçmektedir. Bu sadece bölgeyi değil, dünyadaki dengeleri de etkileyecek bir nitelik taşımaktadır. Tunus'ta başlayıp Mısır'la devam eden ve bugün Suriye ile başka bir noktaya evrilen halk ayaklanmaları yeni dönem devrimlerinin habercisi olarak görülmektedir.

20. yüzyılda Batılı sömürgecilerin diktatörlükler aracılığıyla çıkarları gereği her türlü demokratik hakkı görmezden gelmesinin ve baskıcı rejimleri desteklemesinin sonucu olarak böyle bir sürece girilmiştir. Arap ayaklanmaları Batılı güçlerin de kendi çıkarları için paradigma değiştirmek zorunda olduklarını hatırlatmıştır.[155]

İngiliz gazeteci Robert Fisk Arap Baharı sürecini şöyle yorumlamıştır:

"Arap Baharı aslında 2011 yılında Tunus'ta başlamadı. 2005 yılında Lübnan Başbakanı Hariri'nin suikastinden sonra binlerce Lübnanlı insanın ayaklanıp, 20.000 Suriye askerlerinin topraklarından çıkarılmasını istediğinde başladı".[156]

Ortadoğu'da yaşanan olaylar sonucu oluşan değişimler bir başlangıç olarak gösterilmiş ve yaşanan süreç "Arap Baharı" olarak literatüre geçmiştir.

Tarihsel sürece baktığımızda 1968 yılında Çekoslovakya'da politik özgürleşme olarak adlandırılan fakat Sovyetler Birliği'nin müdahalesiyle sonlanan dönem de Bahar olarak nitelendirilmiş ve yaşanan gelişmeler "Prag Baharı" olarak tarihe geçmiştir.[157]

Aralık 2013

[155] Mete Çubukçu, **Yıkılsın Bu Düzen! Arap Ayaklanmaları ve Sonrası**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 39

[156] Hamid Dabashi, **The Arab Spring, The End of Postcolonialism**, London, New York, Zed Books, 2012, pp. 28

[157] Rami G. Khouri, "Drop The Orientalist Term, 'Arab Spring'", Lebanon, **The Daily Star**, 17 Ağustos 2011, (Çevrimiçi) http://www.dailystar.com.lb/Opinion/Columnist/2011/Aug-17/Drop-the-Orientalist-term-Arab- Spring.ashx#axzz1mhR03jGW, 18 Şubat 2014

Arap ayaklanmaları, baharı, uyanışı kavramları tartışılsa da başlangıç itibariyle olan biten Arapların deyişiyle "devrim"dir. Slavoj Zizek şöyle yazmıştır:

> Otoriter bir rejim nihai krizine ve çözülüşüne yaklaşırken bir kural olarak iki adımdan bahsedilebilir. Gerçek çöküşten önce gizemli bir kopuş meydana gelir. Bir anda insanlar oyunun sonunun geldiğini farkederler ve basitçe artık korkmuyorlardır. Sadece rejimin meşruiyetini kaybetmesi söz konusu değildir, güç kullanımının kendisi aciz bir panik reaksiyonu olarak algılanır. Çizgi filmlerdeki klasik sahneyi hepimiz biliriz: Kedi uçurumun kenarına gelir, altında toprak olmadığını göz ardı ederek yürümeye devam eder ve aşağıya baktığı zaman uçurumu farkederek düşmeye başlar. Rejim otoritesini kaybettiği zaman uçurumun kenarındaki kediye benzer: Düşmesi için aşağıya bakması gerekir... Ne zaman ki otoriter bir rejim gerçek çöküşünden önceki son krizine yaklaşır, çoğu kez gizemli bir kırılma meydana gelir. Birdenbire oyunun sonu olduğunu kavrayıveren insanların korkuları basitçe yatışır. Bu yalnızca rejimin meşruiyetini yitirmesi demek değil ama aynı zamanda, gücü kullanışının şimdi ürküntüye dayalı bir tepki ve hatta iktidarsızlık belirtisi olarak algılanmasıdır. Ryszard Kapuscinski, Humeyni devrimi anlattığı Şahların Şahı yapıtında bu kırılmanın kesin anını ve yerini saptar: Tahran'da bir kavşakta polis tek başına bir göstericiye hareket etmesi için bağırmış, gösterici kımıldamayı reddedince bozum olan memur geri çekilmişti. Birkaç saat içinde bu olayı bütün Tahran duymuştu ve sokak çatışmaları haftalarca sürdüyse de herkes bir biçimde her şeyin bittiğini biliyordu. Şimdi de benzer bir şey mi oluyor?[158]

Arap dünyasını sarsan rejim karşıtı gösterilerin hedefi ne İsrail işgali altındaki Filistinlilerin varoluşsal durumu, ne Batı karşıtlığı ne de ABD karşıtlığıydı. Gösterileri işsizlik, zulüm, kendi toplumlarındaki haysiyet ve adalet eksikliğine duyulan öfke yönlendirdi. Bu durum modern Ortadoğu tarihinde büyük bir değişikliktir.[159] Arap Baharı sürecinde otoriter rejimlerin ve iktidarların yönetimden gitmesi, siyasi yolsuzluklaın önlenmesi ve seçimlerin adil bir şekilde gerçekleştirilmesi talepleri de ortaya çıkmıştır.[160]

2011 yılının ilk altı ayı Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde radikal değişikliklere

---

[158] Akt. Çubukçu, **Yıkılsın Bu Düzen! Arap Ayaklanmaları ve Sonrası**, s. 48-49
[159] Çubukçu, **a.e.**, s. 83
[160] Global Political Trends Center, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Değişimi Anlamak, İstanbul Kültür Üniversitesi, 11 Nisan 2011, (Çevrimiçi) http://www.gpotcenter.org/dosyalar/GPT1_OrtadoguKuzeyAfrika_IST_11APR2011.pdf, 18 Şubat 2014

sahne olmuştur. Protestolar Arap ülkelerinin birinden bir diğerine yayılmıştır. Tunus'ta başlayan ayaklanmalar diğer ülkeleri de etkilemiştir. Bu olayların patlak vermesinde başta internet olmak üzere iletişim kanallarındaki artışı da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu durum halklara dünyada neler olup bittiğini daha yakından tanıma fırsatı sağlamıştır. İsyan sürecinde Facebook, Twitter ve Youtube gibi sosyal medya kanalları etkin olarak kullanılmış ve süreç "sosyal medya devrimi" olarak da tanımlanmıştır.

2011 yılının Şubat ayında büyük kalabalıkların toplandığı Fas'ta Kral II. Hasan, Haziran ayında anayasal değişim yapacağına söz vermiştir. Cezayir'de de benzer şekilde Ocak ayında işsizlik ve yüksek gıda fiyatları protestolara neden olmuştur. Protestolar sonucu hükümet temel besin maddelerinde indirim yapmak zorunda kalmıştır. Şubat ayında protestocular Umman'da iş ve politik reform talebinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Sultan Qaboos daha fazla iş ve reform için söz vermiştir. Suudi Arabistan'da Kral Abdullah refah seviyesinin yükseldiğini ilan etmiş, ülkede Şii bölgesinin batısında küçük bir grubun toplanması üzerine Mart ayında protestolar yasaklanmıştır. Ayaklanmalar tüm Arap dünyasına ilham kaynağı olmuştur. Suudi Arabistan'da kadınlar araba kullanmalarını engelleyen kanunlara karşı mücadele etmeye başlamışlardır. Mart ayında Kuveyt'te binlerce genç politik reform istediklerini ve ülke sorunlarında daha fazla söz sahibi olmak istedikleri için meydanlarda toplanmışlardır. Haziran ayında Fas'ta halk, Kral 6. Muhammed'in mutlakiyetçi kurallarını anayasal olarak düzenlemek için referanduma gitmişlerdir. Bütün bu ayaklanmalar sonucu yaşanan kayıplar da oldukça fazla olmuştur.[161]

Ulus - devlet ve politik iklim Arap Baharı'nın filizlenmesinde önemli bir anlama sahip olmuştur. Ufacık bir ülke olan Bahreyn'den devasa bir ülke olan Mısır'a kadar milyonlarca insan zorba hükümetlere ve yabancı hakimiyetine karşı

[161] Hamid Dabashi, **The Arab Spring, The End of Postcolonialism**, pp. 22-23

ayaklanmışlardır.[162]

2.3.1. Arap Baharı'nın Başlangıç Noktası: Tunus

Kuzey Afrika'da bulunan ve Mağrip bölgesinin en küçük ülkesi olan Tunus, protestolara sahne olduğunda 23 yıldır Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali tarafından yönetilmekteydi. Tunus tarihinde sessiz devrim olarak bilinen Zeynel Abidin Bin Ali dönemi 1989 yılında devlet başkanlığı seçimlerinin kazanılmasıyla başlamıştır. Bu dönemde Bin Ali'nin Anayasal Demokatik Partisi parlamentonun tamamını oluşturmuş, Bin Ali, 1994, 1999 ve 2004 yıllarında devlet başkanlığına yeniden seçilmiştir.[163]

Bin Ali döneminde internet yasakları, demokrasi ve insan hakları konulu kitaplarının yasak olması ve buna benzer uygulamalar baskıcı bir yönetim anlayışı olduğunu göstermektedir. Genç nüfusta işsizliğin oldukça yüksek olması ülkedeki genel tabloyu değerlendirmek açısından önem taşımaktadır. Ülkedeki bu gidiş, Bin Ali hakimiyetindeki baskıya karşı direnişin simgesi olan Muhammed Buazizi tarafından bozulmuştur.

Altı kardeşe bakmakla yükümlü olan bir çiftçi ailenin çocuğu olan Buazizi'nin tek gelir kaynağı günde 10 dolara yakın para kazandığı sebze tezgahıydı. 17 Aralık 2010 tarihinde, dört erkek ve iki kadın zabıta Buazizi'yi hırpalayarak sebzelerine el koydu. Buazizi bu durumu protesto ettiğinde kadın polislerden biri yüzüne tokat attı. Polis karakolunda meyvelerini almayı başaramayan Buazizi, arabasını sessizce hükümet binasının yanına park ederek yakındaki bakkaldan yanıcı madde alarak üzerine döktü ve gökyüzünü işaret ederek kibriti yaktı. Çevresindeki insanlar birkaç dakika şaşkınlıkla bekledikten sonra Buazizi'nin

[162] Dabashi, **a.e.**, s. 23

[163] Ufuk Ulutaş, Furkan Torlak, "Devrimden Demokrasiye Tunus'un Seçimi", Seta Analiz, Kasım 2011, (Çevrimiçi) http://arsiv.setav.org/ups/dosya/93590.pdf, 18 Şubat 2014

üzerini örttüler ve ateşi söndürdüler.[164]

Buazizi'nin kendini kurban etmesi demokratik ayaklanmaları hızlandırmıştır. Bu olayın ardından yaklaşık 1000 kişi Sidi Bouzid'de hükümet binasının önünde toplanmıştır. Ertesi gün oturma eylemi yapan gruba polis cop ve gözyaşartıcı gazlarla saldırmıştır. 19 Aralık'tan 21 Aralık tarihine kadar olaylar Sidi Bouzid'e komşu kentlere yayılmıştır. 22 Aralık'ta 24 yaşındaki Houcine Neji isimli genç kalabalığın bulunduğu yerdeki yüksek bir elektrik direğine tırmanarak, "Bu mutsuzluğa ve işsizliğe katlanamıyorum artık" diye bağırarak ve elektrik kablolarının üzerinden kendini atarak intihar etmiştir. 24 Aralık tarihinde Sidi Bouzid'e 60 km uzaklıktaki Menzel Bouzayyane'de göstericilerin polislere saldırarak 2 polisi öldürmesi olayların Tunus'a kadar sıçramasına neden olmuştur. Bin Ali, 28 Aralık tarihinde Muhammed Buazizi'yi hastanede ziyaret ederek annesine ve kızkardeşine yardım sözünde bulunmuş, ardından Sidi Bouzid valisini ve polis şefini görevden almıştır. Ancak ayaklanmaları durdurmak için çok geç kalınmıştır. Buazizi baskılara karşı direnmek için simgesel bir şehit olmuştur. Ülkedeki karışıklıklar sırasında 11 Tunuslu kendini yakmıştır. Bu beklenmeyen davranış Cezayir, Irak, Suudi Arabistan, Fas, Ürdün ve Moritanya'da taklit edilmiştir. 4 Ocak 2011 yılında Buazizi hayatını kaybettiğinde diktatörler için zaman işlemeye başlamıştır. 9 Ocak'ta Bin Ali, ordu komutanı Rashid Ammar'a ayaklanmaları durdurması talimatı verse de Ammar, tankları ve birlikleri harekete geçirmiş ancak şiddet kullanmamıştır. Bunun üzerine Bin Ali Ortadoğu'yu terk etmeye karar vermiştir.[165]

Tunus'tan sonra ayaklanmanın Cezayir'de olacağı beklenmiş, **"**Is Algeria Next?" cümlesi Google'da 26.600 hit almıştır. Aynı tarihlerde uzmanların üzerinde uzlaştığı diğer bir konu da, Arap dünyasında yaşanan ayaklanmaların Suriye'yi etkilemeyeceği

[164] Çubukçu, **Yıkılsın Bu Düzen! Arap Ayaklanmaları ve Sonrası**, s. 74
[165] Jean – Pierre Filiu, **The Arab Revolution Ten Lessons From The Democratic Uprising**, London, Hurst & Company, 2011, pp. 20-21

olmuştur. İki görüş de yanlış çıkmıştır. Tunus'tan sonra ayaklanmalar, Mısır, Yemen, Libya ve Suriye'de başlamıştır.[166]

2.3.2. Arap Baharı Sürecinde İkinci Durak: Mısır

Mısır, 6 bin yıllık tarihi geçmişiyle zengin bir demografik yapıya sahip, bunun sonucu olarak da siyasi yapı itibariyle bünyesinde sosyalizm, otoriter rejim, liberalizm ve muhafazakar düşünceleri barındıran bir ülke olarak bilinmektedir. Mısır'da partileşme süreci 19. yüzyılda başlamasına rağmen, iktidarlar halkın isteklerine cevap verememiştir. Özellikle Hüsnü Mübarek döneminde yaşanan sosyal sorunlar dünyanın da gündem konularından biri olmuştur.

2003 yılında Heritage Institute for Democracy'de konuşan eski ABD Başkanı George Bush, Mısır'ın Ortadoğu'daki barış sürecine büyük katkı sağladığını ve şimdi de Mısır'ın demokrasi için bir şeyler yapmasının zamanının geldiğini söylemiştir. 2010 yılında insan hakları uygulamalarında yaşanan ihlaller nedeniyle birçok ülkede yaşanan değişim süreci Mısır'da da yaşanmıştır.[167]

Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in 30 yıllık iktidarını oğluna bırakmak istemesi ülkede tepkilere neden olmuştur. Ülkedeki kitlesel protestoyu başlatan olay ise, cezaevinde gördüğü işkence sonucu Halid Said isimli gencin hayatını kaybetmesi olmuştur. Halid Said isimli gence ait internet kafede meydana gelen olayları polis aşırı güç kullanarak yatıştırmış, Halid Said'i tutuklamıştır. Cezaevinde gördüğü işkence sonrası Halid Said'in hayatını kaybetmesi yoğun protestolara neden olmuştur.

---

[166] James L. Gelvin, **The Arab Uprisings What Everyone Needs to Know**, New York, Oxford University Press, 2012, p. 93

[167] Ali Tandoğan, "Arap Baharı Sürecinde Mısır," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2013, s. 1

Polis, Halid Said'in uyuşturucu kullandığı için öldüğünü ve olayın adli bir suç olduğunu söylemiş ancak Halid Said'in fotoğraflarının internette yayınlanması olayın işkence sonucu gerçekleştiğini ortaya çıkarmıştır.

Halid Said'in ölümünün ardından el Şehid isimli bir kişi tarafından "We are all Khaled Said / Hepimiz Halid Said'iz" adlı Facebook hesabı açılmıştır. İlk zamanlarda Halid Said'in ölümüne yoğunlaşan sayfada, polisin kullandığı şiddet ve antidemoktatik uygulamalar da paylaşılmaya başlanmıştır. Mısır halkı Mübarek rejimine tepki vermeye çağrılmıştır.[168]

2011 yılı Ocak ayında toplumun her kesiminden protestolara destek gelmiştir. Protestoları dindirmek için Hüsnü Mübarek, 20 yıldır atamadığı devlet başkanlığı yardımcılığına Ömer Süleyman'ı getirmiş, ancak bu da protestoların durmasını sağlayamamıştır.

Mısırlı özgürlük savaşçıları 25 Ocak Ulusal Polis Günü'nde düzeni bozmak için halka protesto çağrısında bulunmuştur. "Çözüm Tunus'tur" sloganı tüm Kahire ve İskenderiye sokaklarında yankılanmıştır. 3 gün sonra protestocular Mübarek rejimine karşı Cuma gününü "Öfke Cuması" ilan etmişlerdir. Protesto için cuma gününün seçilme amacı protestolara geniş bir katılım sağlamak olmuştur.[169] Kahire'deki 26 cami ve 7 kilise protestocuların toplanma alanı olarak seçilmiştir, buralardan Tahrir meydanına yürüyüşe geçilmiştir.[170]

Halkın istifa et çağrılarına 18 gün dayanabilen Hüsnü Mübarek 2011 Şubat ayında

[168] SETA Yayınları, Rapor No: 2, 25 Ocak'tan Yeni Anayasaya: Mısır'da Dönüşümün Anatomisi, Ankara, Nisan 2012, s.19
[169] Filiu, **The Arab Revolution Ten Lessons From The Democratic Uprising**, pp. 22-23
[170] Çubukçu, **Yıkılsın Bu Düzen! Arap Ayaklanmaları ve Sonrası**, s. 76

yetkilerini orduya devrederek istifa etmiştir. İstifa haberi Tahrir meydanını bayram yerine çevirirken, Mübarek'in İsviçre'deki malvarlıkları dondurulmuş, Savunma Bakanı Hüseyin Tantavi, ülkeyi yönetecek askeri konseyin başına geçmiştir.[171]

Daha sonra bölgede parlamento seçimlerinin yapılması kararlaştırılmıştır. Bu süreçte birçok kişi adaylığını açıklamıştır. Cemaat liderleri, statükocu ve gelenekçi adayların ön planda olduğu liste Mısır Seçim Kurulu tarafından 15 Nisan 2012 tarihinde açıklanmıştır. Liste açıklandığında liste dışı kalan 10 adaydan biri de ordunun favorisi olan ve Hüsnü Mübarek döneminde İstihbarat Örgütü Başkanı olan Ömer Süleyman olmuştur. Yapılan seçimlerin ilk turunda Muhammed Mursi en yüksek oyu almıştır.[172]

Mısır halkının hiç desteklemediği bir adayın seçim sonuçlarından çıkması, Mısır'ın tekrar bir çatışma sürecine girebileceği yorumlarını getirmiştir. Seçimlerin ikinci turu tamamlandığında seçimin galibinin Mursi olduğu açıklanmıştır.

Muhammed Mursi iktidara geldiğinde 100 gün içinde Mısır'ı düzelteceği sözünü vermiştir, ancak 1 yıl geçmesine rağmen ekonomik ve sosyal meselelerde başarısız olması, ülkede geniş çaplı öfke ve hayalkırıklığı yaşanmasına neden olmuştur. Dört yıllık iktidarının başlangıcında Mursi, başta yargı, polis, medya ve sanat dünyası olmak üzere ülkenin birçok kilit öneme sahip kurumuyla ters düşmüştür.[173]

Mursi döneminin beklentileri karşılamaması halkı tekrar protestolara yönlendirmiştir. Muhalefet 30 Haziran mitinglerine hazırlanırken Müslüman Kardeşler tarafından desteklenen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi kendi yandaşlarına "Sokağa çıkın"

[171] CNN Türk, "Ve Hüsnü Mübarek istifa etti" 18 Şubat 2011, (Çevrimiçi) http://www.cnnturk.com/2011/dunya/02/11/ve.husnu.mubarek.istifa.etti/606410.0/, 22 Şubat 2014
[172] Tandoğan, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 62-63
[173] Ahmed Mahir, "Mursi'nin birinci yılında Mısır kutuplaşıyor", 28 Haziran 2013, (Çevrimiçi) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/06/130628_misir_analiz.shtml, 24 Şubat 2014

demiştir. Askerlerin 'Halkı yatıştırın' telkinlerine de kulağını tıkayan Mursi, birçok kentte meydanları dolduran 20 milyon Mısırlı'yı dinlemeyeceğini söylemiştir. 2 Temmuz gecesi yaptığı son konuşmasında ise onlarca kez "Ben anayasal meşruluğu temsil ediyorum" demiştir. Mursi, 3 Temmuz'da Genelkurmay Başkanı ve Savunma Bakanı Abdülfettah el Sisi'nin emriyle görevden alınmıştır.[174]

Mursi'nin görevden alınmasıyla, ordu karşıtı olan ve Mursi'yi destekleyenler Adeviye meydanında, Mursi karşıtları ise Tahrir meydanında toplanmıştır. Bu süreçte yaşanan olaylarda 3 bin 533 kişinin öldüğü, 11 bin 520 kişinin yaralandığı[175] belirlenmiştir. 3 Temmuz Darbesi'nin ardından kurulan Hazım el-Biblavi hükümeti ise 24 Şubat 2014 tarihinde istifa etmiştir. Mısır'ı içinde bulunduğu kriz ortamından çıkarmaya çalıştıklarını söyleyen Biblavi: "Anayasayı hazırladık ve referanduma sunduk. Bu sayede Mısır demokratik toplum olma yolunda önemli bir adım atmış oldu. Ancak reform sadece hükümetle gerçekleşecek bir durum değil. Tüm Mısırlıların bu sürece atılması gerekir." şeklinde konuşmuştur.[176]

2.3.3. Arap Baharı'nda Dış Müdahale: Libya

Askeri darbe ile başa gelen Devlet Başkanı Muammer Kaddafi, Arap Baharı süreci başladığında 40 yıldır yönetimdeydi. Ülkede otoriter bir rejim inşa eden Kaddafi'nin kişiliği ve ideolojisi, ülkedeki siyasi, ekonomik ve sosyal hayatı şekillendirmiştir. Yasama, yürütme ve yargı erkleri Kaddafi'nin devlet üzerindeki hakimiyetini pekiştirmiştir. Kaddafi, Libya'yı kendi aile mensuplarının, kendisine destek veren kabilelerin ve güvendiği danşmanların yardımıyla yönetiyordu. Bu halkanın dışında

[174] NTVMSNBC, "Mursi: Beni darbeden önce kaçırdılar", 13 Kasım 2013, (Çevrimiçi) http://www.ntvmsnbc.com/id/25479106/, 24 Şubat 2014

[175] Ahmet Esad Sani, "Mısır'daki katliamın bilançosu: 3 bin 533 ölü", 17 Ağustos 2013, (Çevrimiçi) http://www.aa.com.tr/tr/dunya/216395-misirdaki-katliamin-bilancosu-3-bin-533-olu, 24 Şubat 2014

[176] Gülşen Topçu, Ahmed Abdulmunim, Hamdi Yıldız, Hacer Bal, "Mısır'da geçici hükümet istifa etti", 24 Şubat 2014, (Çevrimiçi) http://www.aa.com.tr/tr/dunya/292318-misirda-gecici-hukumet-istifa-etti, 24 Şubat 2014

kalanlar siyasal ve ekonomik hayattan da dışlanmıştır.[177] Tunus ve Mısır'da yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlar Libya'da toplumsal krize yol açmıştır. Ocak 2011'de başlayan ve daha çok ekonomik taleplerin dile getirildiği protestolar ve 17 Şubat'ta düzenlenen "Öfke Günü" rejim karşıtı ayaklanmaların dönüm noktası olmuştur. Bingazi'de başlayan ve diğer şehirlere sıçrayan gösteriler güvenlik güçleri tarafından şiddetle bastırılmış, bunun sonucunda çıkan çatışmalar ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir.[178]

Sürecin kıvılcımını Bingazi'de rejim karşıtı olan avukat Fethi Erbil'in tutuklanması üzerine, Bingazi polis merkezi önünde başlayan gösterilere polisin sert müdahalesi ateşlemiştir. Fethi Erbil'in serbest bırakılması için toplanan kalabalık gün geçtikçe artmış, polisin sert müdahalesi ve sivil kayıpların olması gerginliğin dozunu artırmıştır.[179]

Tunus ve Mısır'dan farklı olarak Libya'da olaylar iç savaşa dönüşmüştür. Muhalifler, Mısır, Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkelerden silah yardımı alsa da Kaddafi güçlerini yenebilecek durumda değildi. Demokrasi yanlısı muhaliflerin yenileceğini anlayan ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkeler de bu iç savaşa müdahil olarak, BM Güvenlik Konseyi'nden güç kullanma yetkisi almıştır. Bu muhaliflerin Kaddafi güçlerini yenilgiye uğratmasını sağlamıştır.[180] Bu ülkeler Kaddafi'nin güç kullanılarak devrilmesini savunurken Türkiye, Almanya, Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya ve bazı Afrika ülkelerinin bulunduğu blok Libya'da diplomatik çözüm için çabalamıştır.[181]

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde alınan kararlarla Muammer Kaddafi ve

[177] Ertan Efegil, "Ortadoğu'daki Gelişmelerin Analizi: Libya, Tunus, Bahreyn, Mısır ve Suriye", **Ortadoğu Analiz Dergisi**, Kasım 2013, Cilt: 5 Sayı: 59, s. 11-12

[178] Yasin Erdoğmuş, Makbule Ertosun, Kübra Akadır, "Libya", Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Yakın Doğu Araştırmalar Merkezi, Ekim 2012, (Çevrimiçi) http://tuic.org.tr/Assets/Files/Arap-Dunyasinda-Entropi-26-09-2012-carsamba.pdf, 25 Şubat 2014

[179] Veysel Ayhan, "Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması", 2 Ocak 2012, (Çevrimiçi) http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201227_veysell.pdf, 25 Şubat 2014

[180] Efegil, **a.m.**, s. 12

[181] Çubukçu, **Yıkılsın Bu Düzen! Arap Ayaklanmaları ve Sonrası**, s. 119

yakınlarına seyahat yasağı, mal varlıklarının dondurulması, Libya'ya yapılan silah ve mühimmat sevkiyatlarının durdurulması gibi çeşitli yaptırımlar uygulamaya konulmuştur. [182] Uygulanan yaptırımlar ve NATO'nun operasyonları durumu muhalifler lehine çevirmiş, yaşanan olaylar sonucu Muammer Kaddafi saklandığı Sirte'de öldürülmüştür. Kaddafi'nin öldürülmesinden sonra yönetimi Bingazi'deki Ulusal Konsey devralmıştır.

Kaddafi döneminden sonraki seçimleri Ulusal Güçler İttifakı kazanmıştır. Geçici yönetimin eski başbakanı Mahmud Cibril'in liderliğinde 58 siyasi oluşumun bir araya geldiği Ulusal Güçler İttifakı, Meclis'teki 200 sandalyeden 39'unu almayı başarmıştır.[183]

2.3.4. En Kanlı Protesto: Suriye

Tunus, Mısır ve Libya'dan sonra Suriye de Arap Baharı sürecini yaşayan ülkelerden biri olmuştur. Diğer ülkelerde görüldüğü gibi baskıcı hükümet, ekonomik sorunlar, işsizlik, özgürlüklerin kısıtlanması gibi sorunlar Suriye'de de protestoların başlamasına neden olmuştur. Suriye'de de diğer ülkelerde olduğu gibi uzun süredir iktidarda olan Esad ailesi bulunmaktadır. 2011 yılında başlayan protestolar günümüze kadar devam etmektedir. Bugün Suriye, bulunduğu iç savaş ortamıyla Arap Baharı'nın kışa döndüğü ülke olmuştur.

Suriye'de Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin nasıl başladığı gazeteci Adem Özköse tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

Arap Baharı ile ilgili telefonda konuşan iki Suriyeli kadın doktor, telefon konuşmasının

[182] Habertürk, "Yaptırımların hedefi Kaddafi", 27 Şubat 2011, (Çevrimiçi) http://www.haberturk.com/dunya/haber/605237-yaptirimlarin-hedefi-kaddafi, 25 Şubat 2014

[183] BİA Haber Merkezi, "Ulusal Güçler İttiffakı Birinci, Müslüman Kardeşler İkinci", 18 Temmuz 2012, (Çevrimiçi) http://www2.bianet.org/bianet/dunya/139773-ulusal-gucler-ittifaki-birinci-musluman-kardesler-ikinci, 25 Şubat 2014

dinlendiğinden haberleri olmadığı için, konuşmanın sonunda "darısı başımıza" diyerek konuşmayı bitirdikleri için gözaltına alınırlar. Uzun süre gözaltında tutulan kadın doktorlar, daha sonra saçları kesilerek serbest bırakılır. Bu olaya tepki gösteren üniversite öğrencileri 15 kişilik bir grupla barışçıl bir gösteri yaparken, açılan polis ateşi sonucu bir genç öldürülür. Öldürülen gencin kardeşi ve arkadaşları okudukları lisenin duvarına "Eş-şeab yurid iskat en-nizam" yani "Halk düzenin değişmesini istiyor" yazdıkları için gözaltına alınırlar ve işkence görürler. Dera'nın sözü geçen kanaat önderleri, gençlerin salınmasını istemek için Suriyeli bir Komiserle görüşürler. Komiser, "O çocuklar yok, kendinize yeni çocuk yapın" diyerek bu isteği reddeder. Bunun üzerine 100 kadar genç bir yürüyüş düzenler. Yürüyüşün amacı yalnızca çocukların salınmasını sağlamaktır. Yoksa Suriye'de halkın rejimin değişeceğinden, Beşar Esad'ın düşeceğinden ümidi yoktur. Bu gösteri esnasında halka ateş açılır ve gençlerden ikisi ölür. O genç şehitlerin cenaze töreninde 1.000 kişi toplanır. Polis ve askerin bu topluluğa açtığı ateşte hayatını kaybedenlerin cenazesine ise bu defa 6.000 kişi katılır. Bu şekilde katlanarak büyüyen olaylar üç ayda tüm Suriye'yi sarar. [184]

26 Ocak 2011 tarihinde Beşar Esad iktidarına karşı başlayan ve "görülmemiş ayaklanma" olarak tarihe geçen sürecin nedenlerini şu şekilde özetlemek mümkündür: babadan oğula geçen bir iktidar, mezhep ve kan bağı üzerine kurulan siyasi ve askeri yapı, Esad'ın yakınlarının ve Baas Partisi'nin önde gelenlerinin elinde olan bir ekonomi, istihbarat teşkilatlarının halka uyguladığı baskı, idam edilen muhalif liderler ve protestoda öldürülen binlerce kişi.[185]

Suriyeli protestocular 5 Şubat 2011 tarihinde Mısır gibi Facebook ve Twitter üzerinde bugünü "Öfke Günü" olarak ilan etmişlerdir. Ancak sadece birkaç bin kişi protestoya katılmaya cesaret edebilmiş ve katılanların birçoğu tutuklanmıştır. Öfke Günü Arap Baharı'nın ana temalarından biri haline gelmiştir. Mart ayına kadar binlerce protestocu Şam bölgesinde tutukluların serbest bırakılması için toplanmıştır. Dera bölgesinde toplanan eylemcilerden bazıları güvenlik güçleri tarafından öldürülmüştür. Protestocuların ödürülmesi kalabalıkların artmasını tetiklemiştir.

[184] Fadıl Şanverdi, "Arap Baharı ve Suriye'ye Etkisi", 18 Ocak 2014, (Çevrimiçi) http://politikaakademisi.org/arap-bahari-ve-suriyeye-etkisi/, 29 Nisan 2014

[185] Erzan Aktar, "Suriye", Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Yakın Doğu Araştırmalar Merkezi, Ekim 2012, (Çevrimiçi) http://tuic.org.tr/Assets/Files/Arap-Dunyasinda-Entropi-26-09-2012-carsamba.pdf, 25 Şubat 2014

Hükümet protestoları yatıştırmak için birtakım önlemler almış ve protestoculardan bazılarını serbest bırakmıştır, fakat tüm bunlar protestocuların öfkesini dindirmeye yetmemiştir. Esad protestocuları İsrail ajanı olmakla suçlamıştır. 12 Nisan'da askerlerden bazıları protestoculara ateş etmeyi reddetmiştir.

Protestoların başlamasıyla birlikte Suriye'de baskılar da giderek artmıştır. Beşar Esad 16 Nisan'da Olağanüstü Hal Kanunlarını kaldıracağına söz verse de tutuklamalar, baskılar ve can kayıplarının artması engellenememiştir. ABD, Suriye'deki olaylarla ilgili AB İnsan Hakları İhlalleri uyarınca çeşitli yaptırımlar uygulayacağını ilan etmiştir. 21 Nisan tarihinde Suriye'de Olağanüstü Hal kaldırılmış, ancak can kayıpları binleri bulmuştur. Mayıs ayında ordu tankları Dera, Banyas, Hama ve Şam'ın varoş mahallelerine girerek rejime karşı direnişi kırmak istemiştir. Haziran ayında birçok Suriye vatandaşı Türkiye'ye sığınmıştır. Bu durum iki ülke arasında krize neden olmuştur. Türkiye, Suriye'deki baskıları ve şiddeti kınayıp karşı çıksa da Beşar Esad son derece kararlı tavır sergilemiştir.[186]

Suriye'deki ayaklanmalarda tutuklananlar arasında yaşları 15 olan ve daha küçük olan çocuklar olmuştur. Suçları ise duvara yazdıkları şu yazı olmuştur: "Down with the regime"[187]

Suriye ayaklanmalar konusunda özgün bir örnek oluşturmaktadır. Mısır ve Tunus görece barışçıl bir geçiş yaparak diktatörlerini devirirken Libya'da aşiretler arasındaki çekişme ülkenin geleceğini belirsizleştirmektedir. Suriye ise iç savaşa sürüklenmekte; ülkede yaşayan dini, mezhepsel ve etnik grupların giderek ayrıştığı görülmektedir. Suriye'de yaşayan grupların Esad rejiminden memnun olmasalar da sonrasında neyle karşılaşacakları konusunda şüpheli oldukları dikkat çekmektedir.

[186] Dabashi, **The Arab Spring, The End of Postcolonialism**, p. 22
[187] Gelvin, **The Arab Uprisings What Everyone Needs to Know**, p. 103

Suriye nüfusunun yüzde 10'unu oluşturan Nusayriler, yönetim, bürokrasi ve ekonomideki rant çemberinin değişmesini istememektedir. Hristiyanlar ise, Müslüman Kardeşlerin ikircikli tavrı nedeniyle rejimle birlikte hareket etmektedir. Ayrıca Suriye'de savaşan El Kaide ve özellikle Selefi unsurlarla Sudan, Mısır, Libya ve Çeçenistan gibi ülkelerden gelen cihatçılar, Nusayri ve Hristiyan toplulukları korkutmaktadır. Bu durumu rejimin elindeki önemli kozlarından biri olarak okumak mümkündür. Bölgede yaşayan Kürtler ise yaşadıkları bölgede kendi hakimiyetlerini kurmak istemektedirler.[188] Suriye için ortaya çıkan 3 durumu şu şekilde özetlemek mümkündür; ABD için amaç, kontrolünün son bulduğu bölgedeki İran-Suriye-Hizbullah birlikteliğini bozmak, İsrail için Suriye'nin küçük eyaletlere bölünmesi, Körfez Arap ülkeleri için ise Sunni diktatörlüğün ülke başına geçmesi ve Alevi, Dürzi ve Hristiyanların bölgeden elimine edilmesi amaçtır. Türkiye de ABD ile birlikte bu planın uygulanması için bölgede aktif bir rol oynamaktadır. Hatay bölgesinde eylemciler için eğitim kampı kurulmuştur.[189]

Suriye'de devam eden ayaklanmalar ve Esad rejiminin istifası için baskılara rağmen rejim baskılara devam etmiştir. Rejime karşı birlik olmak için 2011 Ağustos'unda Suriye Ulusal Birliği (Syria National Council) kurulmuştur. Esad ordusu isyan çıkan bölgeleri bombalamaya devam ederken Esad, anayasayı revize etmek için bir komite kuracağını söylemiştir. 2011 Kasım ve 2012 Ocak ayında rejim politik suçluları serbest bırakmıştır. Şiddetin gölgesinde 12 Aralık 2011 tarihinde ülkede yerel seçimler yapılmıştır. 26 Şubat 2012 tarihinde yeni anayasa referandumda çıkan % 89 oy oranıyla kabul edilmiştir. 7 Mayıs 2012 tarihinde Suriye tarihinde ilk kez çok partili seçimlere girmiştir. Bu arada ülkede şiddet had safhaya ulaşmıştır. 10 Mart 2012 tarihinde Birlemiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon bir önceki mevkidaşının planını (Annan Planı) Şam'da dağıtmıştır. Suriye 28 Mart tarihinde Annan Barış Planı'nı kabul etmiştir. Ancak Suriye'de devam eden şiddet ve olaylar

[188] Çubukçu, **Yıkılsın Bu Düzen! Arap Ayaklanmaları ve Sonrası**, s. 124
[189] Samir Amin, **The People Spring The Future of The Arab Revolution**, Pambazuka Press, 2012, p. 8

sonucu Haziran ayı ortalarında planın başarısız olduğu deklare edilmiştir.[190]

Suriye'de yaşanan olaylarda başlangıçta Özgür Suriye Ordusu bünyesinde farklı kesimlerden temsilcilerin olduğu bir yapılanmadan bahsedilmiştir. Ancak farklı yapıları içinde bulunduran Özgür Suriye Ordusu en radikal dinci unsurlar barındırmanın yanında kontrolü de onlara devretmek zorunda kalmıştır. Ülkede Özgür Suriye Ordusu dışında, Suriye Ulusal Konseyi, Liderlik Konseyi, Ulusal Eşgüdüm Komitesi ve bir kısmı muhalefet kısmında yer alan bir kısmı da muhalefetle çatışan Kürt dinamiği mevcuttur. Bugün Özgür Suriye Ordusu her ne kadar kendi bir bileşeni olduğunu kabul etmese de ağırlıklı olarak El Kaide bağlantılı El Nusra ve birçok radikal İslamcı grup savaşın esas taraflarını oluşturmaktadır. Radikal İslamcı militanların yoğun faaliyet yürüttükleri bölgelerin başında Lazkiye, Şam ve son dönemlerde Kuzey Suriye olarak bilinen Rojova gelmektedir. Muhalif gruplar, ABD, Suudi Arabistan, Avrupa, Türkiye, Katar gibi ülkeler tarafından desteklenirken, dünyanın diğer güçlü bloğu haline gelen Rusya, Çin, Hindistan, İran gibi ülkeler Suriye'nin yanında saf tutmaya fazlasıyla gönüllü görünmektedir.[191]

2011 yılında Ortadoğu'da domino etkisi gösteren ayaklanmalar bugün Suriye'de 4 yılı geride bırakmış durumdadır. Batı ve Türkiye için dominonun en stratejik taşlarından biri olan Suriye'de Esad rejiminin kolay düşmeyeceği net bir şekilde görülmektedir. 2 ayda devrilir gözüyle bakılan Esad rejimi ülke içinde kontrolü kaybettiği noktalarda yeniden hakimiyet sağlama yolunda hızla ilerlemektedir.

21 Ağustos 2013 tarihinde Esad'ın Şam'ın Doğu Guta bölgesinde kimyasal saldırı düzenlemesi üzerine Suriye'deki rejime karşı askeri bir operasyon gündeme gelse de kararın başta Rusya olmak üzere İran ve Çin tarafından sempatiyle karşılanmaması

[190] Rex Brynen, Pete W. Moore, Bassel F. Salloukh, and Marie-Joëlle Zahar, **Beyond The Arab Spring: Authoritarianism and Democratization in the Arab World**, Colarado, Lynne Rienner Publishers, 2012, s. 42-43

[191] Tuncay Şur, "Suriye'de Dört Mevsim 'Arap Baharı'", 6 Aralık 2013, (Çevrimiçi) http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=1056, 20 Mart 2014

üzerine geri adım atılmıştır. Esad'ın kimyasal silahları teslim etmesi şartıyla müdahaleden vazgeçilmiştir. Esad yönetiminin muhalif unsurlara karşı kontrolü sağlama yönünde ilerlemesi üzerine ABD ve müttefikleri başta Türk hükümeti olmak üzere "savaş olmayan" operasyonu gündeme getirmişlerdir. Rusya'nın başat rol oynadığı baskı sonucu operasyon ertelenmiştir.[192]

Ayaklanmaların ilk başladığı dönemlerde muhaliflerin kontrolünde olan bölgelerde ağır silah, tank, füze ve uçaklarla saldırı düzenleyen rejim, 2013 yılından bu yana öldürücü ve yıkıcı etkisi olan varil bombaları kullanmaya başlamıştır. Suriye İnsan Hakları Örgütü'ne göre iç savaşın başladığı günden bugüne kadar 1370'den fazla varil bomba kullanıldığı, varil bombaların 189'u çocuk 947'den fazla insanın ölümüne neden olduğu ve 5400 yapıya zarar verdiği belirtilmektedir.[193]

Suriye'de diğer ülkelerden farklı olarak isyan ve anlaşmazlık süreci, uluslararası aktörlerin kendi arasındaki anlaşmazlıkların da etkisiyle hala devam etmektedir. Ancak Suriye'deki iç savaşta Esad'ın galip geldiği yaygın görüş arasında yer almaktadır. Nisan 2014 yılında Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad da iç savaşta ordusunun üstün olduğunu açıklamıştır. Terörizme karşı savaş olarak nitelendirdiği mücadelenin şu an bir dönüm noktasında olduğunu söylemiştir.[194]

Suriye'de sürecin uzamasını Ahmet Akın şu faktörlerle açıklamaktadır: Rejimin devam etmesini sağlayan ABD başta olmak üzere Batı'nın kararsızlığı, Batı'nın Esad'dan sonra Şam'da Müslüman Kardeşler, El Kaide veya Taliban destekli radikal İslamcı bir yönetimin iktidara gelmesi korkusudur. Esad'ın iktidarda kalmasını sağlayan bir diğer etken de Alevi Esad yönetiminin Şii İran'dan aldığı destek ve

[192] Tuncay Şur, "Suriye'de Dört Mevsim 'Arap Baharı'", 6 Aralık 2013, (Çevrimiçi) http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=1056, 20 Mart 2014

[193] Radikal, "Suriye iç savaşının 3. yılı: Bilanço çok ağır!", 15 Mart 2014, (Çevrimiçi) http://www.radikal.com.tr/dunya/suriye_ic_savasinin_3_yili_bilanco_cok_agir-1181421, 01 Nisan 2014

[194] Sözcü, "Esad'dan flaş Suriye açıklaması", 14 Nisan 2014, (Çevrimiçi) http://sozcu.com.tr/2014/dunya/esaddan-flas-suriye-aciklamasi-486214/, 21 Nisan 2014

Birleşmiş Milletler nezdinde Rusya ve Çin tarafından sağlanan diplomatik korumadır. Diğer önemli etken ise Esad ailesinin Suriye'deki azınlık gruplarından aldığı destektir. Cumhurbaşkanının asıl dayanağı Alevi toplumu ancak rejimin arkasında bazı Hristiyanların, Dürzülerin ve Kürtlerin desteği vardır. Alevilerin çoğunlukta oldukları bölgelerde, birçok erkek silah taşımakta ve dar sokaklarda asılı afişlerde Cumhurbaşkanı için savaşırken ölen mahalle sakinlerinin fotoğrafları sergilenmektedir.[195]

Bu değerlendirmeler ışığında genel düşünce Suriye'de halkın 3 Haziran 2013'te devlet başkanını seçmek için sandık başına gideceği ve seçimi Esad'ın kazanacağı yönünde olmuş, Suriye'de yapılan seçimler sonucu Esad yüzde 88 oy oranıyla tekrar Devlet Başkanı seçilmiştir.

2014 yılına gelindiğinde bölgede mücadelenin hala devam ettiğini ve 2013 yılından itibaren Suriye'nin kuzeyinde askeri güç kazanmaya başlayan terör örgütü Irak Şam İslam Devleti (IŞİD)'nin muhaliflerin hakim olduğu bölgeleri ele geçirdiği ve muhaliflerin ilerleyişini durdurduğu görülmektedir.

BM Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura ise Suriye krizinin çözümü için rejime Halep'ten başlayarak başka bölgelere de uygulanacak dondurulmuş bölge planını teklif etti. Plan hem rejim hem de muhaliflerin Halep'ten başlayarak belirlenmiş bölgelerde ateşkes ilan etmesini öngörüyor. Ancak muhaliflerin rejim savaşmayı bırakmak istememesi, ABD'nin "rejimi bırakıp IŞİD'le savaşın" baskısının etkisiyle muhalif gruplar arasında iç bölünmeler yaşanıyor. Plan, Esad'ın gitmesi gerektiği tezinin Batılı güçler tarafından da tamamen terk edildiğini göstermektedir.[196]

---

[195] Ahmet Akın, "Arap Baharı'nın Suriye'ye Etkisi, 13 Kasım 2013, (Çevrimiçi) http://www.stratejikanaliz.com/dis_politika/suriye/arap-baharinin-suriyeye-etkisi/#.U2KMOVwyPUQ, 01 Mayıs 2014

[196] Serdar Ataş, Muhalefeti bitirme planı, 3 Aralık 2014 (Çevrimiçi), http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/muhalefeti-bitirme-plani, 10 Aralık 2014

Suriye muhalefeti IŞİD'in Suriye'de devrimin sabote edilmesi için Şam yönetimince desteklendiğini iddia etmektedir. Muhalifler şu iddialarda bulunmaktadır: Şam rejimi Suriye'de muhaliflerin elindeki bölgelere düzenli olarak varil bombası atarken, IŞİD'in kontrolündeki bölgelere saldırmamaktadır. IŞİD, Rakka'da çıkardığı petrolü de Suriye rejimine satmaktadır.[197]

Selefi ideolojiye sahip olan ve Suriye, Filistin ve Ürdün'ü içine alan bölgede şeriata dayalı bir devlet kurmak isteyen IŞİD, Suriye'de petrol zengini Rakka ve Deyr Ez Zor ile Irak'taki petrol bölgeleri Musul ve Beyci'yi elinde tutmaktadır. Örgüt aynı zamanda Ortadoğu'nun en büyük su kaynakları Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde de büyük oranda kontrolü sağlamaktadır. Türkiye'de Akçakale'nin karşısına denk gelen Tel Abyad ile yine Kargamış karşısındaki Cerablus IŞİD'in kontrolünde bulunmaktadır.

IŞİD geçtiğimiz dönemde ise Türkiye sınırındaki Suruç bölgesinin tam karşısında yer alan Kobani kuşatmasıyla gündeme gelmiştir. Hem Kürtler hem de IŞİD için çok önemli bir bölge olan Kobani, Esad rejiminden kurtulan ilk şehir olmuştur. Suriye'de Kürtlerin hakimiyet kurduğu 3 kantondan biri olan Kobani (diğer ikisi Afrin ve Cezire) bu iki kantonun ortasında yer almaktadır. Yani bölge Kürt bölgesinin kalbi durumundadır. IŞİD'in Kobani'yi isteme nedenleri arasında bölgenin bulunduğu alan oldukça önem arzetmektedir. Kobani IŞİD'in ele geçirdiği toprakların tam ortasında yer almaktadır. IŞİD Kobani'yi alırsa kontrol altına aldığı topraklarda bütünlüğü sağlayabilecektir. Kobani IŞİD'in eline geçerse Suruç'taki Murşitpınar Sınır Kapısı da örgütün kontrolüne geçecektir.[198]

Ülke halkı bir yandan rejimden kurtulmaya çalışırken bir yandan da IŞİD ve El Nusra

[197] Cumhuriyet, "Işid Nedir? Hangi Bölgeler Işid Kontrolünde?", 11 Haziran 2014 (Çevrimiçi) http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/81561/ISiD_nedir__Hangi_bolgeler_ISiD_kontrolunde_.html, 10 Ekim 2014

[198] Ecevit Kılıç, "9 soruda Kobani!", 8 Ekim 2014 (Çevrimiçi), http://m.haberturk.com/dunya/haber/997407-9-soruda-kobani-ecevit-kilic-yazdi, 10 Ekim 2014

Cephesi gibi radikal dinci örgütlerin barbarlığına hedef olmaktadır. Yaklaşık 4 yıldır bölgede devam eden çatışmalar sonucu şimdiye kadar 250 bin Suriyeli ölmüştür. 4 milyon Suriyeli komşu ülkelere sığınırken, 6 milyon Suriyeli ise mülteci durumuna düşmüştür.[199]

Bugün gelinen noktada ise IŞİD, Humus kırsalındaki Palmyra'yı ele geçirdikten sonra Suriye'nin neredeyse yarısından fazlasını kontrol altına almış durumdadır. Bugün Irak ile sınır kapılarının tümü, önemli gaz ve petrol rezervleri de örgütün kontrolü altında bulunmaktadır. Ele geçirilen bölgelerde nüfus yoğunluğu az olsa da bölgenin örgütün elinde bulunması rejim için önemli bir tehdit unsuru olarak görülmektedir.

Suriye'nin Türkiye sınırında bulunan ve IŞİD kontrolünde olan Tel Abyad geçtiğimiz aylarda (Haziran 2015) ABD öncülüğündeki koalisyonun hava saldırılarının da yardımıyla YPG (Halkçı Koruma Birlikleri) ve Arap müttefikleri Burkan El Fırat tarafından ele geçirilmiştir. Hava bombardımanından kaçan 23 bin kişi Akçakale'ye sığınmış, Akçakale sınır kapısının açılmasıyla gelenlerin bir kısmı geri dönmeye başlamıştır.[200]

Nusra Cephesi ülkenin birçok yerinde etkili bir örgüt olarak öne çıkmaktadır. Örgüt ülkenin güney sınırındaki Dera kırsalını ve şehrin bir bölümünü ele geçirmiştir, kuzey sınırındaki İdlib kentini de ahrar u Şam'ın içinde olduğu Fetih Ordusu adlı oluşumla elinde tutmaktadır. Nusra Cephesi'nin İdlib'i ve ilçesi Cisr eş-Şugur'u ele geçirerek Hama kırsalında elde ettiği avantajlar IŞİD'in elindeki bölgeleri saldırıya açık hale getirmiştir. Bu nedenle IŞİD, İdlib'de varlığını hissettirmek ve lojistik hatlardan birini ele geçirerek örgüte darbe vurmak için Halep kırsalına saldırdı.[201]

---

[199] Deutsche Welle, "Suriye'de İç Savaşın 4 yılı", 15 Mart 2015 (Çevrimiçi), http://www.dw.de/suriyede-iç-savaşın-4-yılı/a-18317212, 12 Mayıs 2015

[200] Hürriyet, YPG Tel Abyad sınır kapısını açtı, dönüşler başladı, 23 Haziran 2015 (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/dunya/29354198.asp, 23 Haziran 2015

[201] BBC Türkçe, Suriye'de 'sıcak yaz' beklentisi, 8 Haziran 2015 (Çevrimiçi), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150608_suriye_catismalar_nerelerde, 12 Haziran 2015

İdlib, Suriye'nin ticari başkenti olarak bilinmektedir, ayrıca Halep ile Akdeniz kıyısındaki Lazkiye'yi karayoluyla birbirine bağlamaktadır. Bu nedenle İdlib ve Cisr eş-Şugur ilçesi oldukça stratejik bir öneme sahiptir.

İdlib dışında kontrolü zor olan diğer bir bölge ise Halep'tir. Neredeyse kırsalda köy köy, merkezde mahalle mahalle bölünmüş olan Halep ve çevresindeki en etkili güçler IŞİD, Nusra Cephesi, Ahrar-u Şam, YPG ve Suriye ordusu olarak bilinmektedir. Merkezin kontrolü Suriye ordusunun elinde olsa da kırsal kesimde IŞİD ve YPG çatışmaları devam etmektedir. YPG'nin bazı yerleşimleri IŞİD'de geri alındığı bilinmektedir. Yine Halep kırsalı – Türkiye sınırı arasındaki bölgede IŞİD ve Nusra Cephesi arasında şiddetli çatışmalar sürmekte, koalisyon uçaklarının IŞİD'e ait bazı noktaları vurduğu söylenmektedir. IŞİD'in kontrol altında tuttuğu yerlerden biri de Deyr Ez Zor kent kırsalının büyük bölümüdür. IŞİD'in kent merkezini ele geçirmek için saldırılarını yoğunlaştırdığı, Suriye ordusunun da karadaki savaşın yanı sıra IŞİD'e hava saldırılarının sürdüğü bilinmektedir.[202]

ABD Suriye'de Beşar Esad yönetimine karşı oluşumları desteklerken Suriye'de IŞİD'e karşı operasyon başlattı.

Ekim 2015'te Suriye'nin kuzeyinde IŞİD'le savaşan Kürt gücü YPG-J, Arap gruplardan oluşan Suriye Arap Koalisyonu ve Süryani Askeri Konseyi, ortak bir bildiriyle Suriye Demokratik Güçleri'nin kuruluşunu duyurmuştur.[203]

Bu birlik, ABD'nin 500 milyon dolarlık bütçe ayırarak, muhaliflerin eğitilip silahlandırılarak Suriye'ye gönderildiği eğit-donat programını sona erdirmesinin

[202] BBC Türkçe, Suriye'de 'sıcak yaz' beklentisi, 8 Haziran 2015 (Çevrimiçi), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150608_suriye_catismalar_nerelerde, 12 Haziran 2015

[203] BBC, Suriye'de ABD – Rus rekabeti ve YPG'li yeni ittifak: Suriye Demokrat Güçleri, 12 Ekim 2015 (Çevrimiçi), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151012_suriye_kurt_arap_ittifak, 20 Ekim 2015

ardından kurulmuştur. Rusya'nın Suriye'deki müdahaleleri bölgede planları değiştirmiştir.

Rusya Savunma Bakanlığı, Suriye'de IŞİD'e karşı yürütülen operasyonlar kapsamında Rus bombardıman uçaklarının Hama, Lazkiye, Şam ve Halep kentlerinde gerçekleştirilen hava saldırısında 51 noktayı vurduğunu duyurdu.[204]

Fars haber ajansına göre, Suriye ordusu Rusya'nın hava saldırılarının da desteğiyle Halep'in güney batısındaki Balas, Zahmul Tepesi, Debbağdat, Şehit Tepesi'nin kontrolünü yeniden ele geçirdi.[205]

28 Ekim tarihinde terör örgütü IŞİD, Esad rejminin Hama'dan Halep'e ikmal yolundaki safira ilçesine girerek, rejimin Halep kent merkeziyle bağlantısını kesmişti, ancak 4 Kasım'da Suriye ordusu Hama-Halep yolunda bazı belde ve köyleri şiddetli çatışmalar sonunda IŞİD'den geri aldı. Böylece rejimin Halep'le bağlantısının yeniden sağlandığı belirtildi.[206]

[204] Habertürk, Rusya 24 saatte 51 IŞİD noktasını vurdu, 18 Ekim 2015 (Çevrimiçi), http://www.haberturk.com/dunya/haber/1141653-rusya-24-satte-51-isid-noktasini-vurdu, 19 Ekim 2015

[205] Mynet, Suriye ordusu Halep'te 4 bölgeyi geri aldı, 19 Ekim 2015 (Çevrimiçi), http://www.mynet.com/haber/dunya/suriye-ordusu-halepte-4-bolgeyi-geri-aldi-2144276-1, 19 Ekim 2015

[206] CNN Türk, Suriye rejimi Halep'le bağlantıyı yeniden sağladı, 5 Kasım 2015 (Çevrimiçi), http://www.cnnturk.com/turkiye/suriye-rejimi-haleple-baglantiyi-yeniden-sagladi, 5 Kasım 2015

III. BÖLÜM

ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ
SURİYE'DE YAŞANAN OLAYLARIN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ: CNN TÜRK VE CNN INTERNATIONAL ÖRNEĞİ

3.1. SÖYLEM NEDİR?

Söylem çözümlemelerinde dış etkenler temel rolü oynamaktadır. Söylem, etimolojik olarak Latince discurrere (oraya buraya koşuşturma; gidiş gelişler) ile discursus sözcüğünün "uzaklaştırma", "eritme" ve "yayılma" versiyonlarına karşılık gelmektedir. Thomas Aquinos, terimi felsefede kullanan ilk kişi olarak bilinmektedir. Onun için söylem, "zihni çıkarım" anlamına gelmektedir. Maas söylemin Batı Avrupa dillerinde popüler anlamından önce "öğrenilmiş tartışma"ya, sonra diyalog anlamına geldiğini göstermeye çalışarak, söylemin anlamlarını şu şekilde sıralamıştır:

- Konuşma, sohbet, tartışma "müzakere"
- İfade dizileri aracılığıyla düşüncenin tutarsız sunumu
- Beyan "ifade serisi", "beyan zincirleri" ya da laflar
- İfade zinciri biçimi, hangi biçimde oluştuğu, bilimsel, şiirsel, dini söylem biçimleri söylenebilir
- Zincir ya da benzer olarak birbiriyle ilgisi olan ifade sistemleri, kural güdümlü davranışlar
- Uygulamalı dil, konuşma dili
- Bütünsel olarak dil, dilbilimsel evren
- Tartışma ve söyleme katılanlar arasında temel uzlaşma yaratma amacıyla geçerlilik ölçütünü sorgulamadır.[207]

[207] Akt., Yasemin G. İnceoğlu, Nebahat A. Çomak, **Metin Çözümlemeleri**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları,

Söylem'in Dilbilimi Terimleri Sözlüğü'nde şöyle bir tanımı yapılmaktadır: "Söz, dilin sözlü ya da yazılı gerçekleşmesi, konuşan bireyin kullanımı."[208]

Söylem alanındaki çalışmaların "söylem analizi" başlığı altında Noam Chomsky'nin akıl hocası olan Zellig Harris tarafından Language dergisinde yayınladığı makale ile başladığı kabul edilmektedir.[209]

Söylem, dil içinde kurgulanarak ideolojiyi oluşturmaktadır. Söylemle oluşturulan ideoloji ise toplumsal bir kimlik taşımaktadır. Bu da söylemin doğası gereği eleştirel bir nitelik taşıyabileceği gerçeğini ortaya koymaktadır. Oluşturulan ideoloji tek bir doğruyu göstermeyeceği için söylemin nesnelliğinden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Söylem analizi anlama dayalı bir okuma yaptığı için, yoruma açık bir analiz türü olarak değerlendirilmektedir. Metinleri niceliksel değil niteliksel olarak çözümleyen söylem analizi bu yönüyle içerik analizinden farklılaşmaktadır.

Söylem kavramı, toplumsal alanda süregiden iktidar ilişkilerini, dilin anlamlandırma mücadelesi üzerinden okumayı öneren ve böylece toplumsal gerçeklik tanımlarının bu anlamlandırma mücadelesi boyunca sürekli değiştiğini varsayan kuramsal bir yaklaşımın kilit kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Söylem kuramları Ferdinand de Saussure'un linguistik yaklaşımından kaynağını almaktadır. Saussure'un lingiustik yaklaşımı, dilin gerçek dünyayı yansıtan bir ayna olmadığı, aslında şeylerin anlamlarının kültür içinde ve toplumsal oydaşma sayesinde inşa edildiğini vurgulamaktadır. Ona göre anlamların üretimi dile dayanmakta, dil ise bir işaretleri sistemi olarak işlemektedir.[210]

2009, s. 22

[208] İnceoğlu, Çomak, **a.e.**, s. 24

[209] Ahmet Kocaman, **Dilbilim Söylemi**, Ankara, Hitit Yayınevi, 1996, s. 2

[210] Akt., Tezcan Durna, **Medyadan Söylemler**, İstanbul, Libra Kitap, 2010, s. 48-48

Sosyal ve kültürel araştırmalar içerisinde konuşma ya da metin aracılığıyla oluşturulan anlam üzerinde duran söylem, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik alanlar gibi sosyal hayatın tüm yönleriyle ilgilenmektedir.

Günümüzde her türlü iletişimde yer alan söylemlerin çözümlenmesi olarak bilinen "söylem analizi" antropolojiye, etnolojiye, dilbilime ait şiir ve halk hikayelerinin anlamlarının çözümlenmesi ile gelişmiştir. Bugün çalışma alanı, her ne kadar disiplinler arası ise de asıl alanın mikro-sosyoloji olduğu söylenebilir. Söylem analizinde sözcüklerin, kavramların, tümcelerin anlamı ya da nerelere gönderme yaptığı bir önceki tümceye ya da tümcelere bağlı olabilir. Söylemin bu yönü, bulunulan yer ile ya da aralarda uyumluluk olarak tanımlanır. Kuşkusuz burada da yine ulusal ve Uluslararası ya da kültürlerarası söylemlerde verilen mesajların algılanması, anlaşılması ve doğal bir sonuç olarak yorumlanması da farklı olacaktır. Söylemin ya da iletişimin etkili olabilmesi için -bu bir haber, şiir, söyleşi ya da animasyon olabilir- o mesajı verinin onun hedefi olan alıcının (okuyucu, dinleyici, seyirci olabilir) aynı ortak simgeleri paylaşmaları gerekir. Etkili bir iletişim olması ancak o söylemi üreten ile alıcı arasında kesişme noktaları olduğu zaman gerçekleşebilecektir. İşte söylem analizi üretilen bir iletinin bu yönlerden özelliklerini ortaya koymaya çalışır.[211]

Söylem kavramının gelişmesinde önemli katkıları olan isimlerden biri olan Michel Foucault söylemi; mantıksal bir tutarlılığa dayanan bir düşünme biçiminin yazılı ya da sözlü olarak dile getirilişi, bir sistem ya da kavramla ilgili bilimsel konuşma ve yazıların tümü olarak açıklamaktadır. Söylem, her türlü öz göndermenin, her türlü iç oyunun, her türlü metaforik çarpıtmanı ortadan kaldırıldığı bir dil olarak kendi dışındaki şeyleri saydam bir biçimde temsil etmektedir.[212]

Mihail Bahtin'in Rabelais'nin *"Gargantua" ve Pentagruel"* adlı eserleri ile Dostoyevski'nin romanlarından yola çıkarak geliştirdiği dil yaklaşımına göre ise;

Dil bir iktidar mücadelesinin alanıdır. Dilin çok vurgulu doğası, toplumsal alanda yer alan merkezi ve merkezkaç güçler arasında süregiden bir iktidar mücadelesinin varlığını beraberinde getirir. Merkezi güçler sürekli dil üzerinde kendi vurgularını baskın hale getirmeye çalışırken, merkezkaç güçler gerek gülmeceyle, gerekse dildeki sözcüklerle kendi anlamlarını ve vurgularını vermeye çalışarak merkezi güçlerin vurgularını yerinden etmeye çalışır. Voloşinov da sözcüklerin çok vurgululuğuna işaret ederken, anlamlandırma sürecinde dil üzerinden toplumsal alanda bir iktidar mücadelesinin süregittiğini ortaya koyar. Sözcük, göstergesel iletişimin temel-genel ideolojik biçimlerini açığa çıkarmak için bize yeterli

[211] Aysel Aziz, **Sosyal Blimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri**, İstanbul, Nobel Kitap, 6. Basım, s. 148-149

[212] Allan Megill, **Aşırılığın Peygamberleri**, Ankara, Bilim Sanat Yayınları, 1998, s. 314

malzeme sunar.[213]

Söylem kavramına farklı açıdan yaklaşan Laclau ve Mouffe söylemin sadece söz ya da yazı bütünselliği olmadığını söylemektedirler. Bilimadamlarının büyük oranda Foucault'un söylem anlayışından yararlandıkları görülmektedir. Foucault'un söylem kuramı ise bilgi/iktidar ilişkisi çerçevesinde şekillenmektedir. Söylem, gerçekliği yeniden üretmekte, sadece bilgiyi değil olayları da etkilemekte, yani ona bir nitelik kazandırmaktadır. Gerçekliği üretmesinin yanı sıra Foucault'ya göre söylem, güç ve iktidarı da oluşturmaktadır.

Söylemi kendinde hem dili hem dil dışıyı içeren bir bütünsellik olarak kavrayan Laclau ve Mouffe'a göre ise söylem söz ile yazının birleşiminden ibaret değildir, söz ile yazı kendileri söylemsel bütünselliklerin içsel bileşkelerinden oluşan bir bütünlüktür. Söylemler maddidir. Toplumsal alandaki fiziksel nesnelere erişimimiz, daima söylem formundaki anlam sistemleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Fiziksel nesneler kendiliğinden bir anlama sahip değildirler, anlam bizim söylem aracılığıyla ulaştığımız bir kavramdır.[214]

Sadece iletinin içeriğini değil, iletiyi tüm boyutlarıyla inceleyen söylem; onu dile getireni (kim söylüyor), otoritesini (neye dayanarak), dinleyiciyi (kime söylüyor) ve amacını (söylenenlerle başarılmak istenen ne) kapsamaktadır. Belirli bir zaman dilimi içinde belli insan grupları arasında olan ve diğer insan grupları ile ilgili ifadeleri ve bilgileri içeren söylem, günlük uygulamalar içinde sosyal dünyayı görme, sınıflandırma ve ona tepki verme yollarını da içermektedir.[215]

Kim nasıl ve niçin konuşuyor, nasıl dinliyor/susuyor, nasıl yazıyor/okuyor gibi sorularla başlayan söylem analizi belirsizliklerden hareket etmektedir. Ayrıntılara

[213] Akt., Durna, **a.e.**, s. 50-51
[214] Durna, **a.e.**, s. 55
[215] Keith F. Punch, **Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar**, Çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2005, s. 215

odaklanan söylem analizi pragmatiktir; insanların dille ne yaptıkları sorusuna cevaben, söylemdeki linguistik özellikleri, insanların ne söylediklerini anlamak amacıyla incelemektedir.[216]

Disiplinlerarası bir alanı kapsayan söylem, temelini, psikoloji, sosyoloji ve dilbilimden almaktadır. Yazılı, sözlü ve sözsüz içerikteki metinleri ele alan söylem analizinin temel amacı anlamlandırma ve yorumlamadır.

Berelson'ın ifadesiyle içerik analizini bir metnin açık mesajını sistematik, objektif ve sayısal olarak analiz etmeye yarayan bir teknik olarak tanımlamak mümkündür.[217] Bu tanımdan yola çıkarak içerik analizinin sadece net olan söylemleri analiz etmeye çalıştığı söylenebilir. Kişisel yorum bulunmamaktadır.

3.1.1. Eleştirel Söylem Analizi

Eleştirel söylem analizi, söylemsel pratikler, olaylar ve metinler ile daha geniş toplumsal ve kültürel yapılar, ilişkiler ve süreçler arasındaki açık ya da örtük nedensellik ve belirlenme ilişkilerini sistematik olarak araştırmaktadır. Bu tür pratiklerin, olayların ve metinlerin nasıl ortaya çıktığını, iktidar ilişkileri ile iktidar mücadeleleri tarafından ideolojik olarak nasıl şekillendiğini; söylem ve toplum arasındaki iktidar ilişkilerinin bizatihi kendisinin iktidar ve hegemonyayı koruyan bir faktör olarak nasıl işlediğini ortaya koymaya çalışmaktadır.[218]

Söylem analizi, mevcut yöntemleri yeniden üretme, değiştirme ya da mevcut söylemlerin özelliklerini açığa çıkarma özelliklerine sahiptir.[219]

---

[216] Edibe Sözen, **Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksitive**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999, s. 25
[217] B. Berelson, Content Analysis in Communication Research, Newyork, NY: Free Press, 1952, s. 18
[218] Durna, **a.e.**, s. 59
[219] Sözen, **a.e**., s. 83

Söylem analizinin eleştirel bir nitelik kazanması 1970'li yıllara denk gelmektedir. Söylem analizinin kavramsal bir çerçeve kazanmaya başlaması eleştirel söylem analizinin temellerinin atıldığı bir döneme denk gelmektedir.

Farklı disiplinlerde metodolojik olarak kullanılan eleştirel söylem analizi;

- Bütüncüldür, tek tek olayları geniş sosyal bağlamlarında çözümlemekte,
- Statu qou'yu sürdürmeye yarayan ideolojilerin gizlediğini açığa çıkarmakta,
- Toplumun yalnızca nasıl olduğunu değil nasıl olabileceğini ve nasıl olması gerektiğini anlamamızı ve
- Baskıyı ortadan kaldırarak tüm insanların özgürleşmesini sağlamaktadır.[220]

Toplumsal cinsiyete dayalı kimlik ve eşitsizlik, kadın çalışmaları, ulusal ve etnik kimlikler, haber, reklam ve popüler kültür söylemi, tarih yazımı söylemi, küreselleşme, eleştirel söylem analizinde en fazla ele alınan konular arasında görülmektedir.[221]

Eleştirel söylem analizi;

- Gücü elinde tutan gruplar söylemi nasıl denetim altında tutmaktadır?
- Böyle bir söylem güçsüz grupların zihinsel faaliyetlerini ve eylemlerini nasıl denetlemektedir?
- Bu denetimin toplumsal eşitsizliğin yaratılmasındaki rolü nedir?
- Denetim altında tutulan gruplar bu güce söylemsel olarak nasıl karşı

[220] Gülseren Şendur Atabek, Ümit Atabek, **Medya Metinlerini Çözümlemek, İçerik, Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2007, s. 155

[221] Ömer Özer, **Haber Söylem İdeoloji: Eleştirel Haber Çözümlemeleri**, Konya, Literatürk Yayınevi, 2001, s. 17

koyalabilirler? gibi temel sorulardan hareket etmektedir.[222]

Eleştirel söylem analizinin disiplinlerarası bir yöntem olarak kullanılmasında Fairclough, Van Dijk, Wodak, Chilton öne çıkan isimler arasında sayılmaktadır.

3.1.1.1 Van Dijk Eleştirel Söylem Analizi

Eleştirel söylem analizinin ilk akla gelen isimlerinden olan Van Dijk haberi sentaktik ve semantik olarak iki ayrı dilsel çözümleme türünde ele almaktadır. Haber sentaksı, kullanılan cümlelerin gramatik yapılarını ifade ederken semantik; sözcüklerin, cümlelerin ve yani bütün söylemin anlamını ifade etmektedir.

Van Dijk'ın söylem çözümleme modeli Makro Yapı ve Mikro Yapı olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Makro Yapı, tematik çözümleme ve şematik çözümleme alt başlıkları altında incelenmektedir. Haberler, hikayeler ya da savlar bir hiyerarşik şemayı izlemektedir. Haber üretimi, profesyonel rutinler, zaman, yetişmiş insan ve baskıya girişin ağır sınırlılıkları altında her gün binlerce kez yapılmaktadır. Bu da bir şema tarafından organize edilmektedir. Söz konusu şema içinde başlık-haber girişi özet yapmaktadır. Aynı zamanda bunlar metne girişi görevini de üstlenmektedir...

Makro yapı analizinde haber girişleri, ana olay, olay kaynakları, ardalan ve bağlam bilgisi, olay taraflarının olayları değerlendirmesi gibi unsurlar ele alınmaktadır. Mikro yapı analizinde ise sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve retorik çözümlemeleri yapılmaktadır. Sentaktik çözümlemede, cümlelerin kullanım yapılarına bakılmaktadır. Sözcük seçimleri ise ideolojik yapılanma açısından önem taşımaktadır. Haberin retoriğinde ise haberin ikna edici olması için görgü tanıklarının

[222] Necla Mora, **Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim**, İstanbul, Alt Kitap, 2008, s. 11

ifadesine başvurulmaktadır. [223]

Van Dijk söylemdeki ikna boyutunu ortaya çıkarmak için metinde dikkat edilmesi gerekenleri şu şekilde sıralamaktadır: olayın açıkça tanımlanması, görgü tanıklarının ifadesine başvurma, olaya ilişkin zamansal ve rakamsal boyutların açıklanması, konu hakkında profesyonellerin görüşlerine yer verilmesi, bir olaya sebep olan nedenler ve sonuçların belirtilmesi, metnin duygusal bir biçimde ifade edilmesi.[224]

Van Dijk modelini şu başlıklar altında özetlemek mümkündür:

A. Makro Yapılar
1. Tematik Yapılar
a. Başlık
b. Haber Girişi
1. Spot
2. Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafı alınmalıdır. Haber tek paragraf ise haberin ilk cümlesi giriş cümlesi olarak kabul edilmektedir.
c. Fotoğraf
2. Şematik Yapı
a. Durum
1. Ana olayın sunumu
2. Sonuçlar
3. Ardalan bilgisi
4. Bağlam bilgisi
b. Yorum
1. Haber kaynakları
2. Olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar

[223] Ömer Özer, **Haberi Eleştirmek, Haberin İdeolojik Duruşu: Eğitim-Sen Eyleminin Türk Basınında Temsili**, Konya, Literatürk Yayınları, Mayıs 2012, s. 137-138
[224] Teun Van Dijk, **News as Discourse**, 1992, Hillsdale, NJ: Lawrance Erlbaum Associates, Inc., pp. 84-88

B. Mikro Yapı

1. Sentaktik Analiz

a. Cümle yapılarının aktif ya da pasif olması

b. Cümle yapılarının basit ya da karmaşık olması

2. Bölgesel Uyum

a. Nedensel İlişki

b. İşlevsel İlişki

c. Referansal İlişki

3. Sözcük seçimleri

4. Haber retoriği

a. Fotoğraf

b. İnandırıcı bilgiler

c. Görgü tanıklarının ifadesi[225]

Söylemi disiplinlerarası bir kavram olarak ele alan Dijk söylem kavramını sosyoloji, psikoloji ve dilbilim bağlamında açıklamaktadır. Diğer bilim adamlarında görüldüğü gibi Dijk'ın da metnin anlamından çok dilin yapısını kavramaya öncelik verdiği görülmektedir. Dijk'a göre söylem analizi içerik analizinin gözardı ettiği metindeki ince anlamların yanı sıra haberin soyut biçimsel yapısının araştırılmasını da sağlamaktadır.

Söylem ve sosyal yapı arasında ilişkiyi anlamak için yapılan çalışmaların sınırsız olduğunu söyleyen Van Dijk, ırkçılık ya da ayrımcılığın diğer biçimlerinde dil kullanımı ve söylemin dili kullananların sosyal konumu, amaçları ve genel zihin modelleri ile doğrudan ilişkili olduğunu söylemektedir. Söylemin biçim, anlam ve zihinsel süreç olarak ele alınmayacağını söyleyen Van Dijk, sosyal etkileşimin karmaşık yapıları, bunların hiyerarşik işleyişleri ve toplum ve kültür içindeki

[225] Özer, **Haber Söylem İdeoloji**, s. 85

işlevlerinin de incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir.[226]

Van Dijk, söylemin ideolojinin yeniden üretiminde önemli olduğunu ve bu özelliği dikkate alınarak çözümleme yapılması gerektiğini söylemektedir. Dijk'a göre kulanılan cümlelerin kısa ya da uzun olması, etken ya da edilgen olması, ard arda gelen cümlelerin birbiriyle ilişkisi, haberin ideolojik doğasını ortaya çıkarmaktadır. Dijk, haber metinlerini toplumsal yapıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır.

> Dünyada cereyan eden olayların çoğu hakkında bilgi edinimi ve kanaat oluşumu büyük ölçüde, milyonlarca kişinin paylaştığı basın ve televizyondaki haber söylemine dayanmaktadır. Muhtemelen başka hiçbir söylem tipi bu kadar çok insan tarafından aşağı yukarı aynı anda paylaşılmaz ve okunmaz. Bundan dolayı haber söyleminin güç potansiyeli devasa olup, haber şemalarının, başlıklarının ve üslubunun yakından incelenmesinin siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel iktidarın uygulanımını ve bu uygulanımı destekleyen ideolojilerin iletişimini ve edinimini anlamak açısından hayati bir önemi vardır.[227]

Dijk'a göre iktidarın söylem yoluyla yeniden üretilmesinde, akademisyenler, yazarlar, gazeteciler, yönetmenler gibi seçkinler önemli rol oynamaktadır.

> Bu grupların kendi iktidar bölgeleri içinde söylem türleri hakkında karar verme konusunda görece özgürlükleri ve böylece göreceli iktidarları vardır ve söylemin başlıklarını, üslubunu ya da sunumunu belirlemektedirler. Kamusal tartışmanın gündemlerini oluşturabilirler, hangi başlığın anlamlı olduğuna karar verebilmekte, enformasyonun miktarına ve tipine özellikle de kimin kamusal olarak ve hangi tarzda tarif edilebileceğine dair düzenlemeler yapabilmektedirler. Bu gruplar kamusal bilginin, inançların, tutumların, normların, değerlerin, ahlakın ve ideolojilerin imalatçıları olarak görülmektedir. O nedenle bu grupların simgesel iktidarı aynı zamanda ideolojik bir iktidar biçimi olarak kabul edilmektedir.[228]

İdeolojinin söylem üzerindeki etkisi, bazen doğrudan anlaşılabilirken, bazen de dolaylı bir nitelik taşımaktadır. İdeolojinin söylem ve yeniden üretilen eylem üzerindeki etkilerinin anlaşılması için zihinsel temsillerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

---

[226] Nüket Elpeze Ergeç, **Medya ve Söylem, Söylem Yaklaşımları ve Medya Metinlerine Uygulamasının İncelenmesi**, İstanbul, Pegem Yayınları, 2010, s.19

[227] Teun A. Van Dijk, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", **Medya, İktidar, İdeoloji**, Ed. Mehmet Küçük, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2005, s.353

[228] Dijk, **a.m.**, s. 321

İdeolojiler grup üyeleri olarak bireyler tarafından öğrenilir, değiştirilirler ve aynı bireylerin aynı zamanda birden fazla gruba üye olmaları sebebiyle, bireyler, yaşamları boyunca birbirinden farklı ideolojileri öğrenir.[229]

Söylem, kültürel bağlamla da doğrudan ilişkilidir. Ancak kültürel gerçekliğin söylem üzerinden okunmasında evrensel bir genel geçerlilik var mıdır sorusu önem taşımaktadır. Çünkü belirli bir zaman diliminde geçerli olan söylem, başka bir zaman diliminde kabul edilemeyebilmektedir.

Dijk'a göre kitle iletişim araçlarının ve mesajlarının rolünü anlamak için söylem stratejilerine bakmak gerekmektedir. Dijk, metin yorumlarının bu konuda daha önceden edinilmiş bilgilere dayandığını söylemektedir. Söylemin anlamsal bütünlüğünü yaratan haber başlıkları ve ilk paragrafı öznel olarak değerlendiren Dijk, okuyucuların en iyi hatırladıkları bilgilerin özet, başlık ve giriş paragraflarında yer aldığını belirtmektedir.[230]

Haber metinlerinin yalnızca dili değil, medyanın imkan verdiği kod sistemini kullandığını düşünen Dijk, yazılı basında haberin kapladığı alan, manşetin büyüklüğü, kullanılan fotoğraflar gibi öğeler haberin sentaksı içinde yer alırken televizyonda görsel metin, kaynak kişilerin doğrudan anlatımları ve tonlama gibi öğelerin önemine dikkat çekmektedir.

Haberlerin büyük bir bölümünün ana olay, sonuç, yorum, arka plan bilgisi gibi öğeler verilmeden aktarıldığını söyleyen Dijk, olayların bağlamından kopartılarak iktidar lehine olacak şekilde verildiğini belirtmektedir. Bağlamdan koparma olayların geçmişleriyle ilgili bilgiler içinde değil, yalnızca yaşandığı anda kameranın görebildiği kadarıyla verilmesi anlamına gelmektedir. Olaylarda yer alan kişilerin de kim oldukları, olay yerinde neden bulundukları gibi temel bilgiler de yer

[229] Teun Van Dijk, **Discourse, Ideology and Context**, Folia Linguistica, 2001, s.13
[230] Mora, **a.e.**, s. 22

almamaktadır.[231]

Dijk'ın söylem ve eleştirel söylem çalışmaları haber odaklıdır. Dijk dili toplumsal ve bilişsel bağlam içerisinde her tür araştırma için kullanılabileceğini düşünmektedir. Bu nedenle söylem konusunda diğer düşünürlerden farklı olarak haber üzerinde çalışan Van Dijk yöntemi tercih edilmiştir.

Bu çalışmada, Van Dijk yöntemi kullanılarak Arap Baharı olarak adlandırılan süreçten etkilenen ülkelerden biri olan ve sürecin günümüzde de devam ettiği Suriye'de yaşanan olayların CNN Türk ve CNN International haber kanallarında nasıl ele alındığı incelenecektir.

CNN International'ın Körfez Savaşı'nda belirleyici rol oynaması medya ve politik bilim çalışmaları literatürüne "anında canlı haberin, kamuouyunun bakışını, politik kararları, stratejileri ve hatta askeri taktikleri bile yönlendirebildiğini" savunan CNN Effect kavramı olarak girdi.[232]

[231] Teun Van Dijk, **News as Discourse, New Jersey**, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1988, s. 72
[232] Cemal Tunçdemir, CNN, kıyameti de canlı yayınlar mı?, 25 Nisan 2013, (Çevrimiçi) http://t24.com.tr/yazarlar/cemal-tuncdemir/cnn-kiyameti-de-canli-yayinlar-mi,6582, 19 Ağustos 2014

3.2. SURİYE'DE YAŞANAN OLAYLARIN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ CNN TÜRK VE CNN INTERNATIONAL HABER KANALLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

3.2.1 Makro Yapıya Yönelik Tematik Analiz

3.2.1.1. Başlıklar

CNN Türk televizyonunda haberde kullanılan altyazılar incelendiğinde, CNN Türk'ün saldırıları iddia olarak nitelendirdiği ve farklı günlerde yayınlanan haberlerde aynı söylemin yinelendiği görülmektedir. İddia sözcüğünün her haberde kullanılması televizyon kanalının olaylara tarafsız durmaya çalıştığını ve Suriye rejimini olumsuzlaştırmak istemediğini göstermektedir.

"Kimyasal silah iddiası"
Suriyeli muhalifler: Rejimin Guta'daki saldırısında bin 188 kişi öldü (21 Ağustos 2013)

"Kimyasal silah iddiaları"
Şam rejimi ve ordu reddediyor (21 Ağustos 2013)

"Kimyasal silah kaygısı"
Türkiye: Endişeliyiz, iddialar araştırılsın (21 Ağustos 2013)

"Kimyasal silah kaygısı"
İngiltere konuyu BM Güvenlik Konseyine taşıyor (21 Ağustos 2013)

"Kimyasal silah iddiaları"
Bozdağ: Daha kaç masum insanın ölmesini bekliyorsunuz
Şahin: Bu nasıl acımasızlık merhametsizlik, bu nasıl adalet

Bayraktar: İnsan olarak vahim bir durum
Altay: Kabul edilemez. BM tetkikini beklemeden peşin hüküm verilmemeli
Vural: Vahşet. İnsanlık ayıbı(22 Ağustos 2013)

Şam'da kimyasal iddiası
Rusya: Objektif inceleme yapılmasını Suriye muhalefeti engelliyor.
Aktivistler örnekleri BM ekibine ulaştırmaya çalışıyor. (23 Ağustos 2013)
Suriye'de iç savaş
ABD donanması Akdeniz'deki varlığını artırıyor
ABD Başkanı Obama ulusal güvenlik ekibini topladı (24.08.2013)

Kimyasal silah iddiası
BM silahsızlandırma ekibi uzmanı rejimi ikna için Suriye'nin başkenti Şam'da (24.08.2013)

Suriye'de kimyasal silah
Sınır tanımayan doktorlar: Perşembe günkü saldırıda 355 kişi öldü (25.08.2014)

Suriye'de kimyasal silah
The Guardian: Saldırının ardında Esad'ın kardeşi mi var? (25.08.2014)

Suriye'de kimyasal silah
Muhalifler kimyasal silahın nerde ne zaman kullanıldığını bildirdi (25.08.2014)

Suriye'deki olaylar
Erdoğan: Suriye'de 100 bini aşkın kişi öldü BM nerde? (26.08.2014)

Müdahale seçeneği
Suriye lideri Esad: Kimyasal silah iddiaları mantıksız

Esad: ABD saldırırsa başarısızlığa mahkum olur (26.08.2014)

"Müdahale günler içinde"
Reuters kaynaklarına göre Batılı güçler Suriye muhalefetini uyardı (27.08.2014)

Haber kanalı iddia sözcüğüyle haberleri tarafsız olarak aktarmaya çalışmış ancak, haber başlıklarında saldırı sonucu hayatını kaybeden insan sayısına ilişkin bilgilere yer vererek iddiaların inandırıcılığını sağlamaya çalışmaktadır.

Haber altyazılarında siyaset, sivil toplum alanında isimlerin saldırıya ilişkin eleştirilerine daha fazla yer verildiği görülmekte ve haber başlıklarında olumsuzlaştırılan tarafın Suriye rejimi olduğu anlaşılmaktadır. Haber altyazılarında doğrudan alıntıların da rejim aleyhinde görüşler içermesi de Suriye rejimini olumsuzlaştırdığını göstermektedir.

Haberlerde Suriye'ye müdahale altyazısının birkaç haberde kullanılması, ABD'nin Suriye'ye müdahale edebileceğinin aktarılması, ABD'nin Suriye'deki sorunun çözümünde önemli bir aktör olarak konumlandırıldığını göstermektedir. Suriye'de iç savaş başlığının birkaç haberde kullanıldığını ve başlığın altında ABD'nin müdahale için hazır olduğu ifadelerine yer verilmesiyle, ülkenin kaos içinde olduğunu ve duruma müdahale edilmesiyle bu durumun ortadan kalkacağı izlenimi verilmektedir. Suriye'ye müdahale başlığının haberin sonuna kadar ekranda kalması kanalın bu fikre olumlu yaklaşımını göstermektedir. Haber altyazılarında BM ile ilgili eleştirilere yer verildiği görülmekte ve haberlerin altyazılarında kullanılan ifadelerle BM'nin de olumsuzlaştırıldığı anlaşılmaktadır: *"Bozdağ: Daha kaç masum insanın ölmesini bekliyorsunuz"(22.08.2014), "Erdoğan'dan BM'ye: Neredesin? Ne işe yararsın?" (24.08.2013)*

Haber kanalının izleyicilerin dikkatini çekmek için başlıkları soru cümleleri ve merak

uyandıracak ifadeler kullanarak aktardığı dikkat çekmektedir.

CNN International kanalında yayınlanan haber başlıklarına bakıldığında ise, Suriye rejimi aleyhinde söylemlere yer verildiği görülmektedir. Haber başlıklarında görgü tanıklarının ifadesine başvurulduğu ve bazı ifadelerin tırnak içerisinde aktarıldığı dikkat çekmektedir.

Başlıklarda kimyasal silah kullanıldığına yönelik kanıt sunulduğu ve sayısal ifadelere yer verilerek bu söylemin güçlendirildiği dikkat çekmektedir:

"Doctor: 40 people died from asphyxiation" "Graphic video shows lifeless bodies of children, adults" (21 August 2013)

Suriye rejiminin ifadelerine başlıklarda yer verilse de kimyasal saldırıların Suriye rejimi tarafından gerçekleştirildiği haber başlıklarında daha fazla yer almaktadır. Haber başlıklarında merak uyandırmak için soru ifadelerinin de sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Suriye'ye müdahale seçeneği ve Suriye'nin kırmızı çizgiyi aştığının haber sunumlarında yinelendiği görülmektedir. Tırnak içerisinde yer verilen ifadelerle söylem güçlendirilmekte haber kanalı Suriye'ye müdahale edilmesi gerektiği yönünde bir tavır sergilemektedir: *Crossing the "Red Line"* ("Kırmızı çizginin" aşılması) (22 August 2013), *Officials: "Updating options on Syria"* (Yetkililer: "Suriye'deki opsiyonlar değerlendiriliyor") (24 August 2013), *Hagel: U.S. forces "ready to go"* (Hagel: ABD kuvvetleri "gitmeye hazır) (27 Ağustos 2013)

Explosions near Damascus (Şam yakınlarında patlama)
Syrian opposition groups says govt. Used chemical weapons (Rejim karşıtı gruplar, hükümetin kimyasal silah kullandığını söyledi.)

Syrian opposition groups says many people killed, injured (Rejim karşıtı gruplar, çok sayıda insanın ölmüş ya da yaralanmış olabileceğini söylüyor)
Opposition sources say chemical weapons may be involved (Karşıt gruplar, kimyasal silah kullanılmış olabileceğini söylüyor)
State-run news agency: Govt. Denies using chemical weapons (Suriye haber ajansı: Hükümet, kimyasal silah iddialarını reddediyor)
Doctor says hundreds of injured people arrived at field hospital (Doktor yüzlerce yaralının hastaneye geldiğini söyledi)
Doctor: 40 people died from asphyxiation (Doktor: "40 kişi oksijensiz kaldığı için öldü")
Doctor: Victims foaming from mouth, could not breathe (Doktor: "Yaralılar nefes alamıyor, ağızlarından köpük geliyor") (21 August 2013)
Has Syria Crossed U.S. red line... again? (Suriye, ABD'nin belirlediği kırmızı çizgiyi yine mi aştı?)
U.S. State Department Spokesperson on Damascus attack (Beyaz Saray Sözcüsü Şam saldırıları üzerine eğildi) (21 August 2013)
Report: Chemical weapons used against Syrian people (Rapor: Suriye halkına karşı kimyasal silah kullanıldı)
Bashar al-Assad's regime calls allegations "baseless" (Esad rejimi iddiaları "asılsız" olarak değerlendirdi.)
Graphic video shows lifeless bodies of children, adults (Görüntüler, yetişkinlerin ve çocukların cansız bedenlerini gösteriyor)
U.N. inspectors in Damascus to investigate alleged prior use of chemical agents (BM denetçileri, Şam'da kimyasal madde kullanıldığı iddialarını araştıracak) (21 August 2013)
Allegations of chemical weapons used in Syria (Suriye'de kullanılan kimyasal silah iddiaları) (22 August 2013)
White House under pressure (Beyaz Saray baskı altında)
Calls for action on violance in Egypt and Syria (Mısır ve Suriye'deki şiddete karşı

eylem çağrısı)

Crossing the "Red Line" ("Kırmızı çizginin" aşılması)

Syria accused of using chemical weapons (Suriye kimyasal silah kullanmakla suçlanıyor)

Chemical weapons? (Kimyasal silah mı?)

White House asks U.N. to investigate (Beyaz Saray, Birlemiş Milletler'in olayı araştırmasını istedi) (22 August 2013) (22 August 2013)

Hundreds of dead bodies in Syria (Suriye'de yüzlerce cansız beden)

Opposition says govt. used chemical weapons (Rejim karşıtı gruplar, hükümetin kimyasal silah kullandığını söyledi.) (22 August 2013)

Obama under fire after poison gas claims (Kimyasal silah iddialarından sonra Obama eleştiri altında)

McCain urges U.S. military action against Syria (McCain ABD askerlerinin Suriye karşı müdahalesinde ısrar ediyor) (22 August 2013)

Obama: "Big event of great concern" (Obama: Endişe verici büyük bir olay)

*Says alleged poison gas attack in Syria "very troublesome" (*Suriye'deki kimyasal silah saldırılarıyla ilgili söylenenler "çok üzücü") (23 August 2013)

Officials: "Updating options on Syria" (Yetkililer: "Suriye'deki opsiyonlar değerlendiriliyor")

Forceful intervention include cruise missiles (Zorla müdahale için kruz füzeleri)

Aftermath of alleged chemical attack (Kimyasal silah saldırı iddiaları sonrası)

Syrian mother hugs dead children in graphic video (Görüntülerde Suriyeli anneler ölen çocuklarını kucaklıyor)

Obama: Grave concerns for Syria (Obama: Suriye için endişeli)

U.S. role: "We have to think it through strategically" (ABD yetkilisi: "Statejik düşünmek zorundayız")

First remarks on alleged nerve gas attack (İlk sonuçlar sinir gazı saldırısı yapıldığı yönünde) (24 August 2013)

Inspectors will be alowed into attack region (Yetkililerin saldırı bölgesine girişine izin verilecek)
Weapons inspectors will have full access to any site (Silah uzmanları herhangi bir bölgeye giriş için tam yetkili) (25 August 2013)
Syrian crisis (Suriye krizi)
World leaders consider options after suspected chemical attack (Kimyasal silah saldırı şüphesinin ardından Dünya liderleri seçenekleri değerlendiriyor)
British PM cuts short vacation to deal with situation in Syria (İngiltere Başbakanı, Suriye'deki durum nedeniyle tatilini kısa kesti)
U.S., Western and regional allies to hold military meeting in Jordan (ABD, Batı ve bölgesel müttefikler Ürdün ile askeri toplantı düzenleyecek)
U.S. has sent four warships to the region (ABD, bölgeye 4 savaş gemisi gönderdi)
Russia warns U.S. against military action (Rusya, ABD'yi askeri operasyon konusunda uyardı) (26 August 2013)
Hagel: U.S. forces "ready to go" (Hagel: ABD kuvvetleri "gitmeye hazır")
Warships with cruise missiles deployed in region (Kruz füzeleriyle sacaş gemileri bölgede konuşlandı)
Sr. Defense official: Navy warships "could execute a mission within hours" of receiving order 4 U.S. destroyers are deployed in the eastern Mediterranean (Savunma Bakanı: 4 ABD gemisi, Akdenizin batısına konuşlandırıldığında donanma birlikleri, operasyon için birkaç saat içinde hazır olur)
Possible targets in Syria (Suriye'de olası hedefler)
Command bunkers, arfields, artillery batteries (Sığınakların, hava sahasının ve ağır silahların komutası) (27 August 2013)

3.2.1.2. Haber Girişleri

Haber girişi ana olayı özetlemesi ve haberin anafikrini okuyucu/izleyiciye aktarmaktadır. Haber söyleminin önemli bir bölümünü oluşturan haber girişleri haber

başlığıyla birlikte haberin şemasını oluşturmaktadır. Haber girişlerinde de başlıkta dikkat edilen noktalar incelenmektedir.

CNN Türk'ün kimyasal silah saldırılarına ilişkin haber girişlerinde; kimyasal silah kullanımı sonucunda hayatını kaybeden insan sayısı, saldırılar sonrası BM'in göreve çağrılması, saldırılarla ilgili siyaset, sivil toplum gibi alanlardan yetkili isimlerin görüşleri, Suriye'ye müdahale seçeneği, BM heyetinin saldırının yapıldığı bölgeye girme çabaları, Suriye'deki durumla ilgili farklı ülke yetkililerinin görüşmesi, Beşar Esad'ın iddialar karşısında neler söylediği, Suriye'ye müdahale edileceği konularına yer verdiği görülmektedir.

"Suriye'den gelen haberler insanlık dramı. Artık başka söylenecek bir şey yok. Kimyasal silah kullanıldı. Muhalifler Esad güçleri kimyasal silah kullandı diyor. 1100'den fazla kişi öldü. Suriye'de rejimin kimyasal silah kullandığı iddiası bu kez başkent Şam yakınlarındaki Guta bölgesinden. Suriyeli muhalifler kadın, erkek çocuk ayırt etmeden pek çok kişinin öldürüldüğü o saldırıyı Esad güçlerinin düzenlediğini iddia ediyor." (21 Ağustos 2013)

"AFAD Başkanı Fuat Oktay: AFAD olarak sarin gazı kullanılmıştır şeklindeki bir ifadeyi kullanmış olmamız yanlış olabilir. Tüm haberler ve tüm belirtiler kendi kaynaklarımızdan aldığımız bilgiler çerçevesinde de sarin gazını gösteriyor." (23 Ağustos 2013)

"Amerika Başkanı Obama Suriye'de müdahale seçeneğine mesafeli ama CNN International'a verdiği röportajda üstü kapalı da olsa koalisyon seçeneğini telaffuz etti. Obama bugün de Ulusal Güvenlik ekibini topladı. Pentagon birden fazla askeri senaryoya hazırlanıyor. Amerikan donanması Doğu Akdeniz'deki askeri varlığını artırdı. Bölgede balistik füze kapasiteli 4. Bir savaş gemisi konuşlanıyor." (24 Ağustos 2013)

"Suriye'nin başkenti Şam'da bulunan Birleşmiş Milletler Konseyi kimyasal silah kullanıldığı iddialarının odağındaki Guta'ya girmeye çalışırken Suriye'den beklenen izin geldi. Suriye rejimi Birleşmiş Milletler'in Guta'ya girmesine izin verdi. Daha önce de İran yaptığı açıklamada Suriye'nin işbirliğine hazır olduğunu söylemişti." (25 Ağustos 2013)

"Tüm dünyanın beklediği haber geldi. Birleşmiş Milletler heyeti zaten Suriye'deydi. Ama malum rejimin izin vermesi gerekiyor. Kimyasal silah iddia edilen Guta'ya heyetin gidişi bekleniyordu bütün dünya tarafından. Acaba Guta'daki silah kimin tarafından kullanıldı? İşte heyetin yapacağı incelemeler bunun belirlenmesi için hayati. Heyet sabah saatlerinde yola çıktı. Aslında 20 dakikalık bir yoldu gidecekleri yol ama gitmeleri bir buçuk saat sürdü çünkü başlarına gelmeyen kalmadı. Keskin nişancılar heyetin aracına nişan aldılar. Önlerine havan

topu düştü ama sonunda vardılar Guta'ya." (26 Ağustos 2013)

CNN Türk'ün haber girişlerinde daha çok kimyasal silah iddialarını doğrulayıcı bilgilere yer vererek Suriye rejimini olumsuzladığı görülmektedir. Haber girişlerinde spikerin, ifadeleri tırnak içerisinde aktarması Van Dijk'ın ifade ettiği gibi spikerin yorum katmadan olayları yorumladığını göstermektedir. Bazı haber girişlerinde tırnak içerisinde ifadelere yer verilirken, bazı haber girişlerinde spikerin kendi yorumunun ardından yorumunu pekiştirmek için tırnak içerisinde ifadelere yer verdiği görülmektedir.

CNN International kanalında ise; kimyasal silah saldırısının rejim güçleri tarafından gerçekleştirildiği, binlerce insanın hayatını kaybettiği, nefes alamama sorunu olan yüzlerce insanın hastaneye geldiği, BM ekibinin Suriye'ye girme çabaları, Suriye rejiminin kimyasal silah kullanarak "kırmızı çizgiyi aştığı", ABD yönetiminin Suriye ile ilgili baskı altında olduğu, dünya liderlerinin Suriye'ye müdahale seçeneğini nasıl değerlendirdiği, saldırılarla ilgili görgü tanıklarının yanı sıra siyaset, sivil toplum gibi alanlardan isimlerin de görüşleri haber girişlerinde yer almaktadır.

"The Obama administration is likely to come under new pressure to take more decisive steps in Syria following opposition claims that Bashar al-Assad's government used chemical weapons to kill more than 1,000 people. While the regime denied the fresh accusations, the administration said it could not immediately verify the accuracy of newly released videos online purportedly showing civilians suffering from chemical agents outside Damascus. Still, the images were searing and prompted the United States to seek an urgent U.N. investigation, demand accountability, and not rule out additional help."

(Beşar Esad hükümetinin kimyasal silah kullanarak 1.000'den fazla insanın ölümüne sebep olması, Obama yönetimini, Suriye konusunda daha kararlı adımlar atması konusunda zorlanmasına yol açacak gibi. Rejim, iddiaları reddederken Obama yönetimi, Şam dışında kimyasal silahtan muzdarip sivillerin gösterildiği yeni videoların doğruluğunun hemen kanıtlanamayacağını söyledi. Fotoğraf can yakıcı, ABD, Birleşmiş Milletler'in yardımları bertaraf etmeden acil bir araştırma yapmasını istedi.) (21 August 2013)

"This is a tragedy. Rooms full of dead bodies, many of them children. They have been -- the

world demanding action now. These images, very difficult to see, very disturbing, they are said to be of victims of a nerve gas attack in Iraq. These are the bodies of children we're talking about, wrapped in white cloth, lined up shoulder to shoulder outside a makeshift morgue. Rebels say it is proof that the Syrian government used chemical weapons to kill hundreds of civilians near Damascus, maybe as many as 1,300."

(Bu bir trajedi. Meydan, çoğunluğu çocuk olan cansız bedenlerle dolu. Dünya artık harekete geçmek zorunda. Oldukça can sıkıcı ve kabul etmesi zor bu fotoğrafların, Irak'ta sinir gazı saldırısında kurban olanlara ait olduğu söyleniyor. Beyaz kefene sarılı çocuklar, derme çatma bir morgda yanyana sıralanmış. İsyancılar, bütün bunların Suriye hükümetinin, Şam yakınlarında gerçekleştirdiği kimyasal silah saldırıları sonucu yüzlerce, belki 1.300'den fazla insanın ölümüne sebep olduğunun bir kanıtı olduğunu söylüyor.) (22 August 2013)

"There is no doubt here that chemical weapons were used on a massive scale on August 21st outside of Damascus. There is also very little doubt -- and should be no doubt for anyone who approaches this logically -- that the Syrian regime is responsible for the use of chemical weapons on August 21st outside of Damascus."

"Şam'ın dışında 21 Ağustos tarihinde gerçekleştirilen kitlesel saldırıda kimyasal silah kullanıldığına şüphe yok. Mantıklı herhangi biri için Suriye rejiminin kimyasal silah saldırısından sorumlu olduğuna şüphe yok." (27 August 2013)

3.2.1.3. Görüntü

Görüntü veya fotoğraf haberi destekleyen önemli bir öğe olarak öne çıkmaktadır. Bu başlıkta haberlerde kullanılan görüntüler incelenerek haberin neyi olumsuzlaştırdığı sorusuna yanıt aranacaktır.

CNN Türk kanalında kimyasal silah iddialarına ilişkin haberlerde kullanılan görüntüler incelendiğinde kanalın görüntüleri haberi doğrulamak için kullandığı görülmektedir. Haber başlıklarında genellikle kimyasal iddiası söylemini kullanan haber kanalı olaya tarafsız durmaya çalışmaktadır. Ancak haberin üst sesinde ölü sayısına ilişkin sayılara yer verilmesi ve blurlanmış bir şekilde çok sayıda beyazlar içinde hayatını kaybetmiş insan gösterilmesi haber kanalının, izleyicileri iddiaların

gerçek olduğu konusunda ikna etmeye çalıştığını göstermektedir. Kimyasal silah saldırıları ile ilgili haberlerin büyük bölümünde aynı görüntüye yer verildiği görülmektedir.

"Muhalifler rejim güçlerinin Doğu ve Batı Guta'da ağır bombardıman saldırısında sarin gazı kullanıldığını söylüyor. Muhalefetin çatı örgütü Suriye Ulusal Konseyi'ne göre saldırılarda 1188 kişi öldü." (21 Ağustos 2013)

CNN Türk, 21 Ağustos 2013

Kimyasal silah iddiaları karşısında Esad rejimi ve rejimi destekleyen ülkelerin suçlamaları reddettiği yönündeki haberler aktarılırken de sedye üzerinde yatan, kalp masajı yapılarak hayata döndürülmeye çalışılan çocukların görüntülerine yer verilmektedir. Bu görüntülerin kullanılması Esad rejimini ve destekçisi Rusya'yı olumsuzlama olarak okunabilmektedir. Haberin üst sesinde Rusya'nın saldırıyı muhalefet güçlerinin yaptığı yönünde görüş bildirdiği söylenirken bu görüntülerin konuşma süresinde ekranda kalması söylenen sözlerin inandırıcılığını ve etkisini azaltmaktadır.

CNN Türk, 23 Ağustos 2013

CNN International kanalının saldırı ile ilgili haberlerde kullandığı görüntüler incelendiğinde kanalın görüntüleri haberi doğrulatmak için kullandığı görülmektedir. Haberde aktarılan söylemler görüntülerle doğrulanmak istenmektedir. Haberlerde yerde yatan çocuklar, nefes almakta zorlanan insan görüntüleri sıklıkla gösterilmektedir. Kimyasal silah iddialarının aktarıldığı haberlerin ardından verilen görüntülerle, izleyicilerin iddiaların doğruluğu konusunda ikna edilmeye çalışıldığı dikkat çekilmektedir. 1 hafta boyunca yayınlanan haberlerde aynı görüntülerin tekrarlandığı dikkat çekmektedir.

CNN International, 21 August 2013

CNN International, 23 August 2013

Haberde kullanılan görüntülerle Esad rejiminin olumsuzlandığı görülmektedir. Haberlerde aynı görüntüler sık sık tekrarlanırken, Suriye rejiminin kırmızı çizgiyi aştığı ve ABD'nin müdahale seçeneği vurgulanmaktadır. ABD'nin müdahale haberleri verilirken yıkılmış binalar, kalp masajı yapılan, solunum cihazı takılan insanlar ekrana getirilmekte bu görüntülerle izleyicinin de ikna edilmek istendiği dikkat çekmektedir.

3.2.2. Makro Yapıya Yönelik Şematik Analiz

3.2.2.1. Ana Olay ve Sunum

Araştırma kapsamında incelenen CNN Türk televizyonunun 21-27 Ağustos tarihleri arasındaki haberlerde ana olay Suriye'de yapılan kimyasal silah saldırısıdır.

Bu tarihler arasında CNN Türk televizyonunun kimyasal silah saldırılarına ilişkin birden fazla habere yer verdiği ve verilen haberlerin büyük bir kısmında "Suriye'de kimyasal silah iddiası" söyleminin kullanıldığı görülmektedir. Haber girişlerinde ise kimyasal silah saldırısı sonucu hayatını kaybeden insan sayısına yönelik sayısal verilere ve görüşlere yer verilmekte, haberin inandırıcılığı sayısal verilerle sağlanmaya çalışılmaktadır.

Olayla ilgili haberlerde kanalın Suriye rejimini olumsuzlayan görüşlere daha çok yer verdiği dikkat çekmektedir. BM'nin de olayı araştırması ve aydınlatması gerekirken gereken adımları atmadığı yönünde yapılan eleştirilerin haberlerde öne çıktığı görülmektedir. BM'nin görevini yapmadığı yönündeki ifadeler haberlerin altyazısında tırnak içinde verilerek habere ilişkin söylem yeniden üretilmektedir: *"Bozdağ: Daha kaç masum insanın ölmesini bekliyorsunuz"(22.08.2014)*, *"Erdoğan'dan BM'ye: Neredesin? Ne işe yararsın?" (24.08.2013) Erdoğan: Suriye'de 100 bini aşkın kişi öldü BM nerde? (26.08.2014)* Tırnak içinde verilen alıntılarla haber kanalı olaya yorum katmadan olayı yorumlamış olmaktadır.

CNN International kanalında ise incelenen haberlerin ana teması Suriye'de yaşanan kimyasal silah saldırısı ve saldırının doğurduğu sonuçlar olarak belirlenmiştir. İnceleme 21 – 27 Ağustos tarihleri arasını kapsamaktadır.

Sözkonusu tarihte incelenen haberlerde CNN International kanalında kimyasal silah saldırısı ile ilgili birden fazla habere yer verildiği görülmektedir. Haberlerde 1000'den

fazla kişinin öldüğü ve ölenlerin çoğunun çocuk olduğu vurgulanmaktadır. Saldırı sonucunda hayatını kaybeden insan sayısı ve bunların çoğunun çocuk olduğu vurgusuyla haberin inandırıcılığının sağlanmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir.

Suriye rejimini olumsuzlayan görüşlerin yer aldığı haberlerin bir kısmında iddia kelimesinin kullanılmadığı görülmektedir. Saldırıyı kimin gerçekleştirdiği belli olmamasına rağmen, söylem iddia şeklinde aktarılmamış, haber kanalının tarafsızlık ilkesini göz ardı ettiği belirlenmiştir. *"Rebels say it is proof that the Syrian government used chemical weapons to kill hundreds of civilians near Damascus, maybe as many as 1,300."* (İsyancılar, bütün bunların Suriye hükümetinin, Şam yakınlarında gerçekleştirdiği kimyasal silah saldırıları sonucu yüzlerce, belki 1.300'den fazla insanın ölümüne sebep olduğunun bir kanıtı olduğunu söylüyor.) *(22 August 2013)* Haber kanalında ölü sayısına ilişkin verilen bilgilerde de zaman zaman iddia kelimesinin kullanılmadığı dikkat çekmektedir: *"Opposition groups say more than a 1,000 people died from poison gas on Wednesday."*(Karşıt gruplar, Çarşamba günü gaz zehirlenmesinden 1.000'den fazla insanın öldüğünü söyledi) *(26 August 2013)*

Haberler sunulurken bazı ifadelere haber başlıklarında tırnak içerisinde yer verildiği ve böylece söylemin yeniden üretildiği görülmektedir. Tırnak içerisinde verilen ifadelerde haber kanalı Suriye rejiminin kırmızı çizgiyi aştığını ve müdahalenin gerekliliğini ön plana çıkarmakta ve yoruma yer vermese de olayı üstü kapalı yorumlamaktadır.

Crossing the "Red Line" (Kırmızı çizginin aşılması) *(22 August 2013)*
Hagel: U.S. forces "ready to go" (Hagel: ABD kuvvetleri "gitmeye hazır) *(27 August 2013)*

Haber başlıklarında soru cümlelerinin kullanılmasıyla izleyicide merak uyandırılmak istendiği dikkat çekmektedir.

3.2.2.2. Ardalan ve Bağlam Bilgisi

Olayların politik ve sosyal yönünü inceleyen ardalan bilgisi, gerçek olayların tarihini ve bu olayların bağlamlarını da incelemektedir. Bu yönüyle de bağlam bilgisinden farklılaşmaktadır. CNN Türk kanalında kimyasal silah saldırısı ile ilgili haberler ardalan ve bağlam bilgisi açısından incelendiğinde haberlerde ardalan bilgisinin yer almadığı görülmektedir. Saldırı ile ilgili sunulan haberlerde olayın neden gerçekleştiğinin yer almaması, izleyicilerin olayın görünür sonuçlarına odaklanmasına neden olmaktadır.

Sunulan haberlerde, kimyasal silah saldırısı neden gerçekleşmiştir? Ülkede yaşanan olayların nedenleri nelerdir? İktidar ve muhalefet arasındaki çatışmalar neden kaynaklanmaktadır? Sorularının yanıtlarına yer verilmemiştir. Haberlerde arka plan bilgilerinin eksik olduğu görülmektedir. Bu da izleyiciyi belli sınırlarda düşünmeye yönlendirmektedir. Olayların izleyicinin kendi bakış açısını oluşturacak şekilde aktarılmadığı görülmektedir.

Haberlerde bağlam bilgisine bakıldığında ise ABD'nin Ortadoğu'da yaptığı müdahaleler ve bu müdahalelerin sonuçlarına yapılan atıflar dikkat çekmektedir. Aile Bakanı Fatma Şahin'in açıklamalarının yer aldığı haberde Saddam'a atıfta bulunularak, Esad'ın da benzer sonu yaşayacağı söylenmiştir: "Bugün Saddam'ın bir mezar taşı yok, Esad'ın da mezar taşı olmayacak." (22 Ağustos 2013, CNN Türk) Batı dünyasında zalim bir diktatör olarak tanımlanan Saddam Hüseyin, ABD Başkanı George W. Bush ve Britanya Başbakanı Tony Blair'in kitle imha silahlarına sahip olma suçlamalarının hedefi olmuş ve 2003 yılında Irak işgal edilmişti. İktidardan indirilen Saddam Hüseyin 2006 yılında idam edilmişti.[233] Haberde Esad'ın da aynı sonu yaşayabileceği düşüncesi ortaya konulmaktadır.

[233] Wikipedia, Saddam Hüseyinn, (Çevrimiçi) http://tr.wikipedia.org/wiki/Saddam_Hüseyin, 10 Aralık 2014

Başka bir haberde ise Kosova'daki NATO müdahalesi hatırlatılarak Suriye'de de benzer çözüme gidilebileceği düşüncesi ortaya konulmaktadır. Ancak haberde Kosova'daki NATO müdahalesinin neden yapıldığı konusunda net bir bilgi verilmemiştir. "1999 yılında yapılan Kosova müdahalesinde de benzer koşullar bulunuyordu. Benzerliklerden biri de Suriye krizinde olduğu gibi Rusya'nın da o dönem Miloşeviç hükümetiyle sıkı bağlarının bulunmasıydı. 1999 yılında Amerika Başkanı Bill Clinton Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden ümidi kesince sivil nüfusu koruma ilkesine dayanarak 78 gün süren NATO müdahalesinin önünü açmıştı." (24 Ağustos 2013, CNN Türk) Sırpların Kosova'da Arnavutlara karşı giriştiği katliam sonrası NATO, BM kararına dayanmadan tamamen kendi inisiyatifiyle, insani amaçlarla bölgeye müdahalede bulunmuştur. Haberde bu müdahaleye atıfta bulunularak Suriye'de de benzer müdahalenin olabileceği mesajı verilmek istenmekte ve yaşanan olaylar arasında benzerlik kurulmaktadır. Kurulan benzerlikle yapılacak herhangi bir müdahalenin meşrulaştırılmak istendiği de dikkat çekmektedir.

Amerikan Donanması'nın Doğu Akdeniz'de askeri varlığını artırdığı bilgisinin verildiği haberde ise Libya harekatına atıfta bulunulmaktadır. "Görev süresi dolan USS savaş gemisi Virginia'daki üssüne dönecekti ama 6. Filo komutanlığı geminin Doğu Akdeniz'de konuşlu kalması gerektiği talimatını verdi. Bölgede konuşlu olan dördüncü Amerikan savaş gemisi USS Mahan Libya harekatında Toma holk füzelerinin fırlatıldığı savaş gemisi gibi balistik füze kapasiteli." (24 Ağustos 2013) Libya'ya yapılan harekat hakkında bilgi içermeyen haberde, müdahalenin olma olsalığının yüksek olduğu mesajı verilmektedir. Bu mesaj görev süresi dolmasına karşın savaş gemisinin bölgeden ayrılmaması ve geminin balistik füze kapasiteli olduğu söylemleriyle güçlendirilmektedir. Haberde ABD olayda son sözü söyleyen ve bu konuda güçlü taraf olarak değerlendirilmektedir. ABD'nin neden müdahale gücü ve yetkisi olduğu sorgulanmamaktadır. Son paragrafta ABD Genelkurmay Başkanı'nın "Suriye'deki çatışmada taraf olmak riskli ve Amerika'nın olası bir

müdahalesi çatışmayı daha da körükleyen mezhepsel gerilimleri ortadan kaldırmayabilir" ifadelerine yer verilmesi müdahalenin daha kötü sonuçlar doğuracağı fikrinin desteklendiğini göstermektedir.

25 Ağustos tarihinde ABD donanmasının Doğu Akdeniz'de varlığını artırdığı haberi tekrar verilerek, Libya müdahalesine atıfta bulunulmaktadır. Bir gün önce verilen haberden farklı olarak, Suriye Enformasyon Bakanı'nın ABD'yi uyardığı müdahalenin olumsuz sonuçlara yol açacağını söylediği bilgisine yer verilmektedir. Enformasyon bakanının söylemleri İran ordusundan bir yetkilinin de ABD'yi uyardığı yönündeki bilgiyle güçlendirilmektedir. İran'ın nükleer silahlara sahip olduğu ve ABD'nin bu nedenle İran'a müdahalede bulunamadığı yıllardır tartışılan konular arasında yer almaktadır. Haberde İran'ın Suriye'nin destekçisi olduğunun belirtilmesiyle ABD'nin müdahale konusunda geri adım atabileceği fikri de üstü kapalı olarak desteklenmektedir.

CNN International kanalında yayınlanan haberler ardalan ve bağlam bilgisi açısından incelendiğinde ise olayın ardalan bilgisine yer verilmediği görülmektedir. Suriye'de yaşanan olayların yaşanan sürecin bir uzantısı olduğuna değinilmekte ancak neden kimyasal silah saldırısının gerçekleştirildiği, iktidar ve muhalefet arasındaki çatışmanın neden kaynaklandığı sorularına yanıt bulunamamaktadır. Olayların izleyiciyi belli yönde düşünmeye yönlendirecek şekilde aktarıldığı ve izleyicinin kendi bakış açısını oluşturması için gerekli bilgilere yer verilmediği dikkat çekmektedir.

Haberlerin bağlam bilgilerine bakıldığında geçmişte yaşanan Rwanda katliamına, daha önce gerçekleştirilen kimyasal silah saldırıları, 1990'larda yaşanan Balkan – Suriye Savaşı'na, Libya müdahalesine atıflarda bulunulduğu görülmektedir.

Kimyasal silah saldırıları sonucu 100 binden fazla insanın öldürüldüğü ve bunun Rwanda katliamı benzer katliamları hatırlattığı ifadeleri haberde dikkat çekmektedir.

1994 yılında gerçekleştirilen Rwanda katliamında 100 gün içerisinde 800 bin kişi katledilmiş, olay dünyanın en acımasız katliamları arasında yer almıştır. *"....we are looking at more than 100,000 people killed. .....History has taught us one thing and that's if you don't act when carnage unfolds in a country like Rwanda or elsewere"* (100 binden fazla insanın ölümünü seyrediyoruz. Tarih bize şunu öğretti; eğer harekete geçmezseniz Rwanda gibi başka yerlerde de katliamlar devam edecek.) *(21 August 2013)*

Haberlerde kimyasal silah saldırıları bir katliam olarak adlandırılmakta ve geçmişte yaşanan olaylarla benzerlikleri hatırlatılmaktadır. 1995 yılında Sırpların Srebrenica'da çoğu kadın ve çocuk olan birçok insanı katletmesi olayı gündeme getirilerek, Suriye'de yaşanan olayların da benzer sonuçlara yol açabileceği düşündürülmektedir. İzleyicinin dikkatini çekmek için soru ifadelerinin kullanılması da dikkat çekmektedir: *"....So the question I ask myself, will Syria unfold like Bosnia?"* (Kendi kendime şunu soruyorum, Suriye, Bosna gibi mi olacak?) *(23 August 2013)* Suriye'de yaşanan olaylar da Suriye'nin Srebrenica'sı olarak tanımlanmaktadır.

Suriye'de yaşanan olayların Kosova'daki gibi çözüleceği hatırlatılarak, 1999 yılında yaşanan olaylarda da benzer koşulların olduğu vurgulanmaktadır. Bugün Suriye hükümet destekçisi olan Rusya'nın o dönemde de Sırp hükümetini desteklediği bilgisi verilmekte ve iki olay arasında benzerlikler kurulmaktadır. *"In the 90s, Russia backed the Serbs. Today it backs Syria. Russia was stumbling out of Communism. The U.S. overran their protests. Today Russia is resurgent, rich in oil, it can an is ignoring the West."* (1990'larda Rusya, Sırbistan'ı destekledi. Bugün de Suriye'yi destekliyor. Rusya, komünizm dışında büyük bir engel oldu. Bugün Batı tarafından görmezden gelinse de Rusya petrol bakımından zengin, yeniden gelişen bir ülke.) *(23 Augus 2013)*

Olaylara müdahale edilmesi gerektiği düşüncesi ise ABD Başkanı Obama'nın daha önce kimyasal silah kullanılırsa kırmızı çizginin aşılacağı ifadeleriyle

hatırlatılmaktadır. ".....He has lost credibility becasuse the president said a year ago said if he used chemical weapons he would cross that line." (26 August 2013) Bu ifadelerle ABD'nin Suriye'ye müdahale edeceğine kesin gözüyle bakılmaktadır.

3.2.2.3. Haber Kaynakları

CNN Türk kanalında kimyasal silah saldırısı ile ilgili yayınlanan haberlere bakıldığında haber kaynağı kullanımına önem verildiği görülmektedir. Kullanılan haber kaynaklarından bazıları aşağıdaki gibidir:

"Suriye Ulusal Konseyi" (21 Ağustos 2013)
"Avrupa Birliği Dış Politika Temsilcisi" (21 Ağustos 2013)
"Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ" (22 Ağustos 2013)
"BM Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilcisi" (23 Ağustos 2013)
"İngiliz The Guardian Gazetesi" (25 Ağustos 2013)
"BM Genel Sekreteri" (26 Ağustos 2013)

CNN Türk televizyonunun haberlerde kaynak kullanımında özellikle hükümet görevlisi, BM yetkilileri, ABD Başbakanı, İngiltere Başbakanı gibi üst düzey kişilerin açıklamalarına yer verdiği tespit edilmiştir. Kaynak kullanımında daha çok Suriye aleyhinde söylemlere yer verildiği dikkat çekmektedir. Kimyasal silah saldırıları ilgili haberler iddia olarak verilse de, kimyasal silah saldırısını düzenleyen taraf olarak görülen Suriye rejiminden isimlerinin açıklamalarına bir ya da iki kez verildiği görülmektedir. Televizyon kanalının muhaliflerin bakış açısıyla haber yaptığı değerlendirilmektedir.

CNN International kanalında ise yayınlanan her haberin bir kaynağa dayandırıldığı görülmektedir. Haber kaynaklarından bazıları şöyledir:

White House Spokesman (Beyaz Saray Sözcüsü) Josh Earnest (CNN International, 21

August, 2013)
U.N. Deputy Secretary (BM Müsteşar Yardımcısı) Jan Elliason (CNN International, 22 August, 2013)
Defense Secretary (Savunma Bakanı) Chuck Hagel (CNN International, 24 August, 2013)
Senator (Senatör) John McCain (CNN International, 25 August, 2013)
President (Başkan) Obama (CNN International, 26 August, 2013)
United Nation Secretary-General (BM Genel Sekreteri) Ban Ki-Moon (CNN International, 26 August, 2013)

Haberlerde BM yetkilileri, ABD Başkanı ve diğer devlet başkanları ya da hükümet görevlilerin açıklamalarına yer verildiği görülmektedir. Görgü tanıklarının ifadelerinin yer aldığı haberlerde TV kanalının kendi muhabirini bölgeye göndererek olaya tanıklık ettiği dikkat çekmektedir. Kaynak kullanımında Suriye rejiminin olumsuzlandığı kaynakların açıklamaları oldukça fazla yer almaktadır. Rejiminin saldırıyı gerçekleştirmediği yönündeki açıklamalar, haberlerde çok az yer bulmaktadır. Ele alınan süre içerisinde yapılan inceleme TV kanalının Suriye rejimi aleyhinde bir bakış açısına sahip olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.4. Mikro Yapıya Yönelik Analiz Çalışması

3.2.4.1. Sentaktik Analiz

TV kanalının haber aktörleri ve olaylarla ilgili duruşunu değerlendirebilmek için sentaktik analizde haberlerde kullanılan cümlelerin aktif / pasif, kısa / uzun ya da basit / karmaşık oluşlarına bakılmaktadır.

"Haberin sentaktik yapı içinde belli kişi ve kurumların eylemlerinin pasif cümle aracılığı ile aktarılması haberde ideolojik olanın açığa çıkarılması açısından önemlidir. Aslında ideolojik olarak nötr bir dil olabileceğini varsaymak aynı zamanda habercilikte mutlak bir nesnellik

olabileceğini de varsaymak varsaymak demektir ki; bunun pratikte olanaksız bir durum olduğunu söyleyebiliriz."[234]

CNN Türk kanalı haber başlıklarında kısa, etken ve edilgen cümle yapılarını tercih etmektedir. Haberlerde kullanılan etken cümle yapılarıyla görüşlerine yer verilen kaynakların söylemleri etrafında haberin örüldüğü görülmektedir. Haber başlıklarının birçoğunda kimyasal silah iddiası kullanılmasına rağmen bu başlığın altında iddiaları doğrulayan bilgilerin yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu bilgiler etken bir yapı ile verilmekte, kaynağın söyledikleri ön plana çıkarılarak vurgulanmaktadır.

"Kimyasal silah iddiası"
Suriyeli muhalifler: Rejimin Guta'daki saldırısında bin 188 kişi öldü (21 Ağustos 2013)
Suriye'de kimyasal silah
Sınır tanımayan doktorlar: Perşembe günkü saldırıda 355 kişi öldü (25.08.2014)
Haber başlıklarında olaya iddia olarak verilmeye çalışılmış ancak alt başlıkta ölü sayısına ilişkin bilgilerin yer aldığı görülmektedir. Üst başlık edilgen bir yapıda sunularak izleyicide merak uyandırılmaktadır.

"Kimyasal silah iddiaları"
Bozdağ: Daha kaç masum insanın ölmesini bekliyorsunuz

Suriye'deki olaylar
Erdoğan: Suriye'de 100 bini aşkın kişi öldü BM nerde? (26.08.2014)

Haber başlıklarında BM olumsuzlaştırılan taraf olarak sunulmaktadır. BM hakkında söylenen görüşler başlıklarda ön plana çıkarılarak kurumun görevini yapmadığı görüşüne olumlu yaklaşıldığı görülmektedir.

[234] Ayşe İnal, **Haber Metinlerine Eleştirel bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar**, Ankara, Ankara Üniversitesi Yıllığı, 1994, s. 21

Haber metinlerinde cümlelerin etken yapıda kullanıldığı görülmektedir. Haber kaynaklarının ifadelerinin etken yapıda verilmesi kaynağın görüşlerine olumlu yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Haber kaynaklarının Suriye rejimine ilişkin söylemlerinin etken yapıda verilmesi, rejimin olayın faili olarak kodlandığını göstermektedir. Haberlerde BM'e yönelik olumsuz söylemlerin de etken yapıda verildiği dikkat çekmektedir. Haberlerde BM kurumunun da görevini yapmadığı yönündeki görüş onaylanmaktadır.

Televizyon kanalında yayınlanan haberlerde kullanılan ifadelere bakıldığında etken cümle yapısının ön plana çıktığı görülmektedir. Haber başlıklarında daha çok kısa, etken ve edilgen cümle yapılarının tercih edildiği ve bazı ifadelerin tırnak işareti içerisinde verildiği dikkat çekmektedir. Tırnak içerinde verilen ifadelerle ABD'nin Suriye'ye müdahale edebileceği ön plana çıkarılmakta, yaşanan saldırının büyük bir olay olduğu vurgulanmaktadır. Haberlerin kaynakların ifadeleri etrafında örüldüğü ve kaynağın kendisinden aktarıldığı diğer dikkat çeken nokta olarak ortaya çıkmaktadır. Tırnak içerisinde verilen ifadelerle haber kanalı söylemi desteklediğini göstermekte, söylem yeniden üretilmektedir.

Obama: "Big event of great concern" (Obama: Endişe verici büyük bir olay)
Says alleged poison gas attack in Syria "very troublesome" (Suriye'deki kimyasal silah saldırılarıyla ilgili söylenenler "çok üzücü") (23 August 2013)
Officials: "Updating options on Syria" (Yetkililer: Suriye'de seçenekler değerlendiriliyor) (24 August 2013)
U.S. has sent four warships to the region (ABD, bölgeye dört savaş gemisi gönderdi) (26 August 2013)
Hagel: U.S. forces "ready to go" (Hagel: ABD kuvvetleri "gitmeye hazır") (27 August 2013)

Haber başlıklarında ve içeriğinde Suriye'de yaşanan saldırı iddia olarak nitelense de ölü sayısı ve ölenlerin çoğunun çocuk ve kadın olduğu bilgilerine yer verildiği görülmektedir. Haber başlıklarında soru ifadelerine yer verilerek izleyicide merak uyandırılmak istenmekte, belli bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Has Syria Crossed U.S. red line... again? (Suriye, ABD'nin kırmızı çizgisini tekrar aştı mı?)
U.S. State Department Spokesperson on Damascus attack (21 August 2013)
Report: Chemical weapons used against Syrian people (Rapor: Suriyeli insanlara karşı kimyasal silah kullanıldı)
Bashar al-Assad's regime calls allegations "baseless" (Beşar Esad rejimi, iddiaların "temelsiz" olduğunu söyledi)
Graphic video shows lifeless bodies of children, adults (Görüntülerde cansız yetişkin ve çocuk bedenleri görülüyor)
U.N. inspectors in Damascus to investigate alleged prior use of chemical agents (BM denetçileri, Şam'da kimyasal madde kullanıldığı iddialarını araştıracak) (21 August 2013)
Allegations of chemical weapons used in Syria (Suriye'de kimyasal silah iddiaları)
Crossing the "Red Line" ("Krmızı çizginin" aşılması)
Syria accused of using chemical weapons (Suriye kimyasal silah kullanımından suçlanıyor)
Chemical weapons? (Kimyasal silah mı?) (22 August 2013)
Hundreds of dead bodies in Syria (Suriye'de yüzlerce cansız beden)
Opposition says govt. used chemical weapons (Muhalifler rejimin kimyasal silah kullandığını söylüyor) (22 August 2013)

Haber başlıklarında ve metinlerinde yer verilen ifadelerde Suriye rejimi olumsuzlaştırılan taraf olarak görülmektedir. Haber kaynaklarının yorumlarının etken yapıda yer alması kaynağın görüşlerine olumlu yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Rejim haberlerde olayın faili olarak kodlanırken, ABD olaya müdahale etmesi gereken aktör olarak kodlanmaktadır.

3.2.4.2. Sözcük Seçimleri

Haberde mikro yapının çözümlemesinde oldukça önemli olan sözcük seçimleri, Van Dijk'ın da belirttiği gibi ideolojik tavrı da ortaya koymaktadır.

CNN Türk haberlerinde sözcük seçimlerine bakıldığında haberlerin dramatik bir anlatımla sunulduğu görülmektedir. Düzenlenen kimyasal silah saldırısı sonucunda birçok insanın öldüğü, özellikle de çocukların öldüğü vurgulanmaktadır.

Suriye'den gelen haberler **insanlık dramı**. Artık başka söylenecek bir şey yok. (21 Ağustos 2013)

Muhalefetin çatı örgütü Suriye Ulusal Konseyi'ne göre saldırılarda **1188 kişi öldü.** Bunlardan yüzden fazlası da çocuk. (21 Ağustos 2013)

Gelen görüntüler dünyanın **tüylerini diken diken etti**. (23 Ağustos 2013)

Birleşmiş Milletler'in saldırı bölgesine erişimi konusunda **dış güçlerin bilek güreşi** sürerken Suriyeli aktivistler içeriden çözüm bulmaya çalışıyor. (23 Ağustos 2013)

Suriye'den beklenen izin geldi. Suriye rejimi Birlemiş Milletler'in Guta'ya girmesine **izin verdi**. (25 Ağustos 2013)

Suriye tabi dünyada **bir numaralı gündem maddesi**. (27 Ağustos 2013)

Haberlerde Suriye rejimi olayın faili olarak konumlandırılmaktadır. Yaşanan olaylar

sonrası Suriye rejiminin bölgede araştırmalara izin vermediği vurgulanmakta ve olası bir müdahalenin de altyapısı oluşturulmaktadır. Rejimin bölgede araştırmalara izin vermediğinin belirtilmesi, izleyiciye rejimin suçlu olduğunu düşündürmektedir.

Dış güçler olarak nitelenen ülkelerin bölgede araştırma yapılması konusundaki tartışmaları bilek güreşine benzetilmektedir. Konuyla ilgili söz sahibi olma konusunda mücadele olduğu ve bir tarafın mutlaka galip geleceği düşündürülmektedir. BM ekibinin bölgeye girişinin, Suriye rejiminin iradesi sonucu gerçekleştiği "izin verdi" sözcüğüyle vurgulanarak, rejimin bölgede gücünün devam ettiğine dikkat çekilmektedir.

CNN International kanalında yayınlanan kimyasal silah saldırıları ile ilgili haberlere bakıldığında ise olayların olduğu gibi aktarılmak istendiği ve söylemlerin görüntülerle desteklendiği görülmektedir. Saldırılar sonucu ölenlerin çoğunun çocuk olduğu vurgusu dikkat çekmektedir.

Yaşanan olay felaket olarak nitelendirilmekte ve geçmiş dönemde yaşanan soykırımlara benzetilmektedir. Suriye rejimi olayın faili olarak konumlandırılmakta, Beşar Esad ise diktatör olarak tanımlanmaktadır. Haberlerde Suriye rejiminin kırmızı çizgiyi aştığı ve müdahale seçeneğinin güçlü bir ihtimal olduğu da düşündürülmektedir. Söylem yetkililerin tırnak içerisinde verilen ifadeleriyle güçlendirilmektedir.

".....Even by the standards of Syria's remorseless conflict, that would represent a ***catastrophic*** *day..."* (Suriye'nin acımasız savaş standardlarına göre rağmen, bu bir felaket gününü temsil edecek.) (21 August 2013)

"....The events on the ground are horrific, whether it's chemical weapons use or whether it's just the death of tens of thousands of civilians at the hands of the ***brutal***

Assad regime*.....”* (Bölgede yaşananlar dehşet verici, kimyasal silah kullanılmış olsun ya da olmasın, gaddar Esad rejiminin elinde sadece binlerce sivilin cesedi var.) (21 August 2013)

“...History has taught us one thing and that’s if you don’t act when ***carnage*** *unfolds in a country like Rwanda or elsewhere, it continues....”* (Tarih bize şunu öğretti; eğer harekete geçmezseniz Rwanda gibi başka yerlerde de katliamlar devam edecek.) (21 August 2013)

“....McCain Wednesday tweeting, "no consequence for Assad using chemical weapons and ***crossing red line****. We shouldn’t be surprised he’s using them again….”* (McCain Çarşamba günü attığı tweette “Esad’ın kimyasal silah kullandığına ve kırmızı çizgiyi aştığına şüphe yok. Tekrar kimyasal silah kullanırsa şaşırmamalıyız.) (22 August 2013)

“.....I remind we you have over a million child refugees and over 100,000 killed. When we do nothing not only do they have a green light, but this gives a green light to ***brutal dictators*** *.....”.* (1 milyondan fazla mülteci çocuğun olduğunu ve bunların 100 binden fazlasının öldürüldüğünü hatırlatmak istiyorum. Eğer hiçbir şey yapmazsak, bu gaddar diktatörlere yeşil ışık yakacaktır.) (26 August 2013)

3.2.4.3. Retorik

Haber retoriği denildiğinde, haberde okuyucunun ya da izleyicinin neye yönlendirilmek istendiği düşünülmektedir. Retorik, bir şeyin nasıl söylendiğidir. Van Dijk haber metinlerinde inandırıcılığın sağlanması için kullanılan yöntemleri şu şekilde açıklamaktadır:

“En çok kullanılanları devam eden olayların doğrudan tanımları, yakın görgü tanıklarının, haberin tanığı olarak kullanılması, diğer güvenilir kaynakların kanıt olarak kullanılması,

sayılar, zaman, olay vb.'dir. Bunun dışında doğruluk ve kesinliği gösteren işaretler; doğrudan alıntılar kullanma, olayları yeni olduklarında bile tanıdık kılan iyi durum modelleri içine koymak gibi."[235]

CNN Türk haberlerine baktığımızda haberlerin retoriğini alıntılar ve sayıların oluşturduğu görülmektedir. Haberin inandırıcılığı açısından sayısal verilerin kullanılması önemli bir argüman olarak görülmektedir. Sayısal veriler kullanılırken görgü tanıkları ve güvenilir kaynaklara başvurulduğu görülmektedir. Böylece haberin inandırıcılığı ve gerçekliği konusunda izleyici ikna edilmeye çalışılmaktadır.

"Muhalefetin çatı örgütü Suriye Ulusal Konseyi'ne göre saldırılarda 1188 kişi öldü. Bunlardan yüzden fazlası da çocuk." (21 Ağustos 2013)

Şam medya ofisinden yapılan açıklamada 494 kişinin öldüğü iddia edildi. Duma Acil Servisi'nden Reuters'e konuşan bir hemşireye göreyse en az 213 kişi hayatını kaybetti. (21 Ağustos 2013)

Kimyasal silah kullanıldığı ve yüzlerce çocuğun binlerce kişinin yaşamını yitirdiği haberleri. (22 Ağustos 2013)
Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü Salı gecesi Şam'ın yedi mahallesinde kimyasal silah kullanıldığının iddia edildiği gün Şam'daki hastanelere nörotoksik semptom gösteren yaklaşık 3.600 hasta getirildiğinin tespit edildiğini ve bunlardan 355'inin öldüğünü duyurdu. (25 Ağustos 2013)

CNN Türk haberlerinde genelde doğrudan alıntı örneklerine yer verildiği, doğrudan alıntılarla Suriye rejiminin olumsuzlaştırıldığı görülmektedir. Haberlerin doğrudan ve dolaylı anlatımlarla Suriye rejimini olumsuzlaştırmaya yönelik kurulduğu dikkat çekmektedir. Haberi sunarken doğrudan alıntılara yer verilerek söylem yeniden üretilmekte ve güçlendirilmektedir.

[235] Teun A. Van Dijk, **News as Discourse**, pp. 83

Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ'ın hedefinde BM Genel Konseyi vardı. Bozdağ Birleşmiş Milletler'in gerekli adımları atmadığını savundu. (22 Ağustos 2013)

Bekir Bozdağ: "Suriye'de yaşanan insanlık suçuna karşı sessiz kalmak bu konuda hala siyasi çıkar hesapları yapmak çok büyük bir yanlışlıktır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeleri görevinin sorumluluğunu yerine getirmemiştir." (22 Ağustos 2013)

Suriye rejimi kimyasal silah kullanmıştır diyen Davutoğlu, Birleşmiş Milletler heyetinin Guta'ya erişiminin sağlanması çağrısını yineledi. (23 Ağustos 2013)

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu: "Suriye rejimi insanlık suçlarının en büyüğü olan kimyasal silah saldırısını gerçekleştirdi. Tabi Suriye rejiminin bu konuda bu saldırının kendi tarafından yapılmadığı iddiaları söz konusu. Şimdi Suriye rejimi açısından bir imtihan sözkonusu."

CNN International kanalında kimyasal silah saldırısını aktarırırken görgü tanıklarını haber kaynağı olarak kullanıldığı ve alıntılara sıklıkla başvurulduğu gözlemlenmektedir. Haberlerin retoriğini alıntılar, olayı yerinde takip eden muhabirin söylemleri ve sayısal veriler oluşturmaktadır. Haber retoriğinde sayısal verilerin vurgulandığı ve sayısal veriler aktarılırken yerde yatan ölü insan bedenlerinin gösterilmesi önemli bir argüman olarak görülmektedir. Haberlerde doğrudan ve dolaylı anlatımlara yer verildiği dikkat çekmektedir. Bu anlatımlarda Suriye rejimi olumsuzlaştırılmaktadır. Doğrudan alıntıların haber başlıklarında da yer alması kanalın söylemi güçlü kılmak istediğini göstermektedir. Doğrudan alıntılarda haber kanalı Suriye'ye müdahale seçeneğine olumlu yaklaşmaktadır.

"A red line for us is we start seeing a whole bunch of chemical weapons moving

around or being utilized. That would change my calculus." (Kimyasal silahların kullanımı ve dolaşımı bizim için kırmızı çizginin aşılması demektir. Bu benim bütün hesaplarımı değiştirir.) (Barack Obama, 22 August 2013)

"Hundreds dead in streets. Including kids killed by chem weapons. U.N. must get there fast and if true, perps must face justice." (Sokaklarda yüzlerce ölü. Kimyasal silahla öldürülmüş çocuklar da var. BM bir an önce oraya gitmeli ve iddialar doğruysa sorumlular adaletle yüzleşmeli) (Ambassador Samantha Power, 23 August 2013)

".....Hagel said the American military was providing President Barack Obama "with options for all contingencies, and that requires positioning our forces [and] positioning our assets to be able to carry out whatever options the president might choose...." (Hagel, Amerikan ordusunun tüm riskleriyle birlikte Başkan Obama'ya seçenekler sağlayacağını ve başkanın seçimi ne olursa olsun her koşulda görevlerini yerine getireceklerini söyledi) (24 August 2013)

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada 21 - 27 Ağustos tarihleri arasında CNN Türk ve CNN International kanallarında Suriye'de gerçekleştirilen kimyasal silah saldırıları ile ilgili haberler eleştirel söylem analizi çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada kanalların haberleri makro ve mikro açıdan ele alınmıştır.

Çalışmada, Suriye'deki olayların CNN Türk ve CNN International haber kanallarında ele alınış biçimlerindeki farklılıkların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

İncelemeler sonucu CNN Türk kanalının hayatını kaybedenlerin sayılarına yönelik ifadelere yer vererek haberi daha dikkat çekici hale getirdiği görülmektedir. CNN International kanalının ise haberi aktarırken sayıları çok kullanmadığı, görüntülere yer vererek haberi izleyiciye doğrulatmayı tercih ettiği dikkat çekmektedir. CNN Türk haberlerinde Suriye rejimi ve BM olumsuz olarak sunulurken, CNN International kanalı olaylardan sadece Suriye rejimini sorumlu tutmakta, BM'nin inceleme yapamamasının nedeni olarak da Suriye rejimini görmektedir. CNN Türk kanalı ise BM'nin görevini yapmadığı yönündeki ifadelere tırnak işareti içinde yer vererek söylemi yeniden üretmektedir.

CNN Türk, haber başlıklarında yaşananları iddia olarak nitelendirirken, CNN International kanalı saldırının Suriye rejimi tarafından gerçekleştirildiği yönünde bir söylem kullanmaktadır. Kanalın saldırıyı aktarırken çoğu zaman iddia sözcüğüne yer vermediği de görülmektedir. CNN International haber başlıklarında ABD'nin olaya müdahale etmesi gerektiği yönündeki söylemlerin de vurgulandığı gözlemlenmektedir.

CNN Türk kanalı saldırıyla ilgili görüntülere birkaç haberde yer verirken, CNN International kanalı aynı görüntüleri 1 hafta boyunca saldırıyla ilgili yaptığı bütün

haberlerde kullanmaktadır. Tekrar tekrar aynı görüntülere yer vererek kanalın izleyici ikna etme ve müdahale seçeneğini önemli bir argüman olarak göstermek istediği dikkat çekmektedir.

CNN Türk kanalının haberi aktarırken olayların arka planına yer vermediği, bağlam bilgisine bakıldığında ise ABD'nin Ortadoğu'da yaptığı müdahalelerin ön plana çıktığı görülmektedir. CNN International kanalı ise olayları aktarırken, yaşananların Suriye'de yaşanan sürecin bir devamı olduğunu belirtmektedir. Bağlam bilgisi açısından ise kimyasal silah saldırılarını geçmişte yaşanan katliamlara atıfta bulunarak ele almaktadır.

CNN Türk kanalının haberleri aktarırken hükümetin Suriye ile ilgili olan ilişkilerinin bozulması da göz önünde bulundurulduğunda hükümete yakın bir söylem oluşturduğu görülmektedir. Saldırı sonrası yapılan açıklamalara bakıldığında Başbakan'ın ve hükümet milletvekillerinin ifadelerinin daha fazla yer aldığı görülmektedir. BM'i suçlayan ifadelere yer verilmesi ve bunların tırnak içerinde yer verilmesi de kanalın BM'nin görevini yapmadığı söylemine katıldığını göstermektedir. CNN International kanalının ise Suriye'ye yönelik müdahale konusunu vurguladığı, bu yöndeki söylemleri güçlendirerek yeniden ürettiği görülmektedir.

Haber kanalları kitlelerin belli duygularına hitap ederek, ortak bir duygu oluşturmayı ve bu duyguların karar alıcılar üzerinde bir etkiye dönüşmesini sağlamaktadır. Suriye'da yaşanan kimyasal silah saldırıları sonucu yayınlanan haberlerde acı çeken insanlara yoğun şekilde yer verildiği dikkat çekmektedir. Bu toplumda ortak bir duygu oluşturma amacı olarak okunabilir. Toplumun ortak duygularının tepkiye dönüşmesini engellemek için politikacılar kararlarını buna göre şekillendirmektedir. CNN International kanalında yayınlanan haberlerde karar alıcıların politikalarını şekillendirme isteği dikkat çekmektedir. Haber kanalının yayınladığı görüntülerle ABD'yi Suriye'ye müdahale konusunda zorladığı görülmektedir. CNN Türk kanalının

ise karar alıcıların görüşleri doğrultusunda bir yönlendirme yaptığı dikkat çekmektedir. Haber kanalı olayları sunarken, konuyla ilgili değerlendirmeleri birincil ağızdan aktararak, söylemi yeniden üretmeyi tercih etmektedir. Üstü kapalı da olsa bu görüşleri olumladığı gözlenmektedir. İki haber kanalınından kamuoyunda ortak tepki oluşturmak için benzer görüntüleri sıklıkla kullandığı ve ölen insan sayılarına ilişkin bilgilere yer verdiği görülmektedir.

İki haber kanalının da izleyiciyi belli bir ideoloji çerçevesinde yönlendirmek istediği dikkat çekmektedir. İki kanalda da olayların izleyicilere belli çerçevede aktarıldığı gözlenmektedir. CNN International kanalı izleyiciyi ABD'nin müdahale etme gerekliliği konusunda ikna etmeye çalışırken, CNN Türk kanalı Suriye rejimini ve Birleşmiş Milletler'i olumsuzlayarak izleyiciyi bu konuda ikna etmeye çalışmaktadır. Kullanılan haber başlıkları da bu görüşü desteklemektedir.

İncelenen haber kanallarının haber kaynaklarını ağırlıklı olarak güç/iktidar sahibi kişilerden tercih etmesi egemen söylemin yeniden üretildiğini göstermektedir. Medya sahiplerinin farklı alanlardaki yatırımları, kanalların iktidarla ilişkilerini sorunsuz şekilde yürütme isteğini gündeme getirmektedir. Bu durum da medya kanallarının iktidarların sözcüsü olarak hareket etmesine yol açmaktadır.

Haber kanallarının kamuoyu oluştururken ya da sunulan haberin inandırıcılığını sağlamak için dramatik bir anlatım tercihi dikkat çekmektedir. Haberlerde dramatik anlatımı destekleyen görüntülerin sürekli tekrarlanması da izleyicilerin duygularına hitap ederek, onları ortak bir duygu etrafında birleştirmek için kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Haber sunumlarında CNN International kanalının olay yerine giderek olayı yerinde incelediği, CNN Türk kanalının ise ajanslardan aldığı görüntüleri kullanarak haberleri aktardığı görülmektedir. Diğer dikkat çeken bir nokta ise; CNN Türk kanalında ABD,

sorunun çözümünde önemli bir aktör olarak konumlandırılırken, CNN International kanalının, Türkiye'nin Suriye konusundaki önemine rağmen, hiçbir yetkili/siyasi ismin görüşüne yer vermemesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her iki haber kanalının da haberleri belli çerçeve içinde aktararak izleyiciyi belli düşünceler etrafında manüple ettiği görülmektedir. TV kanallarının sunulan ifadeleri / ideolojileri kabul ettirmek için, geçmişte yaşanan olayları hatırlatarak izleyicinin onayını almak istediği dikkat çekmektedir.

Yapılan analizlerde siyasi ve ideolojik güçlerin medyanın söylemleri üzerinde etkili olduğu görülmektedir. CNN Türk televizyonunun haberleri aktarırken hükümet ile paralel bir söylem oluşturduğu görülmektedir. CNN International kanalındaki haberlerde ise ABD'nin müdahale seçeneğinin önemi açık şekilde belirtilmektedir. Sınır ötesi operasyon vurgusu CNN International'ın savaş yanlısı bir tutum sergilemesi olarak okunabilir. Müdahale gerekçesi sunulurken haberin geçmişte yaşanan soykırımlara gönderme yapması da dikkat çeken diğer bir nokta olarak görülmektedir. CNN Türk televizyonunun ise savaş fikrine daha temkinli yaklaştığı dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

Achcar, Gilbert: **Kaynayan Ortadoğu Marksist Aynada Ortadoğu**, Çev. Rida Şimşekel, İstanbul, İthaki Yayınları, 2004, s. 17.

Akın, Ahmet: "Arap Baharının Suriye'ye Etkisi", (Çevrimiçi), http://www.stratejikanaliz.com/dis_politika/suriye/arap-baharinin-suriyeye-etkisi/#, 13 Kasım, 2013

Aksu, Bekir: "Beşar Esad Döneminde Türkiye - Suriye İlişkilerindeki Değişim", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi, 2011, s. 123.

Aktar, Erzan: **Suriye**, Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Yakın Doğu Araştırmalar Merkezi, (Çevrimiçi), http://tuic.org.tr/Assets/Files/Arap-Dunyasinda-Entropi-26-09-2012-carsamba.pdf, 25 Şubat 2014.

Altunışık, Meliha Benli, Özlem Tür: **From Distant Neighbours to Partners? Changing Syria - Turkish Relations**, İstanbul, SAGE Publications, Vol. 37 (2), 2006, p. 233.

Amanov, Şatlı: "**Hafız Esad Dönemi Suriye Dış Politikası, Ortadoğu Siyasetinde Suriye**", Ankara, Platin Yayınları, 2004, s. 194.

Amin, Samir: "**The People Spring The Future of The Arab Revolution**", Pambazuka Press, 2012, p. 8.

Anadolu Ajansı: "**Reyhanlı Saldırısının bir Numaralı Zanlısı Nasır Eskiocak Konuştu**", 15 Haziran, 2013, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23513347.asp, 28 Aralık 2013.

Arı, Tayyar: **Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Bursa,

Marmara Kitap Merkezi, 2008, s. 25.

Arı, Tayyar: "**Liderler, Kanaat Önderleri ve Kamuoyunun Gözünden Yükselen Güç Türkiye, ABD ve Ortadoğu İlişkileri**", İstanbul, Marmara Kitap Merkezi, 2010, ss. 148-149.

Armaoğlu, Fahir: "**Filistin Meselesi ve Arap- İsrail Savaşları (1948-1988)**", Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994, s. 208.

Aslan, Cevdet: Beşar Esad Dönemi Türkiye - Suriye İlişkileri, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi**, Haziran 2008, ss. 55-56.

Atabek, Gülseren Şendur, Ümit Atabek: **Medya Metinlerini Çözümlemek, İçerik, Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri**, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2007, s. 155.

Atlıoğlu, Yasin: **Beşşar Esad Suriyesi'nde Reform, Demokratikleşme -Güvenlik İkilemi**, İstanbul, Tasam Yayınları, 2007, s. 72.

Aybar, Sedat: **Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, Tarihsel Gelişim Sürecinde Ortadoğu'nun Türkiye Açısından Ekonomik ve Politik Önemi ve Geliştirilebilecek Politikalar**, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, 2008, ss. 22-23.

Ayhan, Veysel: **Çatışmadan Entegrasyona: Türkiye-Suriye**, Ankara, Stratejik Düşünce: Aylık Uluslararası İlişkiler ve Strateji Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 1, Aralık 2009, s. 45.

Ayhan, Veysel: "Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması", 2 Ocak, 2012, (Çevrimiçi),

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201227_veysell.pdf, 25 Şubat 2014.

Aziz, Aysel: **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri**, 8. Baskı, İstanbul, Nobel Kitap, ss. 148-149.

Balbay, Mustafa: **Suriye Raporu**, 2. Baskı, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2007, s.17.

Bar, Samuel: **Bashar's Syria: The Regime and its Strategic Worldwiev**, Israel, Comperative Strategy, 2006, p. 368.

BBC Türkçe: "Halep'te Savaşan 'Türk Militanlar'", 21 Ağustos, 2012, (Çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/08/120821_fisk_syria.shtml, 28 Aralık 2013.

BBC Türkçe: "Hule Katliamı: Üç Çocuğumu da Öldürdüler", 29 Mayıs, 2012, (Çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/05/120528_houla_massacre.shtml,28 Aralık 2013.

BBC Türkçe: "NATO, Türkiye - Suriye Sınırına Patriot Kararını Onayladı", 4 Aralık, 2012, (Çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/12/121204_nato_patriot_update2.shtml, 28 Aralık 2013.

BBC: "Suriye'de ABD – Rus rekabeti ve YPG'li yeni ittifak: Suriye Demokrat Güçleri", 12 Ekim, 2015 (Çevrimiçi), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151012_suriye_kurt_arap_ittifak, 20 Ekim 2015

Berelson, B: **Content Analysis in Communication Research**, Newyork, NY: Free Press, 1952, s. 18.

BİA Haber Ajansı: "Ulusal Güçler İttiffakı Birinci, Müslüman Kardeşler İkinci", 18 Temmuz, 2012, (Çevrimiçi), http://www2.bianet.org/bianet/dunya/139773-ulusal-gucler-ittifaki-birinci-musluman-kardesler-ikinci, 25 Şubat 2014.

Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu Toplumsal Araştırma Birimi: "Ortadoğu Tarihi, 2. Bölüm: 1939- 1967, Klasik Sömürgeciliğin Bölgeden Çekilişi, Yükselen Arap Milliyetçiliği", 1 Eylül, 2005, (Çevrimiçi),http://www.bgst.org/dunya-temel-metinler/ortadogu-tarihi-2-bolum-1939-1967-klasik-somurgeciligin-bolgeden-cekilisi-yukselen-arap-milliyetciligi, 4 Nisan 2013.

Brynen, Rex, Pete W. Moore, Bassel F. Salloukh, Marie Zahar,Joëlle: **Beyond The Arab Spring: Authoritarianism and Democratization in the Arab World**, Colarado, Lynne Rienner Publishers, 2012, ss. 42-43.

Cabbarlı, Hatem: **Ortadoğu'da Terör Örgütleri ve Suriye'nin Yaklaşımı (HAMAS, HİZBULLAH, PKK)**, Ankara, Platin Yayınları, 2004, s. 409.

Clevand, William L.: **Modern Ortadoğu Tarihi**, Çev. Mehmet Harmanç, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2004, s. 148.

CNN Türk: "Suriye rejimi Halep'le bağlantıyı yeniden sağladı", 5 Kasım, 2015 (Çevrimiçi),

CNN Türk: "Ve Hüsnü Mübarek İstifa Etti", 18 Şubat, 2011, (Çevrimiçi), http://www.cnnturk.com/2011/dunya/02/11/ve.husnu.mubarek.istifa.etti/606410.0/, 22 Şubat 2014.

Cöhce, Salim: "Büyük Ortadoğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Ortadoğu

Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler", Gazi Akademik Bakış Dergisi, Sayı 2, 2000, ss. 66-67.

Cop, Burak: "Suriye'yi Anlamak: Hafız Esad'ın Mirası", 7 Aralık, 2011, (Çevrimiçi), http://www.ntvmsnbc.com/id/25303859, 24 Aralık 2013.

Çubukçu, Mete: **Yıkılsın Bu Düzen! Arap Ayaklanmaları ve Sonrası**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 39.

Cumhuriyet: "Işid Nedir? Hangi Bölgeler Işid Kontrolünde?", 11 Haziran, 2014, (Çevrimiçi), http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/81561/ISiD_nedir__Hangi_bolgeler_ISiD_kontrolunde_.html, 10 Ekim 2014.

Dabashi, Hamid: **The Arab Spring, The End of Postcolonialism**, London, New York, Zed Books, 2012, pp. 28.

Davişa, Adid: **Arap Milliyetçiliği: Zaferden Umutsuzluğa**, Çev. Lütfi Yalçın, İstanbul, Literatür Yayınları, 2004, s. 138.

Dedeoğlu, Beril: **Ortadoğu Üzerine Notlar**, İstanbul, Derin Yayınları, 2002, ss. 2-3.

Deniz, Şadiye: "Ortadoğu'nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.V, No: 20, Kış 2012, s. 177.

Dijk, Teun Van: **Discourse, ideology and context**, Folia Linguistica, 2001, s. 13.
Dijk, Teun Van: **News As Discourse**, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1988, s. 72.

Dijk, Teun Van: **News as Discourse**, 1992, Hillsdale, NJ: Lawrance Erlbaum Associates, Inc., pp. 84-88.

Dijk, Teun Van: **Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları**, Medya, İktidar, İdeoloji, Ed. Mehmet Küçük, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2005, s. 353.

Doğan Haber Ajansı: "Reyhanlı'daki Patlamada Gözaltına Alınan 3 Kişi Tutuklandı", 23 Ağustos, 2013, (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/24574530.asp, Erişim Tarihi: 28 Aralık 2013.

Duran, Hasan, Çağatay Özdemir: "Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı", Sakarya, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt/Volume: 7, Sayı/ Number: 2, 2012, s. 186.

Durna, Tezcan: **Medyadan Söylemler**, İstanbul, Libra Kitap, 2010, s. 48.

Efegil, Ertan: "Ortadoğu'daki Gelişmelerin Analizi: Libya, Tunus, Bahreyn, Mısır ve Suriye", **Ortadoğu Analiz Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 59, Kasım 2013, ss. 11-12.

Erciyes, Erdem: **Ortadoğu Denkleminde Türkiye- Suriye İlişkileri**, İstanbul, IQ kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 16.

Erdoğmuş, Yasin, Makbule Ertosun, Kübra Akadır: **Libya**, Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Yakın Doğu Araştırmalar Merkezi, Ekim, 2012, (Çevrimiçi), http://tuic.org.tr/Assets/Files/Arap-Dunyasinda-Entropi-26-09-2012-carsamba.pdf, 25 Şubat 2014.

Ergeç, Nüket Elpeze: **Medya ve Söylem Yaklaşımları ve Medya Metinlerine Uygulamasının İncelenmesi**, İstanbul, Pegem Yayınları, 2010

Ertuğrul, Doğan: "Türkiye Dış Politikası İçin Bir Test: Suriye Krizi", Haziran, 2012,

(Çevrimiçi), http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/Dogan_Ertugrul_TESEV_Suriye%20Krizi.pdf, 28 Aralık 2013.

Filiu, Jean, Pierre: "**The Arab Revolution Ten Lessons From The Democratic Uprising"**, London, Hurst & Company, 2011, pp. 20-21.

Fırat, Melek, Ömer Kürkçüoğlu: **Ortadoğu'yla İlişkiler, Türk Dış Politikası 1919-1980**, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, C.I, 2002, s. 94.

Fraser, T. G., Andrew Mango, Robert Mcnamara: **Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu**, Çev. Füsun Doruker, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2011, ss. 19-20.

Gelvin, James L.: **The Arab Uprisings What Everyone Needs to Know**, New York, Oxford University Press, 2012, p. 93.

Gerger, Haluk: **ABD, Ortadoğu, Türkiye**, İstanbul, Ceylan Yayınları, Kasım 2006, s. 519.

Global Political Trends Center: "Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Değişimi Anlamak", İstanbul Kültür Üniversitesi, 11 Nisan, 2011, (Çevrimiçi), http://www.gpotcenter.org/dosyalar/GPT1_OrtadoguKuzeyAfrika_IST_11APR2011.pdf, 18 Şubat 2014.

Gülşen, Salih Metecan: "Suriye", (Çevrimiçi), acikarsiv.atilim.edu.tr/browser/485, 26 Aralık 2013.

Gürson, Poyraz: **Suriye**, Ankara, Atılım Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 6.

Habertürk, "Rusya 24 saatte 51 IŞİD noktasını vurdu**"**, 18 Ekim, 2015 (Çevrimiçi), http://www.haberturk.com/dunya/haber/1141653-rusya-24-satte-51-isid-noktasini-

vurdu, 19 Ekim 2015

Habertürk: "Yaptırımların Hedefi Kaddafi", 27 Şubat, 2011, (Çevrimiçi), http://www.haberturk.com/dunya/haber/605237-yaptirimlarin-hedefi-kaddafi, 25 Şubat 2014.

Hopwood, Derek: **Syria 1945-1986 Politics and Society**, London, 1988, pp. 16.

http://www.cnnturk.com/turkiye/suriye-rejimi-haleple-baglantiyi-yeniden-sagladi, 5 Kasım 2015

İbas, Selahattin: **Türkiye- Suriye İlişkileri Tarihi, Ortadoğu Siyasetinde Türkiye**, Ankara, Platin Yayınları, 2004, s. 42.

İnal, Ayşe: "Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar", Ankara, **Ankara Üniversitesi Yıllığı**, 1994, s. 21.

İnceoğlu, Yasemin G., Nebahat A. Çomak: **Metin Çözümlemeleri**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2009, s. 22.

Kahraman, Hasan Bülent: **ABD Bu 11 Eylül'ü Çok Sevdi, 11 Eylül Sonrası ABD, Türkiye, Ortadoğu**, İstanbul, Agora Kitaplığı, Ocak 2006, s. 96.

Kaynak, Mahir, Emin Gürse: **Büyük Ortadoğu Projesi**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2008, ss. 12-13.

Khouri, Rami G.: "Drop The Orientalist Term, 'Arab Spring'", Lebanon, **The Daily Star**, 17 Ağustos, 2011, (Çevrimiçi), http://www.dailystar.com.lb/Opinion/Columnist/2011/Aug-17/Drop-the-Orientalist-term-Arab- Spring.ashx#axzz1mhR03jGW, 18 Şubat 2014.

Kibaroğlu, Ayşegül, Waltina Scheumann: **Euphrates-Tigris River System: Political Rapprochement and Trans-boundary Water Cooperation**, Germany, Springer 2011, p. 295.

Kılıç, Ecevit: "9 Soruda Kobani", 8 Ekim, 2014, (Çevrimiçi), http://m.haberturk.com/dunya/haber/997407-9-soruda-kobani-ecevit-kilic-yazdi, 10 Ekim 2014.

Kocaman, Ahmet: **Dilbilim Söylemi**, Ankara, Hitit Yayınevi, 1996, s. 2.

Kürkçüoğlu, Ömer: **Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)**, Ankara, Barış Kitap, t.y., s. 3.

Larrabee, Stephen F.: **Turkey Rediscovers the Middle East**, Foreign Affairs, July/August, 2007, s. 109.

Leverett, Flynt: **Inheriting Syria: Bashar's Trial by Fire**, Washington, The Brookings İnstitution, 2005, p. 61.

Lewis, Bernard: **Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**, 8. Baskı, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2011, s. 27.

Lutskiy, Borisoviç: **Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla**, Çev. Turan Keskin, İstanbul, Yordam Kitap, 2011, s. 11.

Maden, Tuğba Evrim: "Türkiye- Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü", Kasım, 2011, (Çevrimiçi), http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011113_inceleme2.pdf, 26 Aralık 2013.

Mahalli, Hüsnü: **Diren Suriye**, İstanbul, Destek Yayınları, Ocak 2014, ss. 175-176.

Mahir, Ahmed: "Mursi'nin Birinci Yılında Mısır Kutuplaşıyor", 28 Haziran, 2013, (Çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/06/130628_misir_analiz.shtml, 24 Şubat 2014.

Makovsky, Alan, Sabri Sayarı: **Türkiye'nin Yeni Dünyası Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, İstanbul, Alfa Yayınları, Şubat 2002, s. 55.

Mansfield, Peter: **Ortadoğu Tarihi**, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul, Say Yayınları, 2012, s. 315.

Megill, Allan: **Aşırılığın Peygamberleri**, Ankara, Bilim Sanat Yayınları, 1998, s. 314.

Mora, Necla: **Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim**, İstanbul, Alt Kitap, 2008, s. 11.

Mynet, "Suriye ordusu Halep'te 4 bölgeyi geri aldı", 19 Ekim, 2015 (Çevrimiçi), http://www.mynet.com/haber/dunya/suriye-ordusu-halepte-4-bolgeyi-geri-aldi-2144276-1, 19 Ekim 2015

NTVMSNBC: "Mursi: Beni Darbeden Önce Kaçırdılar", 13 Kasım, 2013, (Çevrimiçi), http://www.ntvmsnbc.com/id/25479106/, 24 Şubat 2014.

Oran, Baskın: **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1980-2001)**, C. II., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, ss. 144-145.

Özalp, Güven: "Patriot Sistemlerinin İlk Bölümü Devrede", 26 Ocak, 2013, (Çevrimiçi), http://www.amerikaninsesi.com/content/patriot-sistemlerinin-ilk-bolumu-devrede/1591390.html, 28 Aralık 2013.

Özcan, Hüseyin Alper: **AKP Döneminde Suriye'ye Yönelik Türk Dış Politikası**, Ed. Ümit Özdağ, Küçük Ortadoğu Suriye, Ankara, Kripto Yayınları, 2012, s. 217.

Özdemir, Çağatay: "Ortadoğu ve Arap Baharı, Türkiye Demokratik Bir Ülke Olarak Ortadoğu'da Model Olabilir Mi?", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, 2012, s. 10.

Özer, Ömer: **Haber Söylem İdeoloji: Eleştirel Haber Çözümlemeleri**, Konya, Literatürk Yayınevi, 2001, s. 17.

Özer, Ömer: **Haberi Eleştirmek, Haberin İdeolojik Duruşu: Eğitim-Sen Eyleminin Türk Basınında Temsili**, Konya, Literatürk Yayınları, Mayıs 2012, ss. 137-138.

Pappé, Ilan: **Ortadoğu'yu Anlamak**, Çev. Gül Atmaca, 2. Baskı, İstanbul, NTV Yayınları, Mart 2011, s. 19.

Punch, Keith F.: **Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar**, Çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2005, s. 215.

Radikal: "Hatay'da Büyük Patlama", 11 Şubat, 2013, (Çevrimiçi), http://www.radikal.com.tr/turkiye/hatayda_buyuk_patlama-1120938, 28 Aralık 2013.

Radikal: "Jandarma El Nusra Uyarısı Yapmış", 22 Mayıs, 2013, (Çevrimiçi), http://www.radikal.com.tr/politika/redhackten_sok_reyhanli_belgeleri-1134548, 28

Aralık 2013.

Radikal: "Suriye İç Savaşının 3.Yılı: Bilanço Çok Ağır!"**,** 15 Mart, 2014, (Çevrimiçi), http://www.radikal.com.tr/dunya/suriye_ic_savasinin_3_yili_bilanco_cok_agir-1181421, 01 Nisan 2014.

Şahin, Şule: "11 Eylül 2001 Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu Politikası", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, Gazi Üniversitesi, 2006, s. 42.

Sakin, Serdar, Serdar Deveci: "Ortadoğu Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme", 2011, (Çevrimiçi), http://www.historystudies.net/Makaleler/180246529_16-Serdar%20Sakin.pdf, 11 Mart 2013.

Sandıklı, Atilla, Kenan Dağcı: **Büyük Ortadoğu Projesi Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler**, İstanbul, Tasam Yayınları, 2006, s. 178.

Sani, Ahmed Esad: "Mısır'daki Katliamın Bilançosu: 3 Bin 553 Ölü", 17 Ağustos, 2013, (Çevrimiçi), http://www.aa.com.tr/tr/dunya/216395-misirdaki-katliamin-bilancosu-3-bin-533-olu, 24 Şubat 2014.

Şanverdi, Fadıl: "Arap Baharı ve Suriye'ye Etkisi", 18 Ocak, 2014, (Çevrimiçi), http://politikaakademisi.org/arap-bahari-ve- suriyeye-etkisi/, 29 Nisan 2014.

Şen, Sabahattin: **Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2004, s. 23.

Serdar Ataş, "Muhalefeti bitirme planı", 3 Aralık, 2014 (Çevrimiçi), http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/muhalefeti-bitirme-plani, 10 Aralık 2014

SETA Yayınları: **Rapor No: 2, 25 Ocak'tan Yeni Anayasaya: Mısır'da Dönüşümün Anatomisi,** Ankara, Nisan 2012, s. 19.

Sondakika.com: “52 Kişinin Öldüğü Reyhanlı Saldırısının İddianamesi Tamamlanması (3)”, 23 Ekim, 2013, (Çevrimiçi), http://www.sondakika.com/haber/haber-52-kisinin-oldugu-reyhanli-saldirisinin-5208799/, 28 Aralık 2013.

Sözcü: “Esad’dan Flaş Suriye Açıklaması”, 14 Nisan, 2014, (Çevrimiçi), http://sozcu.com.tr/2014/dunya/esaddan-flas-suriye-aciklamasi-486214/, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2014.

Sözen, Edibe: **Söylem: Belirsizlik Mübadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999, s. 25.

Şur, Tuncay: “Suriye’de Dört Mevsim ‘Arap Baharı’”, 6 Aralık, 2013, (Çevrimiçi), http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=1056, 20 Mart 2014.

Tan, Mehmet, Aziz Belli, Abdullah Aydın: “2002 Sonrası ve Arap Baharı Kapsamında Türkiye- Suriye İlişkileri ve Bölgesel Yansımaları”, 1 - 2 Ekim, 2012, (Çevrimiçi), http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Imagesimages/files/10.pdf, 28.12.2013.

Tandoğan, Ali “Arap Baharı Sürecinde Mısır”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Ankara, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2013, s. 1.

Tanilli, Selver: **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş**, İstanbul, Alkım Yayınları, 1991, ss. 128-129.
Taşlı, Ömer: **Ortadoğu’ya Süper Güçlerin Etkisi**, İstanbul, Fikir Yayınları, 1986, s. 15.

Topçu, Gülşen, Ahmed Abdulmunim, Hamdi Yıldız, Hacer Bal: “Mısır’da Geçici Hükümet İstifa Etti”, 24 Şubat, 2014, (Çevrimiçi), http://www.aa.com.tr/tr/dunya/292318-misirda-gecici-hukumet-istifa-etti, 24 Şubat

2014.

Tunçdemir, Cemal: "CNN, Kıyameti de Canlı Yayınlar mı?", 25 Nisan, 2013, (Çevrimiçi), http://t24.com.tr/yazarlar/cemal-tuncdemir/cnn-kiyameti-de-canli-yayinlar-mi,6582, 19 Ağustos 2014.

Turan, Ömer: **Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu**, İstanbul, Step Ajans Yayınları, 2002, s. 16.

Türk, Fahri: **Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Ortadoğu 1990'lardan Günümüze**, İstanbul, Paradigma Akademi Yayınları, Şubat 2013, s. 97.

Ülman, Haluk: "1840-1845 Arasında Suriye ve Lübnan'ın Durumu ve Milletlerarası Politika", Ankara, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Eylül-Aralık 1963, ss. 263-265.

Ülman, Haluk: "Orta Doğu Buhranı", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt XIII, No: IV, Ankara, Ajans Matbaası, s. 233.

Uluatam, Özhan: **Damlaya Damlaya, Ortadoğu'nun Su Sorunu**, 2. Baskı, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2004, s. 65.

Ulusal Kanal: "Suriye Neden Önemli?"**,** 8 Şubat 2012, (Çevrimiçi), http://www.ulusalkanal.com.tr/dunya/suriye-neden-onemli-h967.html, 12 Nisan, 2013.

Ulutaş, Ufuk, Furkan Torlak: "Devrimden Demokrasiye Tunus'un Seçimi", Kasım, 2011, (Çevrimiçi), http://arsiv.setav.org/ups/dosya/93590.pdf, 18 Şubat 2014.

Umar, Ömer Osman: "**Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriya (1908-1938)",** Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, s. 1.

Umar, Ömer Osman: "**Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**", Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, s. 453.

Umar, Ömer Osman: "**Türkiye- Suriye İlişkileri (1918-1940)**", Elazığ, Ortadoğu Araştırma Yayınları, 2003, s. 6.

Van Dam, Nikolas: **Suriye'de İktidar Mücadelesi**, Çev. Semih İdiz, Aslı Falay Çalkıvik, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s. 39.

Wikipedia: "Suriye - Türkiye İlişkileri", (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye-Türkiye_ilişkileri, 26 Aralık 2013.

Yazıcı, Nevin: **Suriye Siyasi Tarihi,** Ed.Ümit Özdağ, Küçük Ortadoğu Suriye, Ankara, Kripto Yayınları, 2012, s. 13.

Yılmaz, Türel: **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 303.